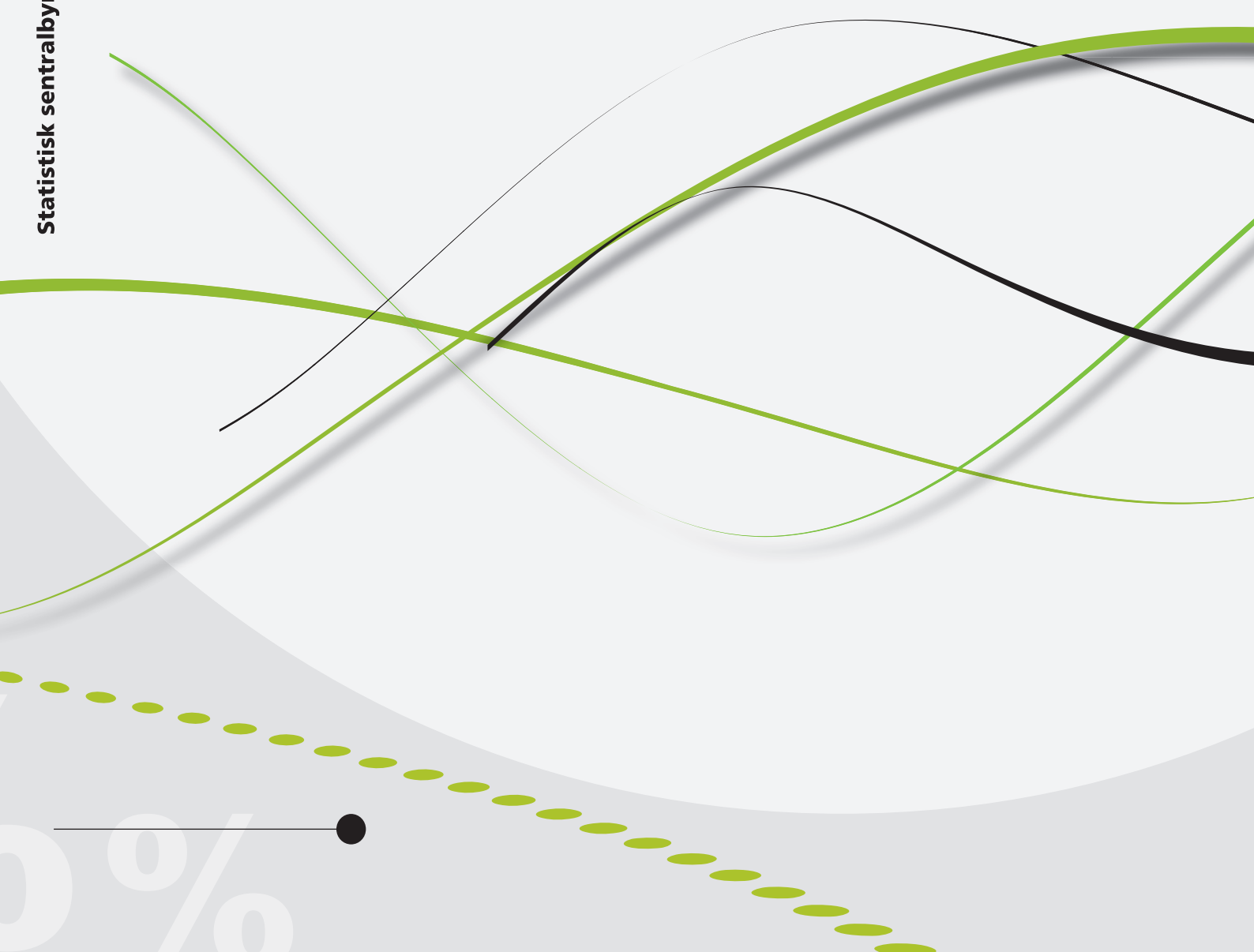
Rapporter
Reports
2017/10

Statistics Norway
Statistisk sentralbyrå

Øyvin Kleven

Innvandrere og kommunestyrevalget 2015

Valgatferd og representasjon blant innvandrere, norskfødte med innvandrerforeldre og utenlandske statsborgere

Rapporter 2017/10

Øyvin Kleven

Innvandrere og kommunestyrevalget 2015

Valgatferd og representasjon blant innvandrere, norskfødte med innvandrerforeldre og utenlandske statsborgere

Statistisk sentralbyrå • Statistics Norway
Oslo–Kongsvinger

I serien Rapporter publiseres analyser og kommenterte statistiske resultater fra ulike undersøkelser. Undersøkelser inkluderer både utvalgsundersøkelser, tellinger og registerbaserte undersøkelser.

© Statistisk sentralbyrå
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen
skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.

Publisert 3. mai 2017

Rettet 10. mai 2017 s 49 og 50

ISBN 978-82-537-9528-7 (trykt)
ISBN 978-82-537-9529-4 (elektronisk)
ISSN 0806-2056

Standardtegn i tabeller	**Symbol**
Tall kan ikke forekomme	.
Oppgave mangler	..
Oppgave mangler foreløpig	…
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
Foreløpig tall	*
Brudd i den loddrette serien	—
Brudd i den vannrette serien	|
Desimaltegn	,

Forord

I denne rapporten gir vi en samlet oversikt over personer med innvandrerbakgrunn sin deltakelse, stemmegivning og representasjon ved kommunestyrevalget i 2015. Med personer med innvandrerbakgrunn mener vi i denne rapporten norske statsborgere som har innvandret, norske statsborgere født av innvandrere og utenlandske statsborgere med stemmerett i kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015.

SSB har siden 1983 gjennomført manntallsundersøkelser for å avdekke valgdeltakelsen blant innvandrere. Ved de første valgene omfattet dette bare utenlandske statsborgere, fra 1995 omfatter det også norske statsborgere med innvandrerbakgrunn. Fra 2003 har SSB samlet inn informasjon om innvandreres representasjon på kommunevalglistene og hvor mange som har blitt valgt inn i kommunestyrene.

Fra 1987 (med unntak av 2003) har det blitt gjennomført spørreundersøkelser blant utvalg av innvandrere om stemmegivning, fra 1999 til 2011 i samarbeid med Institutt for samfunnsforskning. I 2015 er innsamlingsdesign endret vesentlig. I denne rapporten er det lagt vekt på å trekke linjer tilbake i tid samt i større grad enn tidligere analysere enkeltland og enkeltgrupper.

Rapporten er skrevet av Øyvin Kleven, Tove Bergseteren har tilrettelagt og laget tabeller samt kommentert og bidratt med innspill underveis.

Arbeidet er finansiert av Integreringsavdelingen i Justis og beredskapsdepartementet.

Statistisk sentralbyrå, 8. april 2017.

Torstein Bye

Sammendrag

I 1979 fikk nordiske statsborgere stemmerett i kommunestyre- og fylkestingsvalg i Norge. I 1983 fikk alle utenlandske statsborgere med lovlig opphold og registrert bosatt i Norge i de tre siste årene før valgdagen stemmerett. Mange utenlandske statsborgere som har innvandret, blir over årene norske statsborgere og stadig flere av de stemmeberettigede er barn født av innvandrere. Antall stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn øker, og framskrivinger av folkemengden viser at tallet vil fortsette å øke i årene som kommer. I denne rapporten ser vi på i hvilken grad personer med innvandrerbakgrunn skiller seg fra stemmeberettigede uten innvandrerbakgrunn ved valget i 2015.

14 prosent av de stemmeberettigede har innvandrerbakgrunn
I 2015 hadde tilsammen 14 prosent av velgerne innvandrerbakgrunn. 312 000 utenlandske statsborgere hadde stemmerett, 200 000 var innvandrere som hadde blitt norske statsborgere og 34 000 var norske statsborgere som er barn av innvandrere. Oslo er kommunen med flest stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn, her er andelen nær 30 prosent. De fleste utenlandske statsborgere har bakgrunn fra Norden, Vest-Europa og østeuropeiske EØS-land som Sverige, Danmark, Tyskland, Polen og Litauen. Blant innvandrere med norsk statsborgerskap kommer de fleste fra afrikanske og asiatiske land som Pakistan, Somalia, Irak og Vietnam. Barn født av innvandrere har i hovedsak bakgrunn fra land i Asia eller Afrika som Pakistan, Vietnam, Tyrkia, Sri Lanka og Marokko.

Fortsatt lavere valgdeltakelse sammenliknet med personer uten innvandrerbakgrunn
Den samlede valgdeltakelsen ved det siste lokalvalget var 60 prosent. Valgdeltakelsen blant personer uten innvandrerbakgrunn var 64 prosent. For innvandrere som har blitt norske statsborgere, var valgdeltakelsen 40 prosent, og blant norskfødte med to innvandrerforeldre var den 38 prosent. For utenlandske statsborgere var valgdeltakelsen 29 prosent. Valgdeltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn har vært lavere enn blant personer uten innvandrerbakgrunn ved alle valg siden 1983. Den gjennomsnittlige valgdeltakelsen blant personer uten innvandrerbakgrunn har ligget rundt 65 prosent de tre siste lokalvalgene. For norske statsborgere med innvandrerbakgrunn har den i de tre siste lokalvalgene ligger på rundt 40 prosent. For utenlandske statsborgere har den ligget på rundt 30 prosent.

Flertallet av innvandrere fra Afrika, Asia og Latin-Amerika stemmer Arbeiderpartiet
Nær seks av ti innvandrere med bakgrunn fra Afrika, Asia og Latin-Amerika stemmer på Arbeiderpartiet. Blant innvandrere fra europeiske land er støtten til Ap derimot på nivå med befolkningen uten innvandrerbakgrunn. I denne gruppen er støtten til regjeringspartiene Høyre og Frp litt over støtten til Ap. Blant utenlandske statsborgere fra EØS-landene i østlige Europa, er støtten til Frp dobbelt så stor som i befolkningen for øvrig. MDG står sterkere blant innvandrere fra Vest-Europa enn i befolkningen for øvrig.

Svak økning av representanter med innvandrerbakgrunn i kommunestyrene
Etter valget 2015 sitter det til sammen rundt 310 personer med innvandrerbakgrunn i kommunestyrene. Det utgjør til sammen omtrent 3 prosent av de folkevalgte i norske kommunestyrer. Til sammenlikning var det om lag 280 representanter med innvandrerbakgrunn i kommunestyrene etter lokalvalget i 2011, og om lag 235 representanter etter lokalvalget i 2007. Andelen har altså ligget på 2 til 3 prosent de tre siste lokalvalgene. De fleste representantene med innvandrerbakgrunn representerer partiene på venstresiden, 45 prosent av representantene med innvandrerbakgrunn representerer Arbeiderpartiet.

Abstract

In 1983, all foreign nationals who had been legal residents in Norway for the three years preceding the local elections were given the right to vote. Over the years, there has been a steady increase in the number of persons with an immigrant background who are entitled to vote. In the 2015 local elections, 551 000 people with an immigrant background were entitled to vote. The number of voters with an immigrant background will continue to increase in the years ahead. In this report, we compare voter turnout and voter behaviour (e.g. party preference) among people with an immigrant background to that of voters without an immigrant background in the local elections in 2015.

14 per cent of the electorate had an immigrant background
Fourteen per cent of eligible voters in 2015 had an immigrant background. A total of 312 000 foreign nationals, 200 000 immigrants who had naturalised in Norway and 34 000 Norwegian-born to immigrant parents were entitled to vote. Most eligible voters with an immigrant background live in Oslo, where the proportion of voters is almost 30 per cent. The largest groups among the foreign nationals are people with a background from the Nordic countries, Western Europe and East European EU/EEA countries. Among immigrants who have naturalised in Norway, Pakistan, Somalia, Iraq and Vietnam are the largest countries. Norwegian-born to immigrant parents mainly have backgrounds from Pakistan, Vietnam, Turkey, Sri Lanka and Morocco.

Consistently low turnout
The total voter turnout at the last local elections was 60 per cent. The figure for immigrants was considerably lower than for non-immigrants. This has been the trend ever since Statistics Norway began examining this area in 1983. In the last election, voter turnout for non-immigrants was 64 per cent. Among naturalised immigrants, the figure was 40 per cent, and foreign nationals had a turnout of 29 per cent.

Immigrants with a background from Africa, Asia and Latin America vote for the Labour Party
Nearly 6 out of 10 immigrants with a background from Africa, Asia and Latin America vote for Labour. Among immigrants with a European background, the level of support for Labour is about the same as for the electorate as a whole, and the support for the governing Conservative Party and the Progress Party is slightly higher than for Labour. The support for the Progress Party is higher among foreign nationals from EU/EEA countries in eastern Europe than in the electorate as a whole. Immigrants with a background from western Europe are strong supporters of the Green Party.

Slight increase in representatives with an immigrant background in Norwegian municipal councils
Following the local elections in 2015, 310 persons in Norwegian municipal councils have an immigrant background, which corresponds to around 3 per cent of all municipal members. After the local elections in 2011, there were 280 representatives. Most of the representatives with an immigrant background represent parties to the left of the political spectrum, such as the Labour Party.

Innhold

Forord ... **3**
Sammendrag ... **4**
Abstract ... **5**
1. Innledning ... **7**
2. Definisjoner og datakilder ... **8**
2.1. Definisjoner ... 8
2.2. Stemmerettsvilkårene og valgoppgjøret ... 9
2.3. Datakilder ... 10
3. Stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn ... **13**
3.1. 14 prosent av de stemmeberettigede hadde innvandrerbakgrunn ... 13
3.2. Stemmeberettigede innvandrere etter innvandringsgrunn ... 14
3.3. Flest stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn i og rundt Oslo ... 15
3.4. Utenlandske statsborgere ... 16
3.5. Innvandrere som har blitt norske statsborgere ... 18
3.6. Norskfødte med innvandrerforeldre ... 20
4. Valgdeltakelse ... **22**
4.1. Valgdeltakelse og representativt demokrati ... 22
4.2. Ulike forklaringer på forskjeller i valgdeltakelse ... 23
4.3. Valgdeltakelsen er lavere blant personer med innvandrerbakgrunn ... 27
4.4. Valgdeltakelsen svært lav blant arbeidsinnvandrere fra østeuropeiske EØS-land ... 31
4.5. Botid og valgdeltakelse ... 32
4.6. Tilknytning til arbeidslivet ... 34
4.7. Valgdeltakelse og andel med innvandrerbakgrunn i kommunen ... 38
4.8. Organisasjonsdeltakelse, sosialt nettverk og valgdeltakelse ... 41
4.9. Oppgitte årsaker for ikke å stemme ... 46
4.10. Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere 1983-2015 ... 50
4.11. Valgdeltakelse blant innvandrere med norsk statsborgerskap 1995-2015 ... 53
4.12. Valgdeltakelse blant norskfødte med innvandrerforeldre i 2015 ... 55
5. Diskusjoner om politikk, valgkamp og deltakelse utenom valgene ... **61**
5.1. Diskusjoner om politikk under valgkampen ... 61
5.2. Informasjonskanaler i valgkampen ... 63
5.3. Politisk deltakelse utenom valgene ... 65
6. Partivalg blant personer med innvandrerbakgrunn ... **68**
6.1. Allmenn tillitt til partiet og lokale saker viktigere enn personer på listen ... 68
6.2. Innvandrere fra Afrika, Asia etc. stemmer til venstre ... 69
6.3. Unge med innvandrerbakgrunn stemmer som sine foreldre ... 69
6.4. Liten forskjell mellom statsborgere fra Vest-Europa etc. og den øvrige befolkning ... 70
6.5. Landbakgrunn gir viktig pekepinn om partivalg ... 71
6.6. Stabil høy oppslutning om Ap for de med bakgrunn fra Asia, Afrika etc. ... 72
6.7. Religiøst mangfold, sekularisering og partivalg ... 73
7. Kandidater og representanter ... **78**
7.1. Representasjon og det representative demokrati ... 78
7.2. Tre prosent av norske kommunestyrerepresentanter har innvandrerbakgrunn ... 78
7.3. Litt over halvparten av representantene med innvandrerbakgrunn i 2015 er menn ... 79
7.4. Flest representanter for venstresidens partier ... 81
7.5. Personstemmer ... 82
8. Avslutning ... **85**
Referanser ... **87**
Vedlegg A: Statistisk usikkerhet og feilmarginer ved utvalgsundersøkelser ... **91**
Vedlegg B: Tabeller ... **94**
Figurregister ... **103**
Tabellregister ... **103**

1. Innledning

Denne rapporten gir en samlet oversikt over personer med innvandrerbakgrunn sin deltakelse, stemmegivning og representasjon ved kommunestyrevalget i 2015. I rapporten er det lagt vekt på å sammenlikne personer med innvandrerbakgrunn med personer uten innvandrerbakgrunn etter kjennetegn som kjønn, alder, utdanning og forhold til arbeidsmarkedet.

Personer med innvandrerbakgrunn er gjennomgående delt i tre landgrupper:

1. Vest-Europa, USA, Canada, Australia og New Zealand, forkortet Vest-Europa etc.
2. Østeuropeiske EØS-land
3. Afrika, Asia, Latin-Amerika, Oseania (utenom Australia og New Zealand) og resten av Europa, forkortet Afrika, Asia etc.

Der datamaterialet er av tilstrekkelig størrelse og kvalitet er det brutt ned på enkeltland. Personer med innvandrerbakgrunn er i de fleste analysene delt i tre kategorier, og de sammenliknes med norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn. Analysene tar derfor utgangspunkt i fire analysekategorier:

1. Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn
2. Norske statsborgere, innvandrere
3. Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre
4. Utenlandske statsborgere (innvandrere, norskfødte med innvandrerforeldre og fødte i Norge uten norsk statsborgerskap).

Det er så langt datamaterialet tillater det lagt vekt på å sammenlikne utviklingen over tid, spesielt i kapittelet om valgdeltakelse. Datamaterialet for 2015 er større og mer detaljrikt enn tidligere slik at noen av analysene også står alene og beskriver kun valget i 2015. I tillegg til analysene er det lagt ved et betydelig antall detaljerte vedleggstabeller bakerst i rapporten. Her er blant annet valgdeltakelse fremstilt etter verdensdel og alle enkeltland etter kjønn hvor det er minimum 25 observasjoner.

I kapittel 2 gjennomgår vi generelt viktige begreper og inndelinger i rapporten samt gir en beskrivelse av datakildene som er benyttet. I kapittel 3 gir vi en oversikt over stemmeberettigede personer med innvandrerbakgrunn og en beskrivelse av den historiske utviklingen. Forut for valget 2015 publiserte SSB foreløpige tall over stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn. I denne rapporten bruker vi de endelige tallene. I kapittel 4 viser vi valgdeltakelsen blant de stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn samt blant annet hvilke årsaker de som ikke stemte oppga for ikke å delta i valget. Kapittel 5 i denne rapporten bygger i stor grad på tidligere publiseringer, men her går vi litt mer i dybden og presenterer litt mer detaljert statistikk for noen områder, som f.eks. hvilke partier de med innvandrerbakgrunn stemte på i valget. Kapitlet baserer seg i hovedsak på SSBs velgerundersøkelse 2015 som ble publisert på ssb.no i juni 2016. I Samfunnspeilet 3/2016 ble en analyse av innvandreres stemmegivning i kommunestyrevalget 2015 presentert. I kapittel 6 viser vi hvor mange listekandidater med innvandrerbakgrunn det var i kommunestyrevalget 2015, og hvor mange som ble representanter etter valget. I det siste kapittelet er det en oppsummering og hovedpunktene gjentas.

2. Definisjoner og datakilder

2.1. Definisjoner

Utenlandsk statsborger er personer som er bosatte i Norge med et annet statsborgerskap en norsk. 96 prosent av disse er innvandrere, 1 prosent er norskfødte med innvandrerforeldre. Noen veldig få er for eksempel født i Norge som norske statsborgere og har senere byttet til et utenlandsk statsborgerskap.

Norske statsborgere, innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre. Innvandrere har på et tidspunkt innvandret til Norge og tatt norsk statsborgerskap.

Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre er personer som er født i Norge av to foreldre som er født i utlandet, og som i tillegg har fire besteforeldre som er født i utlandet.

Person med innvandrerbakgrunn
I denne rapporten er person med innvandrerbakgrunn en samlebetegnelse for personer som enten er utenlandsk statsborger, innvandrer med norsk statsborgerskap eller norsk statsborger som er norskfødt med innvandrerforeldre.

Personer uten innvandrerbakgrunn inkluderere personer født i Norge av to norskfødte foreldre, utenlandsfødte med én norskfødt forelder, norskfødte med én utenlandsfødt forelder, utenlandsfødte med to norskfødte foreldre og adopterte.

Fødeland er hovedsakelig mors bosted ved personens fødsel.

Landbakgrunn er eget fødeland. For norskfødte er dette foreldrenes eventuelle utenlandske fødeland. Når begge foreldrene er født i utlandet, er de i de aller fleste tilfellene født i samme land. I tilfelle der foreldrene har ulikt fødeland, er det mors fødeland som blir valgt.

Landgrupper
Det er innvandrere i Norge fra 202 forskjellige land, og de må derfor i de fleste tabellene grupperes sammen siden vi ikke har stort nok datamateriale til å vise alle landene. Vi benytter samme landinndeling som i befolkningsframskrivingene (Cappelen et al. 2016). Dette er i hovedsak samme inndeling som har blitt benyttet i tidligere rapporter og artikler om innvandrere og kommunestyrevalgene. Forskjellen er at vi her også kan se på stemmegivningen til østeuropeiske EØS-innvandrere.

> ***Vest-Europa etc***.: Vest-Europa (Danmark, Grønland, Finland, Færøyene, Island, Sverige, Andorra, Belgia, Frankrike, Gibraltar, Hellas, Irland, Italia, Malta, Nederland, Liechtenstein, Luxembourg, Monaco, Portugal, San Marino, Spania, Storbritannia, Sveits, Tyskland, Østerrike, Vatikanstaten Guernsey, Jersey, Man, Kypros) Israel, USA, Canada, Australia og New Zealand.
>
> ***Østeuropeiske EØS-land***: Bulgaria, Estland, Kroatia, Latvia, Litauen, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn
>
> ***Afrika, Asia etc***.: Afrika, Asia (inkludert Tyrkia), Latin-Amerika, Oseania (utenom Australia og New Zealand) og resten av Europa.

2.2. Stemmerettsvilkårene og valgoppgjøret

Stemmerett ved stortingsvalg har norske statsborgere som fyller 18 år innen utgangen av valgåret, og som noen gang har vært folkeregisterført som bosatt i Norge.

Stemmerett ved kommunestyre- og fylkestingsvalg har alle de som er stemmeberettiget ved stortingsvalg. I tillegg har nordiske statsborgere stemmerett dersom de ble registrert som bosatt i Norge senest 30. juni i valgåret. Andre utenlandske statsborgere har stemmerett dersom de har stått innført i folkeregisteret som bosatt i landet sammenhengende de siste tre årene før valgdagen.

De stemmeberettigede må være ført inn i manntallet. Manntall er en systematisk oversikt over hvilke innbyggere som har stemmerett til valg. Manntallet er offentlig, og er lagt ut til offentlig gjennomsyn i periodene før valg både til Stortinget, fylkestinget og kommunestyret.

Valgoppgjør

Valgoppgjøret skjer i to omganger: Først avgjøres hvor mange representantplasser det enkelte parti eller gruppe skal ha i kommunestyret eller fylkestinget (mandatfordelingen). Oppgjøret blir fordelt forholdsmessig mellom partiene/gruppene etter hvor mange stemmer de fikk ved valget. Deretter avgjøres det hvilke av kandidatene fra partiet/gruppen som skal ha disse plassene (kandidatkåringen).

Fordelingen av representantplassene mellom partiene/gruppene skjer på grunnlag av "St. Lagües modifiserte metode". Først finner hver enkelt valglistes stemmetall, det vil si hvor mange stemmer listene har fått. Ved fylkestingsvalg må man legge sammen stemmene fra alle kommunene i fylket. Deretter divideres stemmetallene med en tallrekke som begynner på 1,4 og som fortsetter med 3 - 5 - 7 - 9 osv. De tallene som fremkommer ved divisjonene, kalles for kvotienter. Alle kvotientene for alle partiene/gruppene sorteres etter størrelse. Så fordeles representantplassene til de partiene/gruppene som har de største kvotientene. Det første mandatet tilfaller det partiet/gruppen med den største kvotienten, det andre mandatet til partiet/gruppen med den nest største kvotienten osv.

Ved fastsetting av stemmetallet ved kommunestyrevalget, må man også ta i betraktning såkalte slengere. Når en velger gir en personstemme til en kandidat som står på en annen liste enn den vedkommende stemmer på (fører opp en slenger), overføres samtidig en forholdsmessig andel av stemmen til det andre partiet. På denne bakgrunn opererer man ved kommunestyrevalget med et system med ”listestemmer”. Hver liste inneholder i utgangspunktet et antall listestemmer som er lik antall representanter som skal velges til kommunestyret. Skal det velges 21 representanter, inneholder listen 21 listestemmer. En velger som gir en personstemme til en kandidat som står på en annen liste, overfører samtidig én av listestemmene til det partiet/gruppen vedkommende stiller til valg for. Det partiet han/hun stemmer på, får da bare 20 listestemmer, mens det partiet slengeren står på, får 1 listestemme ekstra. Ved beregning av stemmetallet ved kommunestyrevalg må man altså sette opp et ”slenger-regnskap”. Her legger man til listestemmer som følger av at kandidater på listen har fått slengerstemmer fra andre partiers velgere. Slengere avgitt til kandidater på andre lister fører til trekk i antall listestemmer. Det er kandidatenes personlige stemmetall som avgjør hvilke kandidater som skal velges inn fra listen, og i hvilken rekkefølge. Hvor stort det personlige stemmetallet til hver enkelt kandidat blir, avhenger av to forhold: Om forslagsstillerne/partiet har gitt vedkommende et tillegg i sitt personlige stemmetall (kandidater med uthevet skrift), hvor mange velgere som gir vedkommende kandidat en personstemme.

Personlig stemmetillegg
Forslagsstillerne kan være med på å bestemme det personlige stemmetallet til et visst antall av kandidatene ved å gi dem et tillegg i deres personlige stemmetall. Navnet til disse kandidatene skal stå med uthevet skrift, øverst på stemmeseddelen. Dette markerer at forslagsstillerne har ønsket å prioritere disse foran de øvrige kandidatene. Hvor mange personstemmer stemmetillegget skal utgjøre, avhenger av hvor mange velgere som stemmer på listen. Tillegget skal utgjøre 25 prosent av listens stemmer. Man må altså ta utgangspunkt i hvor mange stemmer listen har fått og finne ut hvor mye 25 prosent utgjør. Har et parti for eksempel fått 100 stemmer, får kandidater med uthevet skift et stemmetillegg på 25 personstemmer.

Personstemmer fra velgerne
Velgerne kan gi en personstemme til så mange av kandidatene på listen de ønsker. Dette gjør de ved å sette et merke ved kandidatens navn på stemmeseddelen. Også kandidater som står med uthevet skrift, kan få personstemme. Velgerne kan også gi personstemmer til kandidater som står på andre lister enn den de stemmer på (såkalte slengere). Dette gjøres ved å skrive navnet til disse kandidatene i et eget felt på stemmeseddelen. Det er summen av personstemmer fra velgerne og det eventuelle stemmetillegget fra forslagsstillerne som utgjør kandidatens personlige stemmetall, og som legges til grunn for kandidatkåringen.

2.3. Datakilder

Befolkningsstatistikksystemet – BeReg
SSBs befolkningsregister, BeReg, er grunnlaget for informasjon om innvandrer-bakgrunn både i manntallet og blant listekandidatene og kommunestyre-representantene. BeReg oppdateres ved hjelp av meldinger fra Det Sentrale Folkeregisteret. Mer detaljerte opplysninger om hvilke bearbeidinger av data og kontroller som foretas, er gitt i siste publiserte dokumentasjon; Hendriks mfl. (2010) og Dybendal- og-Slaastad (2013). Ved å benytte administrative registeropplysninger, blant annet fra beslutning om vedtak om opphold fra Utlendingsdirektoratet, kan vi også dele innvandrere inn etter innvandringsgrunn.

Manntallsundersøkelse av valgdeltakelse

For 2015 baserer vi estimatene om valgdeltakelse på et utvalg av 22 950 personer som er sendt til kommunene, og fulltelling i 27 kommuner med til sammen 1 715 200 personer. Stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn bor i stor grad i de kommunene det er fulltelling, og dette gir et langt større datamateriale sammenliknet med tidligere årganger. SSB mottar administrative data fra det elektroniske valgadministrasjonssystemet EVA fra KMD rett etter valget. Dette gjelder kommunene Sarpsborg, Fredrikstad, Bærum, Asker, Skedsmo, Oslo, Tynset, Drammen, Larvik, Re, Sandefjord, Tønsberg, Porsgrunn, Skien, Mandal, Sandnes, Stavanger, Haugesund, Karmøy, Bergen, Radøy, Bremanger, Ålesund, Trondheim, Bodø, Vefsn og Hammerfest. For øvrige kommuner er personer som er trukket ut blitt gruppert etter kommunenummer og papirlister blir sendt ut til de respektive kommunene. De blir så bedt om å undersøke i manntallet om disse personene hadde stemt. Listen blir da krysset av for om de har stemt eller ikke og deretter returnert til SSB. Utvalget (de 27 kommunene det er fulltelling og de resterende kommunene hvor det er trukket utvalg) blir så vektet slik at det har tverrsnittegenskaper for landet som helhet og etter fylke. Dette gjøres ved å etterstratifisere utvalget etter kjente kjennetegn i populasjonen (fulltellings-kommune/utvalgskommune, kjønn, aldersgruppe, innvandringskategori og statsborgerskap).

Opplysningene fra valgmanntallet er kontrollert ved at gjennomsnittet for valgdeltakelsen for hver kommune er kontrollert mot den offisielle valgdeltakelsen i kommunen. Hvis gjennomsnittet ligger mer enn tre standardavvik fra den offisielle valgdeltakelsen, blir kommunen kontaktet og opplysninger sendt inn på

nytt. For 2015 er utvalget svært stort, men det vil fortsatt være en viss usikkerhet i resultatene (utvalgsvarians) som en bør ta hensyn til ved tolking av resultatene. Spesielt gjelder det når en bryter ned på undergrupper. Gjennom utvalgsundersøkelser kan vi anslå forekomsten av ulike fenomener i en stor gruppe ved å måle forekomsten bare i et mindre utvalg som er trukket fra den store gruppen. Det gir store besparelser sammenliknet med om vi skulle gjennomført målingen i hele gruppen, men samtidig får vi en viss usikkerhet i anslagene. Se vedlegget om statistisk usikkerhet og feilmarginer ved utvalgsundersøkelser. For tidligere årganger er estimatene om valgdeltakelse basert på utvalg av om lag 10 000 stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn.

Velgerundersøkelse

Fra 1987 til 2011 (med unntak av 2003) gjennomførte SSB i samarbeid med Institutt for samfunnsforskning egne valgundersøkelser blant utenlandske statsborgere og innvandrere i forbindelse med lokalvalgene. Fra 2015 er designet for velgerundersøkelsen i forbindelse med lokalvalgene endret. Det er en undersøkelse som går ut til et representativt utvalg av personer med stemmerett. Det er trukket tilleggsutvalg av førstegangsvelgere, innvandrere, barn av innvandrere og utenlandske statsborgere med stemmerett slik at statistikken for disse gruppene gir mindre usikkerhet en ved enkel proporsjonal, tilfeldig trekking. SSBs Velgerundersøkelse 2015 er dokumentert i en egen dokumentasjonsrapport (Torstensen og Lillegård 2016). Data fra undersøkelsen er samlet inn ved et Internettbasert skjema, og respondentene kunne svare på PC, Mac eller smarttelefon. For de fleste tok det under 10 minutter å besvare undersøkelsen. Utvalget ble kontaktet via brev, epost eller sms, og de mottok brukernavn og passord i epost, sms eller brev. De som ikke besvarte undersøkelsen ble kontaktet per post og invitert til å svare på papirskjema. En kunne velge om en ville svare på norsk, engelsk, polsk, litauisk, urdu eller somali.

Tabell 2.2.1 Antall i bruttoutvalg og nettoutvalg i velgerundersøkelsen 2015. etter innvandringskategori. Antall

	Antall i bruttout valget	Antall i nettout valget
Førstegangsvelgere blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn (personer som fyller 18 eller 19 år i løpet av 2015)	1 042	393
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn som ikke er førstegangsvelgere	4 221	1 681
Norske statsborgere som er innvandrere	6 218	1 839
Norske statsborgere som er barn av innvandrere	994	295
Utenlandske statsborgere som har stemmerett i kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015	5 710	2 030

I utvalgsundersøkelser er det frafall, dvs. at det er noen – ofte mange – som ikke svarer på undersøkelsen. I velgerundersøkelsen fikk vi svar fra 6 290 personer, noe som gir en total svarprosent på 34,6. Svarprosenten varierer mellom velgergruppene. Den er høyest blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn som ikke er førstegangsvelgere, 39,9 prosent, og lavest blant norske statsborgere som er barn av innvandrere og utenlandske statsborgere, 29,7 prosent. I tillegg – og det er viktig – vil tilbøyeligheten til å svare være større blant dem som har stemt ved valget enn blant dem som ikke har stemt. En vekting etter velgergruppe og stemt/ikke stemt vil derfor ta hensyn til både utvalgsdesignet og frafalls-mekanismen. Selv om svarprosenten er lavere i denne velgerundersøkelsen sammenliknet med tidligere velgerundersøkelser SSB har gjennomført, viser analyser at skjevheten introdusert ved frafall ikke er større i denne undersøkelsen enn i tidligere undersøkelser.

Dersom personer med bestemte kjennetegn deltar systematisk mindre enn andre, oppstår en systematisk skjevhet. Systematisk skjevheter kan være uheldige fordi det fører til at de som er intervjuet ikke er representative for den populasjonen man

er ute etter å undersøke. Av den grunn er det viktig å ha oversikt over frafallet, slik at man får kjennskap til hvor skjevt utvalget er i forhold til populasjonen. Det gjør det også mulig å korrigere utvalget for kjente skjevheter. Vi har observert fra analyser av frafallet i tidligere valgundersøkelser at det er en korrelasjon mellom å delta i undersøkelsen og kjennemerker som kjønn, aldersgruppe og utdanning (se Kleven et al. 2015:12-16; Thomsen et al. 2006). Menn deltar gjerne litt mer enn kvinner, de yngste deltar litt mindre enn de middeladrende og de eldste. De med grunnskole deltar i mindre grad enn de med universitets og høyskoleutdanning. Videre er det en klar sammenheng mellom å delta i valget og å delta i undersøkelsen (se Zhang, Thomsen og Kleven 2013:273-276). Vi klarer å rette opp noe av denne skjevheten ved å vekte/kalibrere etter de variablene vi har tilgang til for hele populasjonen. Estimatene fra undersøkelsen er kalibrert etter kjennetegn i populasjonen som kjønn, alder, utdanning, innvandrerbakgrunn, landbakgrunn, stemt – ikke stemt og partivalg (se Torstensen og Lillegård 2016).

Som en del av kvalitetskontrollen av undersøkelsen sammenliknes estimater fra undersøkelsen med offisiell valgstatistikk. Vi kan blant annet sammenlikne partifrekvensen i utvalget med det offisielle valgresultatet for partiene. Avvik mellom svarene fra undersøkelsen og offisiell valgstatistikk kan skyldes ulike typer målefeil (innsamlingsfeil og bearbeidingsfeil), skjevhet innført ved frafall og utvalgsvarians. Av disse feilkildene er målefeil det vanskeligste å avdekke. Målefeil kan komme av at intervjupersonen avgir feil svar. Dette kan igjen skyldes vansker med å huske forhold tilbake i tiden eller at spørsmål misforstås.. Når det blir spurt om forhold som folk erfaringsmessig finner kompliserte, må en regne med å få en del feilaktige svar. Bearbeidingsfeil er avvik mellom den verdien som registreres inn og den verdien som til slutt rapporteres ut. Gjennom ulike kontroller har man søkt å finne feil og rette dem opp. Når en har rettet opp feil så langt som det er mulig, er erfaringen at de statistiske resultatene i de fleste tilfeller påvirkes forholdsvis lite av både innsamlingsfeil og bearbeidingsfeil. Virkningen av feil kan likevel være av betydning i noen tilfeller. Det gjelder særlig hvis feilen er systematisk, det vil si at den samme feilen gjøres relativt ofte. Tilfeldige feil medfører ikke skjevhet i estimatene. En tenker seg at feil som ikke er systematiske trekker like mye i hver retning, og at de derfor har svært liten effekt.

Kandidater og representanter
SSB mottar administrative data som inneholder alle kandidatene lagt inn i EVA fra KMD før valget. SSB foretar en egen innsamling om representantene via internettbasert skjema fra alle landets kommuner og fylker. Det er en totaltelling av alle listekandidater i kommuner og fylkeskommuner. Det er også totaltelling av representanter, formannskapsmedlemmer, varaordførere og ordførere.

System for persondata
I noen av analysene i denne rapporten kopler vi på data fra SSBs System for persondata (SFP) for å si noe om personenes tilknytning til arbeidslivet eller deres økonomiske status. I System for persondata fremkommer det om personene er sysselsatte eller ikke sysselsatte, og for begge grupper gis det opplysninger om hvorvidt de er under utdanning eller mottar ytelser. Systemet ble etablert for å beskrive ulike gruppers forhold til arbeidsmarkedet, utdanning og ytelser. I denne rapporten opererer vi med yrkesaktiv, arbeidsledig, andre arbeidssøkende, under utdanning, helserelaterte ytelser, pensjonister og andre grupper. Se del 4.6 for ytterligere detaljer.

3. Stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn

3.1. 14 prosent av de stemmeberettigede hadde innvandrerbakgrunn

Ved utgangen av 2015 bodde det vel 848 000 personer med innvandrerbakgrunn i Norge, noe som utgjorde om lag 16 prosent av befolkningen. Omlag 550 000, 65 prosent, av disse personene var i stemmerettsalder og hadde stemmerett i det siste lokalvalget. I Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015 hadde vel 4 millioner personer stemmerett, slik at samlet sett hadde 14 prosent av de stemmeberettigede i det siste valget innvandrerbakgrunn. I Oslo, som er den kommunen med flest personer med innvandrerbakgrunn, har nær 30 prosent av de stemmeberettigede innvandrerbakgrunn.

Den største gruppen av personer med innvandrerbakgrunn med stemmerett i lokalvalg er utenlandske statsborgere. I 2015 var det 313 000 utenlandske statsborgere med stemmerett, og det utgjorde nærmere 8 prosent av alle stemmeberettigede. I det siste lokalvalget var det om lag 200 000 norske statsborgere som hadde innvandret og fått norsk statsborgerskap, om lag 5 prosent av de stemmeberettigede. Om lag 34 000 norske statsborgere er barn av innvandrere, og de utgjør 1 prosent av de stemmeberettigede.

Tabell 3.1.1 Antall stemmeberettigede i alt og etter innvandrerbakgrunn og innvandringskategori 1999-2015

Ar	I alt	Personer med innvandrer-bakgrunn	Uten-landske stats-borgere	Norske statsborgere, innvandrere	Norske statsborgere, norskfødte med innvandrer-foreldre
1999	3 440 000	186 000	102 000	84 000[A]	..
2003	3 505 000	226 000	117 000	101 000	8 400
2007	3 613 000	279 000	137 000	128 000	13 500
2011	3 799 000	390 000	207 000	160 000	21 800
2015	4 017 000	551 000	313 000	204 000	33 800

A: I 1999 er norske statsborgere med innvandrerforeldre inkludert her.
Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tredobling på seksten år

Siden 1999 har andelen personer med innvandrerbakgrunn gått fra 5 prosent til 14 prosent, altså en tredobling på seksten år (Tabell 3.1.2). Det har vært en økning i alle kategoriene, men økningen har vært størst blant de utenlandske statsborgerne med stemmerett.

Tabell 3.1.2 Andel stemmeberettigede etter innvandringskategori 1999-2015. Prosent

År	I alt	Personer med innvandrer-bakgrunn	Utenlandske statsborgere	Norske statsborgere, innvandrere	Norske statsborgere, norskfødte med innvandrer-foreldre
1999	100	5	3	2	
2003	100	6	3	3	0
2007	100	8	4	4	0
2011	100	10	5	4	1
2015	100	14	8	5	1

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Hovedalternativet i SSBs befolkningsframskrivninger anslår at nettoinnvandringen, innvandringen minus utvandringen, stabiliserer seg på mellom 25 000 og 30 000 årlig frem til år 2100 (Cappelen et al 2016). Om lag 1 million av den stemmeberettigede befolkningen rundt 2030 vil ha innvandrerbakgrunn. Kategorien norskfødt med innvandrerforeldre med stemmerett er i dag 34 000, denne gruppen vil bli større i årene som kommer. Ved neste lokalvalg vil det være om lag 40 000

stemmeberettigede, og rett etter 2030 vil denne gruppen utgjøre 100 000 personer, eller 2 prosent av de stemmeberettigede. Hovedalternativet legger også til grunn at befolkningen uten innvandrerbakgrunn øker i antall på grunn av økning i levealder slik at samlet sett vil antall stemmeberettigete gå opp også i majoritets-befolkningen. Vi kan regne med at litt i overkant av 20 prosent av de stemme-berettigede i lokalvalg rundt 2030 vil ha innvandrerbakgrunn.

Nesten 8 prosent har bakgrunn fra Afrika, Asia etc.
De fleste med innvandrerbakgrunn som har stemmerett har landbakgrunn fra Afrika, Asia etc., de utgjør nesten 8 prosent av alle som har stemmerett (tabell 3.1.3). Mellom 3 og 4 prosent har bakgrunn fra Vest-Europa etc. Litt under 3 prosent av de stemmeberettigede har bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land. Mer detaljer om hvor innvandrerne kommer fra følger senere i kapittelet.

Tabell 3.1.3 Andel stemmeberettigede etter innvandringskategori og landgruppe Kommunestyre og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Prosent
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	86,3
Norske statsborgere, innvandrere	
Vest-Europa etc.	0,4
Østeuropeiske EØS-land	0,3
Afrika, Asia etc.	4,4
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerbakgrunn	
Vest-Europa etc.	0,1
Østeuropeiske EØS-land	0
Afrika, Asia etc.	0,8
Utenlandske statsborgere	
Vest-Europa etc.	2,9
Østeuropeiske EØS-land	2,5
Afrika, Asia etc.	2,4

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

3.2. Stemmeberettigede innvandrere etter innvandringsgrunn

Ved å benytte administrative registeropplysninger, blant annet fra beslutning om vedtak om opphold fra Utlendingsdirektoratet, kan vi dele innvandrere inn etter innvandringsgrunn. For nordiske statsborgere har vi ikke opplysninger om innvandringsårsak siden de fritt kan bevege seg rundt i Norden. For innvandrere som kom til Norge før 1990, med unntak av flyktninger, har vi mangelfulle opplysninger. For innvandrere som har kommet etter 1990, finnes det registeropplysninger om innvandringsgrunn, delt på fem kategorier: *Flukt, Familie, Arbeid, Utdanning og Annen innvandringsgrunn.* For personer med flukt som innvandringsgrunn finnes det også gode opplysninger for en del år før 1990 (Dzamarija 2013:7). Norskfødte med innvandrerforeldre er holdt utenfor denne delen av analysen.

Mange av innvandrerne med stemmerett har vært i Norge lenge før 1990, og mange av dem kommer fra nordiske land Vi har plassert disse i kategorien 'uoppgitt og annet'. Vi vet at de fleste av disse kom som arbeidsinnvandrere og familie-innvandrere. 'Uoppgitt og annet' utgjorde 34 prosent av innvandrerne med stemmerett i 2015. 113 900 stemmeberettigede innvandrere ved siste valg er det vi kaller primærflyktninger, det vil si at de selv har flyktet til Norge (tabell 3.2.1). De utgjør 22 prosent av innvandrerne med stemmerett. 40 100 av de stemme-berettigede er såkalt familietilknyttede til primærflyktninger. Disse utgjør 8 prosent av innvandrervelgerne. Når vi slår sammen disse gruppene kaller vi dem innvandrere med flyktningbakgrunn. Personer med flyktningbakgrunn utgjør 30

prosent av stemmeberettigede innvandrere. I etterkrigstiden har den største gruppen av flyktninger kommet fra Vietnam, Sri Lanka, Iran og Irak, fra det tidligere Jugoslavia, Somalia, Eritrea og nå Syria. Men det har blitt innvilget beskyttelse også til personer fra andre land og regioner. Ellers er 23 prosent arbeids-innvandrere, 9 prosent er øvrig familieinnvandring og kun 3 prosent står registrert med utdanning som innvandringsgrunn.

I tabell 3.2.1 har vi delt inn de stemmeberettigede etter landgruppene Vest-Europa etc., østeuropeiske EØS-land og Afrika, Asia etc., og om de er norske statsborgere som har innvandret eller utenlandske statsborgere. 67 prosent av alle som er registrert som arbeidsinnvandrere er utenlandske statsborgere fra østeuropeiske EØS-land. 96 prosent av alle med flyktningbakgrunn kommer fra Afrika, Asia etc. og 78 prosent av dem har blitt norske statsborgere. Det er cirka 4 500 med flyktningebakgrunn fra østeuropeiske EØS-land, mens det er et ubetydelig antall fra Vest-Europa etc. som er registrert å ha flyktningbakgrunn. Gruppen 'Uoppgitt og annet' er sammensatt. 45 prosent av disse er utenlandske statsborgere fra Vest-Europa etc. 26 prosent er norske statsborgere men bakgrunn fra Afrika, Asia etc, mens 14 prosent er utenlandske statsborgere fra Afrika, Asia etc.

Tabell 3.2.1 Antall stemmeberettigede etter innvandringsgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015

		Norske statsborgere, innvandrere			Utenlandske statsborgere		
	I alt	Vest-Europa etc.	Øst-europeiske EØS-land	Afrika, Asia etc.	Vest-Europa etc.	Øst-europeiske EØS-land	Afrika, Asia etc.
Primærflyktning	113 900	380	3 130	84 500	250	360	25 230
Familietilknyttet flyktning	40 100	100	670	31 140	140	330	7 720
Arbeidsinnvandrer	116 100	660	740	2 080	23 710	78 250	10 640
Utdanning	17 600	120	520	3 060	2 890	2 580	8 430
Øvrig familieinnvandring	45 000	590	1 560	16 780	5 440	10 120	10 520
Uoppgitt og annet	175 100	15 540	4 750	44 890	78 160	7 410	24 310

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

3.3. Flest stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn i og rundt Oslo

Halvparten av de stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn bor i 26 av landets kommuner. Dette utgjør kun 6 prosent av alle kommunene. I 97 kommuner er innvandringsandelen mellom 10 og 15 prosent. I 250 kommuner er andelen mellom 10 og 5 prosent og iI 55 kommuner er andelen mellom 5 og 1 prosent (tabell 3.3.1 og 3.3.2).

Tabell 3.3.1 Antall og andel kommuner etter andel stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015

Prosentandel med innvandrerbakgrunn	Antall kommuner	Prosent
Over 15 %	26	6
Mellom 10-14 %	97	23
Mellom 05-9%	250	58
Under 5 %	55	13

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det bor stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn i alle landets kommuner. Men det er store regionale forskjeller i innvandrernes bosetning. 27 prosent av alle med innvandrerbakgrunn bor i Oslo Også i kommunene rundt hovedstaden bor det mange med innvandrerbakgrunn som har stemmerett. Det samme gjelder i Stavanger-området (tabell 3.3.2).

Tabell 3.3.2 Kommuner med over 15 prosent stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn. Antall stemmeberettigede, antall stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn. Prosentandel med innvandrerbakgrunn, prosentandel etter landgruppe. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015

Kommune	Antall stemme-berettigede i alt	Antall stemme-berettigede med innvandrer-bakgrunn	Prosentandel stemme-berettigede med innvandrer-bakgrunn	Vest-Europa etc.	Øst-europeiske EØS-land.	Afrika, Asia etc
Oslo	510 432	147 808	29	6	3	20
Drammen	52 270	12 640	24	3	4	17
Lørenskog	27 318	6 528	24	4	4	17
Skedsmo	39 926	8 901	22	4	3	16
Båtsfjord	1 669	348	21	7	8	7
Rælingen	13 151	2 720	21	4	4	13
Ullensaker	25 076	4 818	19	4	4	11
Askim	12 231	2 279	19	3	4	12
Bærum	91 312	16 769	18	6	4	9
Stavanger	99 654	18 264	18	5	3	10
Sandnes	54 395	9 772	18	4	5	10
Ås	13 746	2 464	18	5	3	9
Nedre Eiker	18 494	3 305	18	3	4	11
Hemsedal	1 765	312	18	10	6	2
Moss	25 352	4 479	18	4	3	11
Asker	44 760	7 804	17	6	4	8
Gamvik	867	151	17	8	6	3
Lier	19 277	3 282	17	4	5	9
Hasvik	823	140	17	7	8	3
Sola	18 881	2 984	16	5	4	7
Ski	22 608	3 568	16	4	2	9
Nannestad	9 072	1 424	16	4	5	7
Kristiansand	67 610	10 394	15	4	2	10
Frøya	3 494	530	15	2	11	2
Sarpsborg	42 899	6 465	15	3	3	10
Sørum	12 648	1 899	15	4	5	6

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

3.4. Utenlandske statsborgere

I 1983 da alle utenlandske statsborgere med opphold i over tre år fikk stemmerett, gjaldt dette 49 000 personer, og det utgjorde under 2 prosent av alle stemmeberettigede. I 1999 var det cirka 100 000 utenlandske statsborgere med stemmerett. I 2004 kom østeuropeiske land som Polen og Litauen med i EU og dermed i EØS. I de senere år har det ført til en relativ stor arbeidsinnvandring til Norge fra disse landene. Ved lokalvalget i 2011 var det cirka 200 000 utenlandske statsborgere med stemmerett, og i 2015 var tallet økt til 313 000. Det utgjorde da nærmere 8 prosent av alle stemmeberettigede.

Tabell 3.4.1 Antall stemmeberettigede i Kommunestyre- og fylkestingsvalg 1983-2015. I alt og utenlandske statsborgere. Utenlandske statsborgere i prosent

År	I alt	Utenlandske statsborgere	Prosent	Utenlandske statsborgere i prosent
1983	3 099 000	49 000	100	2
1987	3 208 000	61 000	100	2
1991	3 310 000	82 000	100	2
1995	3 375 000	92 000	100	3
1999	3 440 000	102 000	100	3
2003	3 505 000	117 000	100	3
2007	3 613 000	137 000	100	4
2011	3 799 000	207 000	100	5
2015	4 017 000	313 000	100	8

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Flest stemmeberettigede utenlandske fra europeiske land

De fleste utenlandske statsborgere har bakgrunn fra vesteuropeiske og øst-europeiske EØS-land som Sverige, Danmark, Tyskland, Polen og Litauen. Polen har gått forbi Sverige som den største landet. I 2007 var det bare litt over 2 000 stemmeberettigede utenlandske statsborgere fra Polen, i 2011 var det økt til hele 25 000 mens det i det siste valget var 56 000 personer. Sverige som tidligere var landet med flest utenlandske statsborgere, har også hatt en økning fra 23 000 i 2007 til 38 000 i 2015. Thailand er det landet utenfor Europa med flest stemme-berettigede utenlandske statsborgere. Pakistan har ligget stabilt på rundt 3 500 personer fra 2007. Somalia har hatt en økning fra 2011.

Tabell 3.4.2 Antall stemmeberettigede utenlandske statsborgere etter utvalgte land i kommunestyre- og fylkestingsvalg 2007-2015. Sortert etter størrelse i 2015

Utenlandske statsborgere	2015	2011	2007
Polen	56 070	25 470	2 250
Sverige	37 950	34 760	23 450
Litauen	21 300	4 870	740
Danmark	19 770	17 980	16 810
Tyskland	17 370	13 140	6 850
Storbritannia	12 400	10 240	8 830
Thailand	8 010	5 160	3340
Russland	7 210	5 910	3880
USA	6 950	6 500	5 900
Island	6 610	5 070	2830
Somalia	6 400	3 860	4 710
Eritrea	5 980	990	250
Latvia	5 760	1140	340
Nederland	5 650	2 250	3070
Filippinene	5 380	2 760	1640
Finland	5 310	5 060	4 600
Romania	5 040	1500	410
Irak	4 410	4 710	5 490
Afghanistan	3 890	2 630	3050
Pakistan	3 500	3 330	3 640

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Menn i flertall fra de fleste land

Det er langt flere menn enn kvinner blant de utenlandske statsborgerne med stemmerett. Ser vi på personer med stemmerett fra de vesteuropeiske landene, er det en overvekt av menn på om lag 5 prosentpoeng. For de fra østeuropeiske EØS-land er overvekten høyere, 7 av 10 utenlandske statsborgere med stemmerett fra Polen er menn. Den samme tendensen er ikke gjeldende for personer fra Øst-Europa utenfor EØS. Her er kvinnene i flertall. Blant land som Tyrkia, Somalia, Afghanistan, Irak og Iran er mennene i flertall. For land som Filipinene, Thailand og Vietnam er kvinnene i stor overvekt, hele 9 av 10 personer med stemmerett fra Thailand er kvinner.

Lavere gjennomsnittsalder blant de utenlandske statsborgere

Gjennomsnittsalderen for norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn i stemmerettsalder er cirka 50 år. For de aller fleste grupper av utenlandske statsborgerne med stemmerett er gjennomsnittsalderen langt lavere. Personer fra Polen, Litauen og andre østeuropeiske EØS-land er i gjennomsnitt nesten ti år yngre. Det samme er tilfelle for Sverige. Andre personer fra vesteuropeiske land har et aldersgjennomsnitt som ligger nærmere snittet for norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn. Personer fra Afrika, Asia etc. har alle klart lavere aldersgjennomsnitt enn andre utenlandske statsborgere. Personer fra Somalia og Afghanistan har lavest gjennomsnittsalder, under 35 år.

Tabell 3.4.3 Prosentandel menn og kvinner, gjennomsnittsalder og gjennomsnittlig botid for utvalgte land. Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og utenlandske statsborgere med stemmerett i Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015

	Menn	Kvinner	Gj. alder	Gj. botid
Utenlandske statsborgere fra:	55	45	41	12
Danmark	55	45	48	24
Sverige	53	47	41	13
Storbritannia	66	34	50	23
Tyskland	55	45	45	13
Polen	70	30	39	6
Litauen	61	39	36	5
Bosnia-Hercegovina	51	49	49	16
Tyrkia	57	43	37	13
Somalia	55	45	33	6
Afghanistan	66	34	30	6
Sri Lanka	41	59	42	10
Filippinene	19	81	35	6
India	56	44	38	10
Irak	65	35	38	10
Iran	56	44	37	6
Kina	40	60	37	7
Pakistan	48	52	40	14
Thailand	9	91	38	9
Vietnam	27	73	36	8

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

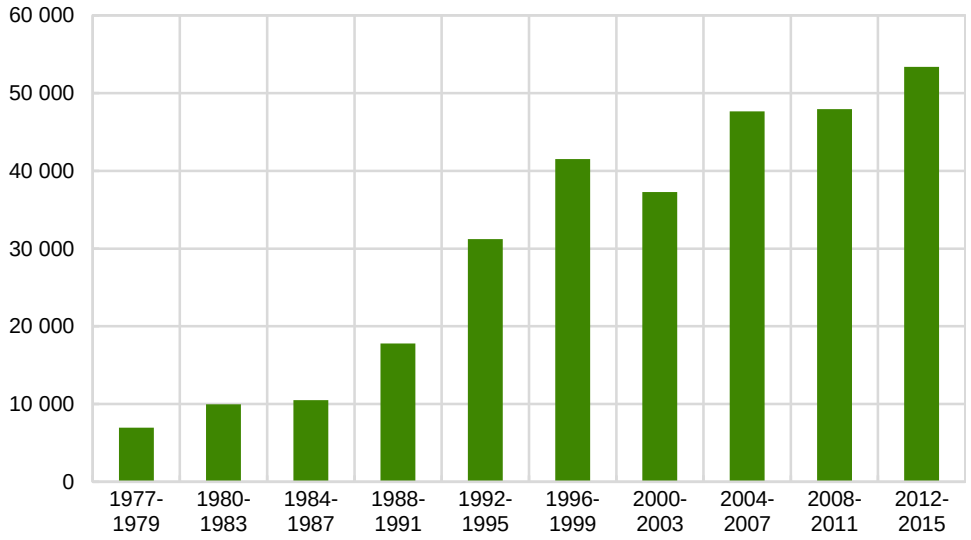
De fleste utenlandske statsborgerne har kort botid

Gjennomsnittlig botid for utenlandske statsborgere er 12 år. For polakker og andre arbeidsinnvandrere fra østeuropeiske EØS-land er den rundt 6 år. Svenskene har en gjennomsnittlig botid på 13 år, mens de fleste fra Vest-Europa etc. har en botid lengre enn gjennomsnittet. I gruppen Afrika, Asia etc. er det en del variasjon. Land som Pakistan og Tyrkia har botid nær snittet, mens Iran, Somalia og Afghanistan har gjennomsnittlig lavere botid.

3.5. Innvandrere som har blitt norske statsborgere

Ved Kommunestyre og fylkestingsvalget i 2015 var det om lag 200 000 innvandrere med norsk statsborgerskap og som var i stemmerettsalder. I løpet av perioden 1983 til 2015 var det om lag 290 000 utenlandske statsborgere som hadde fått norsk statsborgerskap. Frem til slutten av 1980 tallet var det relativt få innvandrere i Norge som hadde blitt norske statsborgere, mellom 2 000 og 3 000 per år (Pettersen 2012). I fireårsperioden mellom kommunestyre- og fylkestingsvalget i 1979 og 1983 var det 10 000 innvandrere som ble norske statsborgere. Tilsvarende tall for perioden mellom 1995 og 1999 var 41 500. Det var først i forbindelse med Kommunestyre- og fylkestingsvalget i 1995 at SSB begynte å publisere statistikk over antall stemmeberettigede innvandrere som hadde fått norsk statsborgerskap.

Figur 3.1 Antall innvandrere som har fått norsk statsborgerskap 1977-2015

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Flest med stemmerett fra Asia og Afrika blant innvandrerne som har blitt norske statsborgere

De fleste innvandrere som har blitt norske statsborgere og som er i stemmerettsalder, kommer fra landene Irak, Somalia, Pakistan, Vietnam og Iran (tabell 3.5.1). Mange kommer også fra land i det tidligere Jugoslavia som Bosnia-Hercegovina og Kosovo. Det største enkeltlandet er Irak, litt over 15 000 kommer herfra. Pakistan og Vietnam, som i 2007 var de største enkeltlandene, er i 2015 forbigått av både Irak og Somalia. I vedleggstabeller bak i rapporten fremstiller vi antall innvandrere som har blitt norske statsborgere med stemmerett etter de fleste enkeltland.

Tabell 3.5.1 Antall stemmeberettigede innvandrere med norsk statsborgerskap, etter utvalgte land i Kommunestyre- og fylkestingsvalg 2007-2015. Sorter etter størrelse i 2015

	2015	2011	2007
Irak	15 120	10 700	5 190
Somalia	13 590	9 720	4 860
Pakistan	13 500	12 230	10 260
Vietnam	11 860	11 400	10 720
Iran	11 520	10 360	8 000
Bosnia-Hercegovina	9 650	9 400	8 390
Tyrkia	7 760	7 130	6 350
Kosovo	7 560	6 550	.
Filippinene	7 310	5 780	4 470
Sri Lanka	7 230	6 880	5 870
Afghanistan	6 540	3 290	470
Russland	5 520	4 090	2 380
Polen	4 750	4 370	4 260
Thailand	4 670	3 380	2 020
Marokko	4 310	3 910	3 340
Chile	4 130	4 000	3 790
India	3 960	3 510	2 950
Danmark	3 350	3 730	4 090
Kina	3 340	2 860	2 360
Sverige	2 950	2 980	3 090

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Flest kvinner blant innvandrerne som har blitt norske statsborgere

Blant innvandrere som er norske statsborgere er det flere kvinner enn menn. 53 prosent er kvinner (tabell 3.5.2). Dette er altså en motsatt tendens sammenliknet med utenlandske statsborgere. Kvinneoverskuddet er størst blant innvandrere fra

Thailand, Filipinene, Litauen og Polen. Blant de fra Afghanistan, Sri Lanka, Iran og Irak er mennene i flertall. Gjennomsnittsalderen er om lag 5 år lavere for innvandrerne sammenliknet med norske uten innvandrerbakgrunn. For personer opprinnelige fra vesteuropeiske land er gjennomsnittsalderen høyere enn blant nordmenn uten innvandrerbakgrunn. For de fleste andre land er gjennomsnittsalderen klart lavere enn blant norske uten innvandrerbakgrunn. Botid er også lengst for de fra Vest-Europa. Gjennomsnittlig botid er under 15 år for innvandrere fra Afghanistan, Somalia, Irak og Litauen. For Pakistan, India og Vietnam er gjennomsnittlig botid rundt 25 år.

Tabell 3.5.2 Prosentandel menn og kvinner, gjennomsnittsalder og gjennomsnittlig botid for utvalgte land. Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og innvandrere som har blitt norske statsborgere med stemmerett i Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015

	Menn	Kvinner	Gj. alder	Gj. botid
Norske statsborgere, uten innvandrerbakgrunn	50	50	49	50
Innvandrere, norske statsborgere:	47	53	45	
Danmark	41	59	70	45
Sverige	40	61	62	39
Storbritannia	45	55	67	43
Tyskland	43	57	61	36
Polen	31	69	51	24
Litauen	25	75	38	13
Bosnia-Hercegovina	48	52	46	19
Tyrkia	55	45	45	22
Somalia	52	49	38	13
Afghanistan	60	40	34	11
Sri Lanka	53	47	47	21
Filippinene	19	81	46	19
India	50	50	50	26
Irak	53	47	38	13
Iran	54	46	45	19
Kina	41	59	49	21
Pakistan	52	48	47	26
Thailand	16	84	42	16
Vietnam	48	52	47	25

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

3.6. Norskfødte med innvandrerforeldre

Det var om lag 34 000 stemmeberettigede norske statsborgere som er barn av innvandrere ved Kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2015. Til sammenlikning var det 8 400 personer innen denne kategorien i 2003. Norskfødte med innvandrerforeldre er i dag en liten gruppe totalt sett blant de stemmeberettigede. Gruppen vil vokse i årene som kommer, i 2030 vil cirka 100 000 av de stemmeberettigede være norskfødte med innvandrerforeldre.

Den største gruppen i 2015 har foreldre fra Pakistan, 8 720 personer har det. 3 680 av de stemmeberettigede har foreldre fra Vietnam, 2 700 har foreldre fra Tyrkia mens 1 870 har foreldre fra Sri Lanka (tabell 3.6.1). En av de raskest voksende gruppene er norskfødte med foreldre med landbakgrunn fra Somalia I 2007 var det kun 70 personer, i 2011 var det steget til 400 personer mens det i 2015 var 1 130 personer. Også norskfødte med foreldre med bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina er blant de raskest voksende, det var 90 i 2003, 140 i 2011 og 810 i 2015.

Gjennomsnittsalderen for personer med foreldre med bakgrunn fra Pakistan er 27 år. For personer med foreldre med bakgrunn fra Sri Lanka, Tyrkia, Somali og Bosnia-Hercegovina er gjennomsnittsalderen 21-22 år. Gjennomsnittsalderen for norskfødte med innvandrerbakgrunn fra land som Danmark, Sverige, Storbritannia og Tyskland er mellom 40 og 50 år, altså langt høyere enn for norskfødte med innvandrerforeldre fra afrikanske og asiatiske land.

Tabell 3.6.1 Antall stemmeberettigede norskfødte med innvandrerforeldre. Norske statsborgere, etter utvalgte land i Kommunestyre- og fylkestingsvalg 2007-2015. Sorter etter størrelse i 2015

	2015	2011	2007
Pakistan	8 720	6 780	4 800
Vietnam	3 680	2 400	1 240
Tyrkia	2 700	1 860	1 120
Sri Lanka	1 870	830	240
India	1 690	1 270	870
Marokko	1 510	1 070	680
Somalia	1 130	400	70
Chile	980	720	370
Iran	920	520	150
Bosnia-Hercegovina	810	140	90
Kosovo	790	370	.
Filippinene	620	460	290
Polen	610	480	350
Danmark	560	530	490
Makedonia	490	340	190
Kina	470	270	110
Irak	470	120	30
Eritrea	350	200	90
Ungarn	350	340	330
Libanon	310	170	40

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.6.2 Gjennomsnittsalder for utvalgte land. Norskfødte med innvandrerbakgrunn. Norske statsborgere i Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015.

	Gj. alder
Norskfødte med innvandrerforeldre	27
Danmark	47
Sverige	45
Storbritannia	41
Tyskland	45
Polen	30
Bosnia-Hercegovina	21
Tyrkia	25
Somalia	21
Afghanistan	21
Sri Lanka	22
Filippinene	26
India	27
Irak	21
Iran	22
Kina	23
Pakistan	27
Thailand	23
Vietnam	24

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

4. Valgdeltakelse

4.1. Valgdeltakelse og representativt demokrati

I den klassiske form for demokrati som vi kjenner fra Athen, var demokratiet en form for direkte demokrati hvor alle mannlige, frie borgere (og det var ikke mange) i bystaten kom sammen og stemte over beslutninger av allmenn karakter. De moderne representative demokratier, som innebærer at folket velger seg representanter i politiske beslutningsorganer, var på mange måter et svar på de effektivitetsproblemer som oppstår når antall deltakere overstiger et visst nivå (Dahl og Tuft 1973). En moderne og mye brukt definisjon av demokrati lyder: *Demokrati er et system for samfunnsstyre, der medlemmer av et samfunn i det store og det hele deltar eller kan delta direkte eller indirekte i utformingen av beslutninger som angår dem alle* (Cohen 1984:305).

I fremveksten av det moderne, representative demokrati har kampen om allmenn stemmerett stått sentralt. Det at man har allmenn stemmerett er imidlertid ikke ensbetydende med at alle benytter seg av den. Stemmerettsutvidelsene kom i stor grad som en følge av at grupper i samfunnet, bøndene, arbeiderne og kvinnene, organiserte seg og krevde retten til å stemme ved valgene. Da allmenn stemmerett for både kvinner og menn ble innført i Norge ved valget i 1915 var det etter påtrykk fra store grupper som ønsket å «erobre» eller i det minste i høy grad ta del i de politiske beslutninger (se f.eks. Rokkan 1967/1983). Fordi om nye grupper fikk stemmerett, delvis som utslag av påtrykk fra gruppens organiserte interesser, gjorde ikke det at alle i gruppen nødvendigvis tok i bruk stemmeretten med en gang. Først på 1930-tallet kom valgdeltakelsen over 70 prosent for kvinner og menn.

Valgloven stiller ingen krav til et visst nivå på valgdeltakelsen. Nedgangen i valgdeltakelse fra det ene valget til det andre kan tolkes som utrykk for misnøye blant velgerne med tingenes tilstand, men lav valgdeltakelse kan også tolkes som at folk er fornøyde og mener de styrende gjør en såpass god jobb at det ikke er nødvendig å engasjere seg for å få forandringer (Offerdal 2003:363). Videre har valgforskere utrykt bekymring over å innføre ulike tiltak for å øke valgdeltakelsen for enhver pris: «*Er valgdeltakelsen bare en kvantitativ størrelse, eller burde vi også tenke på kvaliteten på deltakelsen?*» (Saglie 2015).

Det eksisterer flere ulike teorier om det representative demokrati. Disse uttrykker ulike syn på hvordan en skal forstå forskjeller i valgdeltakelse. Fra 4.3 ser vi på forskjeller i valgdeltakelse mellom og blant personer med og uten innvandrer-bakgrunn. Før vi kommer så langt skal vi raskt gå igjennom ulike teoretiske perspektiver ved det representative demokrati og trekke frem noen mulige forklaringer på forskjeller i valgdeltakelse fra litteraturen (4.1 – 4.2 er delvis basert på Aardal 2002).

Konkurransedemokratiet

Det mest dominerende perspektivet er *konkurransedemokratiet*. Det sentrale i denne teorien er at ulike elitegrupper konkurrerer om makten gjennom regel-messige og frie valg. Hvis ikke velgerne er fornøyd, kan de avsette de folkevalgte gjennom frie valg. Demokrati er i følge en berømt spissformulering fra Joseph Schumpeter: *«That institutional arrangement for arriving at political decisions in which individuals acquire the power to decide by means of a competitive struggle for the people's vote* (Schumpeter 1942/1987:299). I dette perspektivet er velgernes primære oppgave å kontrollere at de folkevalgte utfører jobben sin på en måte som er i samsvar med velgernes interesser. Hvis de folkevalgte ikke gjør jobben sin slik velgerne ønsker, kan velgerne la være å gjenvelge dem ved neste valg (Hernes og Martinussen 1980:84-88).

Deltakerdemokratiet

I større grad enn "konkuransedemokratene" legger teoretikerne innen det såkalte *deltakerdemokratiet* større vekt på den enkelte samfunnsborgers engasjement og involvering i de politiske prosesser (Pateman 1970). Her vil en være opptatt av i hvilken grad folk flest har samme evne og mulighet til å delta i beslutninger som angår dem (Hernes og Martinussen 1980:84). Demokrati er ikke bare et spørsmål om å kunne velge mellom konkurrerende eliter med jevne mellomrom, det legges også vekt på deltakelsens egenverdi i form av å bidra til kunnskap, innsikt, samfunnsansvar og selvaktelse for den som deltar (Lafferty 1983).

Deliberativt demokrati

I *deliberativt demokrati* er en mer opptatt av hva slags deltakelse som foregår enn hvor mye deltakelse det er fra samfunnsborgerne. Deliberasjon er latin og betyr rådslaging eller overveielse. En kritikk av både konkurransedemokratiet og deltagerdemokratiet er at de er for opptatt av hvordan man aggregerer, registrerer og oppsummerer samfunnsborgernes preferanser om politikk, og ikke like opptatt av hvordan preferansen er blitt til. Hovedsaken er meningsdannelsen, og idealet er at det skal foregå en fri og saklig utveksling av argumenter slik at man kan komme frem til felles enighet (Elster 1998). I dette perspektivet er politikk noe mer enn flertallsbeslutninger og fokus settes på argumentene og gjensidige overveielser.

Hvor viktig nivået på selve valgdeltakelsen eller forskjeller i valgdeltakelse for ulike grupper i samfunnet er, vil være forskjellige innen de ulike demokrati-perspektivene. Det er i det deltakerdemokratiske perspektivet svingninger i valgdeltakelsen og forskjeller mellom grupper i valgdeltakelse anses for å være av størst betydning. I det deltakerdemokratiske perspektivet blir gjerne høy deltakelse i valgene sett på som et mål i seg selv. Men enda viktigere er det at det ikke er forskjeller mellom ulike grupper i samfunnet.

Innen konkurransedemokratiet vil det viktigste være at samfunnsborgerne har institusjonelle rettigheter til å stemme og at det ikke er store hindringer i veien for å kunne delta ved valgene. Eventuelle svingninger i valgdeltakelse eller forskjeller mellom grupper i valgdeltakelse vil ofte bli sett på som mindre viktig i denne demokratitradisjonen. Det er ikke noe poeng at deltakelsen er høyest mulig. For eksempel pekte Seymour M. Lipset på at høy og særlig raskt økende valgdeltakelse kan være et signal om underliggende uro og sterkt motsetning i samfunnet. Veldig høy deltakelse kan føre til at uvitende velgere med begrenset interesse og kunnskap om politikk stemmer ved valgene. Det har blitt hevdet at mange av disse velgerne kan være intolerante, bærere av autoritære holdninger og lite motstandsdyktige overfor sterke ledere (Schumpeter 1942; Lipset 1981). På den annen side vil også konkurransedemokrater hevde at svært lav valgdeltakelse over tid og svært store forskjeller i valgdeltakelse over tid ikke er bra for demokratiet.

For tilhengere av deliberativt demokrati er ikke nivået på valgdeltakelsen nødvendigvis så viktig. Det er meningsprosessene som går forut for og uavhengig av valgene som betones. Argumentenes egentyngde kan komme i konflikt med idealet om én person, én stemme (Rasch 2000:42). Tilhenger av deliberativt demokrati vil nok ikke mene at nivået på valgdeltakelsen er uviktig siden det er nødvendig å ha en viss bredde i argumentasjonen, men det er ikke nødvendigvis det viktigste i det representative demokrati.

4.2. Ulike forklaringer på forskjeller i valgdeltakelse

I offisiell valgstatistikk kan vi beregne valgdeltakelsen i alle stortingsvalg tilbake til 1829. Siden 1895 har det i Norge ved hvert valg jevnlig blitt gitt ut offisiell statistikk over valgdeltakelsen i de ulike valgdistriktene. Fra og med 1915 har det ved stortingsvalgene blitt gitt ut offisielle oversikter over valgdeltakelsen blant menn og kvinner. Allerede i mellomkrigstiden ble det ved enkelte valg også gitt ut

mer detaljerte oversikter etter kjønn, sosial stilling og valgkrets. Man kunne dermed for eksempel se at i Oslo, ved kommunevalget i 1937, var valgdeltakelsen blant mannlige funksjonærer i vestkantkretsen Fagerborg lavere enn blant kvinnelige arbeidere i østkantkretsen Lilleborg (Statistisk årbok for Oslo by 1938: Tabell 177 side 126). Det er imidlertid først fra 1967 at SSB jevnlig har produsert statistikk for valgdeltakelse etter individuelle bakgrunnskjennetegn utover forskjeller mellom kvinner og menn. Forskjeller i valgdeltakelse har opptatt valgstatistikere og valgforskere i over 100 år. Det er imidlertid ingen som kan gi et enkelt og entydig svar på hvorfor noen velger å gå og stemme mens andre lar det være.

Det kan være hensiktsmessig å dele forklaringene på variasjoner i valgdeltakelse i tre: 1. Institusjonelle rammebetingelser, 2 Kontekstuelle forklaringer og 3. Individuelle forklaringer. Det er ikke nødvendigvis snakk om å velge seg *én* forklaring: «*Samspillet mellom individuelle egenskaper, sosial og politisk kontekst og institusjonelle rammebetingelser kan ikke understrekes sterkt nok når man skal forsøke å forklare variasjoner i valgdeltakelsen*» (Aardal 2002:35).

Makronivå - Institusjonelle rammebetingelser.

De største forskjellene i valgdeltakelse mellom land kan knyttes til forskjeller i de institusjonelle rammebetingelsene med hensyn til valgordningen eller valg-systemet. I Belgia, Australia, New Zealand og Luxemburg er det for eksempel obligatorisk å stemme ved valgene, og disse landene ligger dermed også på topp i internasjonale sammenlikninger. I Norge er man automatisk med i manntallet og kan stemme, mens i USA må man selv aktivt registrere seg som velger. Valgdeltakelsen er vesentlig lavere i USA enn i Norge. Land med proporsjonale valgsystemer har høyere valgdeltakelse enn land med flertallsvalg. Dette kan skyldes at velgerne i land med proporsjonalvalg har flere valgmuligheter og ikke «kaster» bort stemmen på partier eller kandidater som ikke kommer inn i den valgte forsamlingen. I Sverige har de lokalvalg og riksvalg på samme dag noe som sannsynligvis gir en høyere valgdeltakelse for lokalvalget sammenliknet med lokalvalget i Norge, som er et separat valg. Valg over flere dager med mulighet til å forhåndsstemme gir høyere valgdeltakelse sammenliknet med å avholde valget på kun én dag. Hvor betydningsfullt valget er for politikkutformingen i samfunnet påvirker også valgdeltakelsen. For eksempel er deltakelsen til fylkestingsvalgene i Norge lavere enn deltakelsen til stortingsvalgene og kommunestyrevalgene, samtidig som fylkestinget oppfattes som et mindre viktig styringsnivå, og fylkespolitikken oppfattes som mindre betydningsfull for folks hverdag. På samme måte er også legitimiteten til det organet det skal velges representanter til, viktig for valgdeltakelsen. Valgdeltakelsen er for eksempel langt lavere til Europa-parlamentet enn til de nasjonale institusjonene i våre naboland Sverige, Danmark og Finland. Tiltroen til Europaparlamentet er også lavere enn til nasjonalfor-samlingen i disse landene.

Institusjonelle rammebetingelser som har betydning for valgdeltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn handler også om hvilke tiltak myndighetene i Norge gjør spesielt rettet mot innvandrermiljøer, organisasjoner og nettverk. Ingen spesielle tiltak vil sannsynligvis føre til lavere valgdeltakelse blant disse sammenliknet med tiltak som informasjonskampanjer på ulike språk og opplysningskampanjer i innvandrermiljøer, organisasjoner og nettverk. I Norge brukes det statlige midler til denne typen kampanjer (IMDi 2010:8).

Partiene oversetter også valgkampmaterielt sitt til flere av minoritetsspråkene i Norge. I nominasjonsprosessene sørger også partiene for at enkelte av kandidatene på listene har innvandrerbakgrunn. Valgordningen i Norge gjør det mulig ved lokalvalgene å gi kandidater personstemmer slik at velgerne har mulighet til å påvirke hvem som kommer inn i de folkevalgte organene. Det er grunn til å tro at

en valgordning som ga velgerne liten innvirkning på hvilke kandidater som ble valgt inn, ville føre til lavere valgdeltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn i lokalvalgene.

Mesonivå - Sosial og politisk kontekst

Den sosiale konteksten individet beveger seg i blant familie, venner, naboer, arbeidskollegaer osv. kan tenkes å påvirke om en velger å stemme eller bli hjemme på valgdagen. Kjennetegn ved nærmiljøet der en bor kan bidra til å stimulere eller svekke valgdeltakelsen. De tidligste analyser og forsøk på å forklare forskjeller i valgdeltakelse mellom sosiale grupper baserte seg på fremstillinger av valgdeltakelse mellom ulike geografiske områder. På bakgrunn av offisiell valgstatistikk i ulike valgkretser på 1930-tallet i en rekke land observerte Herbert Tingsten at personer med typiske arbeideryrker har dårligere valgdeltakelse i typiske middelklasse distrikter enn i arbeiderdistrikter (Tingsten 1937). Dette er senere blitt kalt for *Tingstens lov om sosial gravitasjon*, valgdeltakelsen innen en sosial gruppe øker med den relative styrken til gruppen i valgdistriktet (Tingsten 1937:230). Ved å se på Oslos valgstatistikk fra mellomkrigstiden slo Gabriel Øidne fast at denne «loven» er mer uttrykk for et empirisk funn betinget i tid og rom enn en generell lov. «*Den dårlige valgdeltakelsen til arbeiderne utenfor de egentlige arbeiderdistrikter er utvilsomt den viktigste forklaringen på at vestkantkretsene i 1930-årene hadde lavere fremmøteprosent enn kretsene på Østkanten. Arbeiderklassen var i uforholdsmessig sterk grad representert blant hjemmesitterne på Vestkanten, og derfor ga fremmøteprosenten i vestkantkretsene et misvisende bilde av middelklassens valgdeltakelse… På Østkanten var valgdeltakelsen i middelklassen like god som i arbeiderklassen og nesten den samme som på Vestkanten. Tingstens lov kan altså ikke utvides til å gjelde for funksjonærer og næringsdrivende.* (Øidne 1973:49-50).

Det samme fenomen er det som ligger til grunn for såkalt «krysspress». Individet kan komme i klemme mellom egne oppfatninger og de oppfatninger som dominerer i nærmiljøet. Individet kan løse dette dilemmaet ved ikke å delta i valget (Lazarfeld et al. 1948).

I analyser av innvandrere og valgatferd er det fruktbart også å inkludere transnasjonale relasjoner på mesonivået (Tronstad og Rogstad 2012). Mange med innvandrerbakgrunn er deltakere i nettverk som er forankret på tvers av nasjonalstaten. Delvis handler det om såkalte «diaspora» som i moderne språkbruk betegner nettverk av innvandrere fra samme opprinnelsesland eller geografisk område som har utstrakt kontakt med familie, venner osv. i opprinnelseslandet. I vår tid er det selvsagt lett å ha samkvem selv om man ikke geografisk bor i samme område. I denne sammenhengen kan det for eksempel virke positivt inn på valgdeltakelsen hvis noen opinionsledere forsøker å påvirke andre i det samme nettverket til å stemme for eksempel på et parti hvor noen fra det samme innvandringsmiljøet stiller på liste.

Den politiske konteksten, den politiske rammen rundt et valg, kan ha betydning for valgdeltakelsen. Hvis det er lav intensitet i valgkampen, eller det er vanskelig for de stemmeberettigede å se forskjell på de ulike politiske alternativene, kan det føre til lavere valgdeltakelse. Hvis det er klare forskjeller på partiene og kandidatene, er det sannsynlig at dette virker stimulerende for valgdeltakelsen (Campbell 1966). Valgdeltakelsen i folkeavstemningen om norsk EU-medlemskap i 1994 var på 89 prosent. Det er den høyeste valgdeltakelsen vi har hatt i Norge i noen valg noensinne. Dette valget kom etter en langvarig, intens valgkamp med to klare alternativer.

Mikronivå - Trekk ved individene

Politiske ressurser

Mye av forskningen om variasjoner i valgdeltakelse har tatt utgangspunkt i individets sosiale og økonomiske bakgrunn og forankring (Lipset 1960/1968). Her er begrepet «Politiske ressurser» sentralt. «Politiske ressurser» er alle former for egenskaper et individ kan gjøre bruk av for å få innflytelse i samfunnet (Dahl 1961).

Ulike individuelle forhold påvirker valgdeltakelsen fordi de utgjør politiske resurser, eller innsatsfaktorer, som gjør enkeltpersoner bedre rustet og motivert til å stemme i valget (Lijphart 200:316-317). Også individets koplinger til grupper og organisasjoner spiller en sentral rolle ved at det bidrar til sosial og politisk integrasjon (Hernes og Martinussen 1980; Lijphart 200:316-317). «*Sammenhengen er enkel og grei: jo høyere sosial status og jo bedre integrert man er i samfunnet jo høyere er valgdeltakelsen*» (Aardal 2002:24).

Studier av geografisk mobilitet innen en stat viser at folk som flytter til et nytt sted er mindre integrert i lokale nettverk sammenliknet med fastboende, noe som bidrar til lavere valgdeltakelse blant disse (Pettersen 1988). I analysen av innvandreres valgdeltakelse er dette relevant, både med hensyn til hvilke politiske ressursers innvandrere har med seg når de ankommer, og i hvilken grad de sosialt og politisk integreres i det norske demokratiet. En vil forvente at innvandrere som kommer fra land med jevnlige, frie valg vil ha lettere for å sette seg inn i politikken og delta i valgene i Norge.

Det tar tid å sette seg inn i det politiske systemet i et nytt land, mange av innvandrerne kommer fra land hvor en ikke er vant til å ha frie valg, andre kommer fra land hvor valgdeltakelsen er lav. Mange av innvandrerne i Norge er arbeidsinnvandrere som har tenkt å være relativt kort her i landet og derfor ikke ønsker å sette seg inn i norsk politikk. Det er mange tegn som tyder på at hjemlandet preger valgatferden. De fleste som kommer fra land med relativt høyt politisk engasjement, tar i større grad del i det politiske liv i sitt nye land enn innvandrere som kommer fra land med relativt lavt politisk engasjement.

Valgstatistikken fra kommunestyrevalget 2015 viser at 8 av 10 personer med universitetsutdanning stemte, mens kun 5 av 10 personer med grunnskoleutdanning stemte. Lengre skolegang kan neppe i seg selv forklare hele denne forskjellen, men en kan tenke seg at flere år på skolebenken gir flere sosiale og økonomiske ressurser i samfunnet, at personer med lang utdanning er bedre integrert i det etablerte samfunn og at personer med lengre utdanning har lettere for å innhente informasjon om valget.

Videre er velgernes plassering i livsfasen av betydning. Bor man hjemme hos mor og far, har lært om valg og demokrati på skolen og deltatt i skolevalget, er valgdeltakelsen høyere enn når man har forlatt barndomshjemmet i begynnelsen av tyveårene. Valgstatistikken viser at valgdeltakelsen er høyere blant 18 og 19 åringene enn blant de mellom 20 og 24 år. Etter at man kommer inn i arbeidslivet, stifter familien osv. stiger valgdeltakelsen jevnt og trutt igjen. Valgdeltakelsen er høyest blant de som akkurat har gått av med pensjon. Fra og med 75 års alderen synker valgdeltakelsen igjen.

Borgerplikten

En norm defineres gjerne som en regel eller forskrift om hvordan noen bør handle. Hvis det eksisterer en «borgerplikt», en moralsk forpliktelse til å stemme og medlemmene har internalisert denne normen, vil en som medlem bli utsatt for press for å følge den. Normer skiller seg fra verdier ved at det er noen sosiale sanksjoner knyttet til å bryte normen. Det litt nedsettende begrepet «sofavelger» er et utrykk

for normen at det er en borgerplikt å benytte seg av stemmeretten. Sofavelger er et dansk låneord som dukket opp første gang i dansk språkbruk i 1939: «*En sofavælger var en medborger, der ikke kunne overvinde sin ugidelighed, men forblev hjemme på sofaen i stedet for at opfylde sin borgerplikt og afgive sin stemme»* (Jespersen og Meyer 1964:11). Normer kan ha ulik intensitet, og de kan være absolutte eller mer situasjonsbestemte. Det kan derfor variere om det er en absolutt norm blant noen i en sosial gruppe at man skal stemme uansett omstendighetene, eller om normen er mer betinget og gjelder bare om visse forutsetninger er oppfylt.

Rasjonelle aktører
Ut fra et rasjonelt aktørperspektiv, inspirert av økonomisk teori, forsøkte Anthony Downs å forklare valgdeltakelse utfra egeninteresse (Downs 1957). En kan tenke seg at velgere fatter samme type beslutninger når de skal bestemme seg for om de skal stemme i et valg som i andre situasjoner i dagliglivet. Hvis fordelene for den enkelte velger overstiger kostnadene ved å stemme, så deltar man i valget, hvis ikke så stemmer man ikke (Downs 1957). I et snevert nytte- og kostnadsperspektiv er det lite rasjonelt den enkelte å stemme, siden den enkelte velgers stemme som regel har svært liten betydning for valgresultatet. Det skal svært lite til før kostnader som tidsbruk og eventuelle reiseutgifter overstiger nytten for den enkelte velger. Dette betegnes som «stemmeparadokset».

Til tross for at det er «irrasjonelt» å stemme, så stemmer flertallet av velgerne i Norge og de fleste andre vestlige demokratier. Empirisk sett kan dermed det rasjonelle aktørperspektivet ikke brukes som forklaring på hvorfor folk stort sett stemmer. Derimot viser det seg at rasjonelle vurderinger har større betydninger for de som ikke har internalisert borgerplikten som norm eller ikke er spesielt opptatt av politikk. Blant dem som ikke har internalisert normen om at det er en borgerplikt å stemme, synker valgdeltakelsen hvis de mener det ikke spiller noen rolle hvem som vinner valget, at utfallet av valget med høy sannsynlighet er gitt, eller det er vanskelig å få avlagt stemme (Blais et al. 2000:191-192).

Ekspressiv handling
I motsetning til å delta i valget for å etterleve en norm, har det blitt pekt på at selve valghandlingen er en verdihandling eller e*kspressiv handling*, siden mange har et behov for å gi utrykk for sitt eget standpunkt om politikk (Toerell og Westholm 1999:155). *«Folk röstar således inte primärt för att de därmed tror sig kunne vinna individuelt inflytande, utan för att de stimuleras av att uttrycka åsikt eller gjennom valhandlingen få fullgöra sin medborgelige plikt".*

4.3. Valgdeltakelsen er lavere blant personer med innvandrerbakgrunn

Den samlede valgdeltakelsen ved det siste lokalvalget var 60 prosent. Valgdeltakelsen blant personer uten innvandrerbakgrunn var 64 prosent. For innvandrere som har blitt norske statsborgere var valgdeltakelsen 40 prosent, blant norskfødte med to innvandrerforeldre var den 38 prosent og for utenlandske statsborgere 29 prosent. Tendensen til at valgdeltakelsen er lavere blant personer med innvandrerbakgrunn enn blant nordmenn uten innvandrerbakgrunn, har vi sett siden SSB begynte å undersøke dette i 1983. Den gjennomsnittlige valgdeltakelsen blant nordmenn uten innvandrerbakgrunn har ligget rundt 65 prosent de tre siste lokalvalgene (tabell 4.3.1). For norske statsborgere med innvandrerbakgrunn har den i de tre siste lokalvalgene ligger på rundt 40 prosent. For utenlandske statsborgere har den ligget på rundt 30 prosent.

Stemmeberettigede fra Vest-Europa etc. har høyest valgdeltakelse

Det er forskjeller i valgdeltakelsen avhengig av hvilke landgrupper innvandrerne kommer ifra. Velgere fra Vest-Europa etc. har høyere valgdeltakelse enn personer med landbakgrunn fra østeuropeiske EØS-land og personer fra Afrika, Asia etc. For innvandrere som har fått norsk statsborgerskap og norskfødte med innvandrerforeldre med landbakgrunn fra Vest-Europa etc., er valgdeltakelsen over 60 prosent i de tre siste valgene, altså nesten på nivå med nordmenn uten innvandrerbakgrunn.

For innvandrere som har blitt norske statsborgere og norskfødte med innvandrerforeldre fra østeuropeiske EØS-land, ligger valgdeltakelsen på rundt 40 prosent. For innvandrere med norsk pass fra denne regionen, sank imidlertid valgdeltakelsen fra 44 til 37 prosent fra 2011 til 2015, mens den for norskfødte med innvandrerforeldre økte fra 42 til 46 prosent. Valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere fra Vest-Europa etc. har ligget litt over 40 prosent i de tre siste lokalvalg. Den største endringen i valgdeltakelse er blant utenlandske statsborgere fra østeuropeiske EØS-land. I 2007 var valgdeltakelsen i denne gruppen 27 prosent, den sank til 10 prosent i 2011 og sank videre til 8 prosent i 2015. Antallet stemmeberettigede fra østeuropeiske EØS-land økte betraktelig mellom 2007 og 2011 som følge av EU-utvidelsen i 2004.

Valgdeltakelsen i 2015 blant innvandrere fra Afrika, Asia etc. som er blitt norske statsborgere var 39 prosent. I 2011 var den 41 prosent og 37 prosent i 2007. For norskfødte med innvandrerbakgrunn fra samme landgruppe var valgdeltakelsen i 2015 36 prosent, omtrent på samme nivå som i 2011. For innvandrere som er utenlandske statsborgere med landbakgrunn fra Afrika, Asia etc. ligger valgdeltakelsen litt under 30 prosent i de tre siste valgene.

Det er forskjeller mellom de ulike landene innenfor landgruppene. For eksempel er valgdeltakelsen blant innvandrere som er blitt norske statsborgere med bakgrunn fra Pakistan 52 prosent, mens for innvandrere som er blitt norske statsborgere med bakgrunn fra Vietnam er valgdeltakelsen 35 prosent. Disse forskjellene kommer vi tilbake til senere i kapitelet hvor vi ser på den historiske utviklingen i valgdeltakelsen blant innvandrere som har blitt norske statsborgere og utenlandske statsborgere etter enkeltland.

Tabell 4.3.1 Valgdeltakelse etter innvandringskategori og landgruppe. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2007-2015. Prosent

	2007	2011	2015
I alt	62	65	60
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	*63*	*66*	64
Norske statsborgere, innvandrere	41	43	40
Vest-Europa etc.	66	65	61
Østeuropeiske EØS-land	42	44	37
Afrika, Asia etc.	37	41	39
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre	35	40	38
Vest-Europa etc.	60	73	61
Østeuropeiske EØS-land	41	42	46
Afrika, Asia etc.	31	37	36
Utenlandske Statsborgere	36	32	29
Vest-Europa etc.	44	41	42
Østeuropeiske EØS-land	27	10	8
Afrika, Asia etc.	28	30	29

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Kvinnene stemmer i litt større grad enn mennene

I de siste valgene i Norge har vi observert at kvinnene samlet sett i litt større grad enn mennene benytter stemmeretten. Denne tendensen er imidlertid ikke entydig for alle aldergrupper, etter pensjonsalderen stemmer mennene i større grad enn kvinnene. Blant innvandrere som er blitt norske statsborgere er det liten forskjell mellom kjønnene, her stemte 41 prosent av kvinnene mot 40 prosent av mennene (tabell 4.3.2). Forskjellene er større blant norskfødte med innvandrerforeldre, her stemte 42 prosent av kvinnene mot 35 prosent av mennene. Blant utenlandske statsborgere var forskjellen på hele 9 prosentpoeng, 34 prosent av kvinnene stemte mot 25 prosent av mennene.

Tendensen til at kvinner stemmer hyppigere enn mennene er ikke gjennomgående hvis vi ser på enkeltland. For norske statsborgere med bakgrunn fra Pakistan og Sri Lanka er tendensen at mennene stemmer i større grad enn kvinnene, for norske statsborgere med bakgrunn fra Somalia er valgdeltakelsen omtrent den samme blant kvinner og menn.

Tabell 4.3.2 Valgdeltakelse etter innvandringskategori, kjønn, alder og utdanningsnivå. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Norske statsborgere uten innvandrer-bakgrunn	Norske statsborgere, innvandrere	Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre	Utenlandske statsborgere
I alt	64	40	38	29
Menn	62	40	35	25
Kvinner	66	41	42	34
Alder				
18-19 år	51	27	39	19
20-24 år	38	23	32	16
25-44 år	57	36	39	25
45-66 år	71	45	66	36
67-79 år	77	53	83	48
80 år eller eldre	57	49	:	36
Utdanningsnivå				
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	15	22	11	14
Grunnskole	47	37	33	26
Videregående skole	64	41	39	26
Universitets- og høgskoleutdanning	80	51	53	42

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Valgdeltakelsen stiger med alder

Uavhengig av innvandringskategori ser vi den samme tendensen med hensyn til alder. Blant førstegangsvelgerne (18-19 åringer) er valgdeltakelsen relativt moderat, så synker den for dem mellom 20 og 24 år for så å stige for dem mellom 25 og 79 år. For dem over 80 år synker den igjen (tabell 4.3.2). For norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn, er valgdeltakelsen 51 prosent blant førstegangsvelgerne, så synker den til 38 prosent for aldergruppen 20-24 år, den øker så til 71 prosent for de mellom 45-66 år, stiger til 77 prosent for de mellom 67-79 år, og synker så til 57 prosent for de over 80 år. For alle aldersklassene ligger personer med innvandrerbakgrunn klart lavere enn norske uten innvandrer-bakgrunn, med ett unntak: norskfødte statsborgere mellom 67 og 79 år med innvandrerforeldre Her er valgdeltakelsen 83 prosent, 6 prosentpoeng høyere enn blant norske uten innvandrerbakgrunn.

Valgdeltakelsen øker med utdanningsnivå

Det er tidligere blitt vist at det generelle bildet er at det er en klar sammenheng mellom utdanningsnivå og valgdeltakelse: jo høyere utdanning jo høyere

valgdeltakelse. Ser vi på norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er denne tendensen tydelig. For de med grunnskole er valgdeltakelsen 47 prosent, for de med videregående skole er den 64 prosent, mens den er 80 prosent for de som har fullført universitet eller høgskoleutdanning (tabell 4.3.2). Den samme tendensen gjør seg gjeldende for personer med innvandrerbakgrunn, men vi ser at effekten er langt svakere, det vil si at forskjellen mellom de som har for eksempel grunnskoleutdanning og universitetsutdanning ikke er like stor. For norske uten innvandrerbakgrunn er denne forskjellen på 33 prosentpoeng, mens den for innvandrere er på 14 prosent.

Effekten av høy utdanning er lavere for innvandrere

I tabell 4.3.3 har vi kombinert kjennetegnene innvandringskategori, kjønn, alder og utdanning. De fleste med innvandrerbakgrunn er under 70 år så vi har holdt de over 70 år utenfor denne analysen. Videre har vi slått sammen alderskategoriene til tre. Utdanning er delt i tre, uoppgitt eller ikke fullført utdanning er slått sammen med grunnskoleutdanning og betegnes som lav utdanning. Videregående skole betegnes som middels utdanning, og universitets- og høgskoleutdanning betegnes som høy utdanning. Vi kan nå sammenlikne effekten av utdanning innenfor de samme kategoriene av kjønn og alder.

For norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er valgdeltakelsen 32 prosent for menn under 35 år med lav utdanning, det er det laveste i denne innvandringskategorien. Høyest i denne kategorien er kvinner mellom 50 og 70 år med høy utdanning, her er valgdeltakelsen 88 prosent. For norskfødte med innvandrerforeldre ser vi den samme tendensen, valgdeltakelsen er 28 prosent for menn under 35 år med lav utdanning, for kvinner mellom 50 og 70 år med høy utdanning er valgdeltakelsen 89 prosent. For innvandrere som har blitt norske statsborgere er valgdeltakelsen 24 prosent for menn under 35 år med lav utdanning, for kvinner med høy utdanning mellom 50 og -70 år er valgdeltakelsen 58 prosent.

Tabell 4.3.3 Valgdeltakelse etter innvandringskategori kombinert med kjønn, tre aldersklasser og tre nivåer av utdanning. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Norske statsborgere uten innvandrer-bakgrunn		Norske statsborgere, innvandrere		Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre		Utenlandske statsborgere	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Lav utdanning								
Alder								
18-34 år	32	38	24	26	28	33	14	19
35-50 år	35	39	36	37	33	34	17	29
50-70 år	56	55	38	38	31	50	24	29
Middels utdanning								
Alder								
18-34 år	41	44	25	29	32	38	13	21
35-50 år	62	65	40	41	47	44	21	33
50-70 år	73	74	50	52	79	74	31	44
Høy utdanning								
Alder								
18-34 år	63	67	38	38	44	49	27	29
35-50 år	81	83	51	51	57	65	41	44
50-70 år	86	88	58	58	85	89	50	58

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Ved å sammenlikne valgdeltakelsen mellom innvandringskategorier, innenfor samme kjønn, aldersgruppe og utdanningsnivå ser vi at det er mindre forskjeller blant de med lav utdanning. For menn og kvinner mellom 35 og 50 år med lav utdanning er valgdeltakelsen på samme nivå blant alle de tre gruppene av norske statsborgere (norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn, innvandrere som er blitt norske statsborgere og norskfødte med innvandrerforeldre), mellom 33 og 39

prosent. For utenlandske statsborgere ser vi at spesielt mennene har en lavere valgdeltakelse, kun 17 prosent av mennene med lav utdanning mellom 35 og -50 år stemte i valget, for kvinnene var deltakelsen 29 prosent, altså 10 prosentpoeng lavere enn tilsvarende gruppe blant norske uten innvandrerbakgrunn. Forskjellene mellom innvandrere og ikke-innvandrere blir større for de med middels utdanning og er størst for de med høyest utdanning.

4.4. Valgdeltakelsen svært lav blant arbeidsinnvandrere fra østeuropeiske EØS-land

Det tar tid å sette seg inn i det politiske systemet i et nytt land, mange av innvandrerne kommer fra land hvor en ikke er vant til å ha frie valg, andre kommer fra land hvor valgdeltakelsen er lav. Mange av innvandrerne i Norge er arbeidsinnvandrere som har tenkt å være relativt kort her i landet og derfor ikke ønsker å sette seg inn i norsk politikk. Valgdeltakelsen blant arbeidsinnvandrere fra østeuropeiske EØS-land er ned i 6 prosent for de med utenlandsk statsborgerskap (tabell 4.4.1). Det er mange tegn som tyder på at opprinnelseslandet preger valgatferden. De fleste som kommer fra land med relativt lavt politisk engasjement tar i mindre grad del i det politiske liv i sitt nye land, sammenliknet med innvandrere som kommer fra land med relativt høyt politisk engasjement.

Tabell 4.4.1 Valgdeltakelse blant innvandrere etter landgruppe, norske og utenlandske statsborgere og innvandringsgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

		Norske statsborgere, innvandrere				Utenlandske statsborgere			
	I alt	I alt	Vest-Europa etc.	Øst-europeiske EØS-land	Afrika, Asia etc.	I alt	Vest-Europa etc.	Øst-europeiske EØS-land	Afrika, Asia etc.
I alt	33	40	61	37	39	29	42	8	29
Flyktningbakgrunn	34	36	24	32	37	28	37	20	29
Arbeidsinnvandrer	17	45	57	41	43	16	35	6	24
Utdanning	37	46	81	43	46	16	53	32	29
Øvrig familieinnvandring	26	35	48	29	35	19	32	8	22
Uoppgitt og annet	43	49	61	44	45	39	44	17	32

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Valgdeltakelsen blant menn med statsborgerskap fra østeuropeiske EØS-land var helt nede i 5 prosent, blant kvinnene var valgdeltakelsen 15 prosent. Til sammenlikning er for eksempel valgdeltakelsen i lokalvalg i Polen ikke spesielt høy heller, den var 47 prosent i 2010 og sank til 39 prosent i 2014. Blant kvinner med innvandrerbakgrunn fra Vest-Europa etc. var valgdeltakelsen 63 prosent, for menn fra samme region var den 58 prosent. Blant innvandrere fra Afrika, Asia etc. er valgdeltakelsen omtrent den samme for norske og utenlandske statsborgere, for norske er den 39 prosent for både kvinner og menn, for utenlandske er den 28 prosent for mennene og 30 prosent for kvinnene. For norskfødte med innvandrerforeldre med opprinnelse fra Afrika, Asia etc. er valgdeltakelsen høyere for kvinnene, den er 40 prosent, mens den er 33 prosent blant mennene. Det er relativt liten forskjell i valgdeltakelse med hensyn til aldersklassene blant personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc.

Tabell 4.4.2 Valgdeltakelse etter innvandringskategori, landgruppe, kjønn, alder og utdanning. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Norske statsborgere, innvandrere			Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre			Utenlandske statsborgere		
	Vest-Europa etc.	Øst-europeiske EØS-land	Afrika, Asia etc.	Vest-Europa etc.	Øst-europeiske EØS-land	Afrika, Asia etc.	Vest-Europa etc.	Øst-europeiske EØS-land	Afrika, Asia etc.
I alt	61	37	39	61	46	36	42	8	29
Menn	58	33	39	58	46	33	38	5	28
Kvinner	63	40	39	63	47	40	48	15	30
Alder									
18-19	42	9	27	33	15	40	26	6	24
20-24	20	12	25	39	25	32	17	6	19
25-44	45	34	36	56	44	39	38	8	30
45-66	61	41	44	68	71	37	48	9	33
67-79	70	46	40	85	:	:	57	21	25
80+	59	42	30	:	:	:	47	11	11
Utdanningsnivå									
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	12	11	24	7	0	11	21	3	22
Grunnskole	49	24	36	41	26	33	29	7	30
Videregående skole	64	33	39	56	52	37	42	8	27
Universitets- og høgskoleutdanning	75	52	48	80	58	48	56	17	33

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

4.5. Botid og valgdeltakelse

Det tar tid å sette seg inn i det politiske systemet i et nytt land, og det tar tid å lære seg språket, normene og reglene i et nytt samfunn. Det er derfor grunn til å tro at de innvandrerne som har vært lenge i Norge i større grad vil delta i valgene enn de som har vært her i kort tid. Tidligere analyser peker også i den retning: valgdeltakelsen øker med botid blant innvandrerne.

Tabell 4.5.1 Valgdeltakelse blant innvandrere, norske og utenlandske statsborgere etter landgruppe og botid. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	0-9 år	10-19 år	20-29 år	30 år og over
Innvandrere, Norske Statsborgere	38	36	39	54
Vest-Europa etc.	37	45	51	65
Østeuropeiske EØS-land	31	27	43	47
Afrika, Asia etc.	38	36	39	48
Utenlandske statsborgere	20	34	42	56
Vest-Europa etc.	29	45	52	59
Østeuropeiske EØS-land	7	20	40	29
Afrika, Asia etc.	30	25	22	36

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I tabell 4.5.1 ser vi valgdeltakelsen etter botid inndelt i intervaller. Samlet ser vi at det er en sammenheng mellom botid og valgdeltakelse. For innvandrere som er blitt norske statsborgere, er denne sammenhengen ganske svak, og det er først etter 20 års botid valgdeltakelsen er vesentlig høyere enn for de som har vært i Norge i under 10 år. For utenlandske statsborgere fra Vest-Europa etc. er valgdeltakelsen om lag 30 prosent for de som har vært i Norge under 10 år, så stiger den til 45 prosent for de som har vært i Norge mellom 10 og 20 år, videre stiger den til 52 prosent for de som har vært mellom 20 og 30 år og er nærmere 60 prosent for de som har vært i Norge over 30 år. For østeuropeerne fra EØS-land er utviklingen omtrent den samme, bortsett fra at valgdeltakelsen for de som har vært i Norge over 30 år ligger omtrent 10 prosentpoeng lavere enn de som har vært i Norge i mellom 20 og 30 år. For utenlandske statsborgere fra Afrika, Asia etc. er utviklingen en ganske annen, valgdeltakelsen er 30 prosent for de som har vært i

Norge under 10 år, så synker den med fem prosentpoeng, synker ytterligere med tre prosentpoeng og stiger så til 36 prosent for de som har vært i Norge over 30 år.

Ser vi på enkeltland (tabell 4.75.2) bekrefter det bildet av at for innvandrere som er blitt norske statsborgere, er valgdeltakelsen litt stigende med botid. For innvandrere fra Pakistan som er blitt norske statsborgere er valgdeltakelsen 44 prosent blant de som har vært under 10 år i landet, den er 48 prosent for de som har vært i landet mellom 10 og 20 år, den er 51 prosent for de som har vært i landet mellom 20 og 30 år, mens den er 56 prosent for de som har vært i landet i over 30 år. For de aller fleste land er valgdeltakelsen høyest for de som har vært lengst i landet. Unntaket er Thailand og Filipinene. Her er valgdeltakelsen høyest blant dem som har vært kortest i landet, mens for Irak er valgdeltakelsen lavest for dem med kort botid og kun 28 prosent blant dem som har vært i landet i mer enn 30 år. Blant personer med bakgrunn fra Somalia som har blitt norske statsborgere er tendensen annerledes. Valgdeltakelsen blant de som har vært i landet under 10 år er 47 prosent, den er 46 prosent blant de som har vært i landet mellom 10 og 20 år, den er 44 prosent blant de som har vært her mellom 20 og 30 år, og den er 68 prosent blant de som har vært i landet over 30 år.

For de utenlandske statsborgerne er det vanskelig å peke på noen klar tendens på tvers av landene. Blant statsborgere fra Danmark, Sverige, Storbritannia og Tyskland er det en tendens til at valgdeltakelsen stiger med botid. Blant polske statsborgere er valgdeltakelsen 6 prosent blant de som har vært i landet under 10 år, den er 15 prosent for de som har vært i landet mellom 10 og 20 år, den er 33 prosent blant de som har vært i landet mellom 20 og 30 år, mens den er 27 prosent blant de som har vært i landet over 30 år. Blant somaliske statsborgere er valgdeltakelsen hele 50 prosent for de som har vært her under 10 år, den synker så blant de som har vært i landet over 10 år. Blant pakistanske statsborgere ligger valgdeltakelsen rundt 35 prosent for de som har vært i landet under 30 år, mens den synker til 27 prosent for de som har vært i landet i over 30 år.

Tabell 4.5.3 Valgdeltakelse blant innvandrere, norske statsborgere og utenlandske statsborgere etter utvalgte land og botid. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Utenlandske statsborgere				Innvandrere, norske statsborgere			
	0-9 år	10-19 år	20-29 år	30 år og over	0-9 år	10-19 år	20-29 år	30 år og over
Danmark	32	44	60	56	56	47	66	68
Sverige	27	46	57	66	33	41	46	72
Storbritannia	27	42	40	56	30	63	66	70
Tyskland	27	51	61	69	40	48	54	67
Polen	6	15	33	27	18	31	43	46
Litauen	5	23	78	:	29	39	43	71
Bosnia-Hercegovina	18	18	11	40	29	27	36	33
Tyrkia	38	34	15	19	36	39	43	39
Somalia	50	27	25	:	47	46	44	68
Afghanistan	35	21	22	:	37	36	38	67
Sri Lanka	24	28	31	57	31	43	51	67
Filippinene	30	35	39	29	46	42	42	43
India	37	35	66	38	46	43	46	53
Irak	22	25	30	50	32	33	33	28
Iran	27	19	19	50	36	33	41	41
Kina	15	26	15	67	28	29	30	41
Pakistan	34	36	36	27	44	48	51	56
Thailand	34	29	27	5	45	35	36	39
Vietnam	21	24	8	35	29	29	33	42

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I en vedleggtabell bak i rapporten viser vi innvandrere med norsk statsborgerskap og utenlandsk statsborgerskap etter botid for utvalgte enkeltland også brutt ned på kjønn.

Vi har dessverre ikke stort nok datamateriale til å vise utviklingen mellom to valg for de samme personene etter innvandringskategori for hele landet. Men for Oslo har vi et relativt stort utvalg av personer som hadde stemmerett i 2011 og 2015 (tabell 4.5.3). Tabellen tar ikke hensyn til eventuelle ulike alderssammensetninger, utdanningsnivå osv. innenfor gruppene. Vi ser at blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er det 84 prosent blant mennene som enten stemte i 2011, 2015 eller i begge valgene, mens den tilsvarende andelen for kvinner er 83 prosent. For innvandrere som er norske statsborgere deltok mellom 59 og 89 prosent enten i 2011 eller i 2015. Blant mannlige utenlandske statsborgere fra østeuropeiske EØS-land er det kun 13 prosent som stemte enten i 2011 eller i 2015, det tilsvarende tallet for kvinnene var 39 prosent. For øvrig ligger både menn og kvinner fra Vest-Europa etc. og Afrika, Asia etc. over 50 prosent i valgdeltakelse blant de utenlandske statsborgerne.

Tabell 4.5.3 Prosentandel i Oslo som stemte i minst et av to kommunestyrevalg, blant innvandringskategori, kjønn og landgruppe. Kommunestyrevalget 2011 og 2015. n=4 410. Prosent

	Prosent
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	
Menn	84
Kvinner	83
Norske statsborgere. Innvandrere	
Menn	
Vest-Europa etc.	89
Østeuropeiske EØS-land	68
Afrika, Asia etc.	59
Kvinner	
Vest-Europa etc.	82
Østeuropeiske EØS-land	69
Afrika, Asia etc.	61
Utenlandske statsborgere	
Menn	
Vest-Europa etc.	64
Østeuropeiske EØS-land	13
Afrika, Asia etc.	52
Kvinner	
Vest-Europa etc.	71
Østeuropeiske EØS-land	39
Afrika, Asia etc.	53

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

4.6. Tilknytning til arbeidslivet

Arbeidsplassen er en viktig arena for politisk bevissthet og læring (Sigel 1989). Personer som er i arbeid, har arbeidskollegaer som de kan diskutere politikk med i lunsjpausen osv. Dette virker stimulerende på politisk interesse og dermed om man deltar i valget eller ikke. Videre kan man tenke seg at normpresset om å stemme blir større for de som er i yrkeslivet sammenlignet med de som ikke er i arbeid. Mange personer som er i arbeid, er også medlemmer av fagorganisasjoner. Alt dette peker i retning av at man dermed er mer integrert i samfunnslivet, og det bør derfor resultere i høyere valgdeltakelse sammenliknet med de som ikke er yrkesdeltakere (Elklitt et al. 2005:77-81). Det å delta i yrkeslivet har til en viss grad satt spor slik at man forblir et aktivt samfunnsmedlem i pensjonsalderen. Det er tidligere blitt vist at i Norge er det personer i tidlig pensjonsalder som stemmer i størst grad (Kleven 2005; Berglund et al. 2009). Det er altså ikke slik at når man går ut av arbeidslivet så slutter man å delta i valg. Det samme resonnementet kan

forklare hvorfor en i de fleste land finner at valgdeltakelsen gjerne er lavest blant de unge. Følger man alderskohortene i senere valg, vil man se at valgdeltakelsen da øker etter at disse alderskohortene trer inn i yrkeslivet.

I den følgende analysen kopler vi på data fra System for persondata (SFP) for å si noe om personenes tilknytning til arbeidslivet, eller deres økonomiske status. I System for persondata fremkommer det om personene er sysselsatte eller ikke sysselsatte, og for begge grupper gis det opplysninger om hvorvidt de er under utdanning eller mottar ytelser. Det beregnes én status for den enkelte persons forhold til arbeidsmarkedet, utdanning og ytelser. Personer som er aktive i flere statuser samtidig, blir da plassert i én status ut i fra en bestemt prioritering. Yrkesaktive (sysselsatte) defineres her som personer som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i referanseuken, og personer som har et slikt arbeid, men som var midlertidig fraværende pga. sykdom, ferie, lønnet permisjon el. Personer som er inne til førstegangs verneplikt, regnes som sysselsatte. Personer på sysselsettingstiltak med lønn fra arbeidsgiver klassifiseres også som sysselsatte. Personer som ikke er sysselsatt, men mottar kontantstøtte, forsørgerstønad, sosialhjelp osv. er plassert i andre grupper.

- **Yrkesaktiv**: Lønnstaker heltid, lønnstaker deltid, selvstendig næringsdrivende.
- **Arbeidsledig**: Registrert helt arbeidsledig
- **Andre arbeidssøkende**: Ordinær tiltaksdeltakere, individstønad, dagpenger, introduksjonsordning.
- **Utdanning:** Ordinær utdanning
- **Helserelaterte ytelser:** Sykepenger, nedsatt arbeidsevne (på tiltak), arbeidsavklaringspenger, foreløpig uførepensjon, varig uførepensjon
- **Pensjoner:** Etterlattepensjon inkl. barnepensjon, AFP, supplerende stønad, alderspensjon, pensjoner fra andre enn NAV/Folketrygden
- **Andre grupper:** Kontantstøtte, enslig forsørgerstønad, sosialhjelp, nedsatt arbeidsevne (ikke på tiltak)

Det er forskjeller blant de stemmeberettigede etter innvandringskategori og landbakgrunn med hensyn til hvor mange som er yrkesaktive, pensjonister, mottar stønader osv. SSBs registerbaserte sysselsettingsstatistikk gjelder bare personer i yrkesaktiv alder, 15-74 år. I denne analysen ser vi på alle personer med stemmerett, altså personer over 18 år uten noen øvre aldersgrense. Allikevel er det stor grad av overlapp mellom de to populasjonene. Tabellen nedenfor er ikke ment å estimere nøyaktige andeler innenfor de ulike økomimiske statusene som yrkesaktive, arbeidsledige osv. blant ulike innvandringskategorier og landgrupper blant de stemmeberettigede Den gir imidlertid en oversikt over hvor mange personer innen hver innvandringskategori og landgruppe som er yrkesaktive, arbeidsledige osv. Utenlandske statsborgere fra østeuropeiske EØS-land og Vest-Europa etc. er de som i størst grad er sysselsatte, 72 prosent av disse er det. For norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er 64 prosent yrkesaktive, mens 18 prosent er pensjonister. Norskfødte med innvandrerforeldre er som vi tidligere har sett relativt sett unge, 9 prosent befinner seg under utdanning, mot 4 prosent blant de norske statsborgerne uten innvandrerbakgrunn. Blant norske statsborgere med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. er 54 prosent registrert som yrkesaktive mens 16 prosent er registrert med helserelaterte ytelser (sykepenger, nedsatt arbeidsevne, på tiltak, arbeidsavklaringspenger, foreløpig uførepensjon, varig uførepensjon) og 4 prosent er registrert som tilhørende andre grupper (kontantstøtte, enslig forsørgerstønad, sosialhjelp, nedsatt arbeidsevne, ikke på tiltak).

Tabell 4.6.1 Økonomisk status blant stemmeberettigede etter innvandringskategori, statsborgerskap, landgruppe. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Yrkes-aktiv	Arbeids-ledig	Andre arbeids-søkende	Ut-danning	Helse-relaterte ytelser	Pensj oner	Andre grupp er	Uopp-gitt	
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	64	1	0	4	8	18	0	4	100
Norskfødte med innvandrerforeldre	60	4	3	9	16	1	3	3	100
Norske statsborgere, innvandrere	53	4	1	4	15	9	3	11	100
Vest-Europa etc.	35	1	0	2	6	48	0	7	100
Østeuropeiske EØS-land	59	2	1	3	12	15	1	7	100
Afrika, Asia etc.	54	4	1	4	16	6	4	12	100
Utenlandske statsborgere	67	5	1	3	4	4	2	14	100
Vest-Europa etc.	72	2	0	2	4	8	1	11	100
Østeuropeiske EØS-land	72	7	1	1	2	0	1	16	100
Afrika, Asia etc.	57	6	3	5	6	3	5	15	100

Kilde: System for persondata. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.6.2 viser at pensjonistene er de som stemmer i størst grad. For norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er valgdeltakelsen 72 prosent for de som lever av pensjoner, mens den er 67 prosent for de som er yrkesaktive. Valgdeltakelsen er mellom 40 og 48 prosent for arbeidsledige, andre arbeidssøkende, personer under utdanning, og personer med helserelaterte ytelser.

Blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er valgdeltakelsen lavest blant de som er gruppert under andre grupper (kontantstøtte, enslig forsørgerstønad, sosialhjelp). Her er valgdeltakelsen 33 prosent. For norskfødte med innvandrerforeldre er valgdeltakelsen høyest blant pensjonistene (73 prosent), mens valgdeltakelsen er på 43 prosent blant de yrkesaktive. Også her er den lavest blant andre grupper (19 prosent).

Ser vi på norske statsborgere med innvandrerbakgrunn fra Vest-Europa etc. er det samme tendens som for norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn. Valgdeltakelsen er høyest for pensjonistene og de yrkesaktive, henholdsvis 66 og 64 prosent. For norske statsborgere med bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land er valgdeltakelsen 42 prosent for pensjonistene og 41 prosent for de yrkesaktive. Den ligger altså klart lavere enn de med bakgrunn fra Vest-Europa etc. Når det gjelder utenlandske statsborgere med bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land, er valgdeltakelsen jevnt over lav., Den er høyest blant pensjonister, 19 prosent av disse stemte, mens kun 9 prosent av de yrkesaktive i denne gruppen stemte.

For norske statsborgere med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. er valgdeltakelsen høyest for «andre arbeidssøkende» (ordinære tiltaksdeltakere, individstønad, dagpenger, introduksjonsordning), den er på 45 prosent. Lavest er valgdeltakelsen blant de under utdanning, 33 prosent. Den er 44 prosent for yrkesaktive. I denne gruppen ser vi altså at det ikke spiller så stor rolle for valgdeltakelsen om man er mottaker av ytelser, yrkesaktiv eller arbeidssøkende. Den samme tendensen ser vi for utenlandske statsborgere fra Afrika, Asia etc.. Valgdeltakelsen blant de yrkesaktive er på 30 prosent.

Tabell 4.6.2 Valgdeltakelse etter innvandringskategori, statsborgerskap, landgruppe og økonomisk status. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Yrkes-aktiv	Arbeids-ledig	Andre arbeids-søkende	Ut-danning	Helse-relaterte ytelser	Pensjoner	Andre grupper
Norsk statsborgere uten innvandrerbakgrunn	67	47	40	47	48	72	33
Norskfødte med innvandrerforeldre	43	43	35	38	44	73	19
Norske statsborgere, innvandrere							
Vest-Europa etc.	64	55	:	28	48	66	5
Østeuropeiske EØS-land	41	25	42	22	28	42	25
Afrika, Asia etc.	44	35	45	33	38	39	39
Utenlandske statsborgere							
Vest-Europa etc.	46	29	31	32	33	54	14
Østeuropeiske EØS-land	9	9	6	11	10	19	13
Afrika, Asia etc.	30	30	44	28	26	23	32

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Ser vi på enkeltland (tabell 4.6.3) er det noen forskjeller det er verdt å kommentere. For eksempel er valgdeltakelsen over 10 prosentpoeng høyere blant norske statsborgere med bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina som er sysselsatt sammenliknet med de som ikke er sysselsatt. Men valgdeltakelsen er fortsatt kun på 40 prosent for norske statsborgere med bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina som er sysselsatt. Gjennomsnittet for norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er 67 prosent for de som er sysselsatte. For norske statsborgere med bakgrunn fra Danmark, Sverige og Storbritannia er valgdeltakelsen blant sysselsatte på nivå med eller over gjennomsnittet for norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn.

For norske statsborgere med bakgrunn fra Somalia er valgdeltakelsen høyest i kategorien andre arbeidssøkende (ordinære tiltaksdeltakere, individstønad, dagpenger, introduksjonsordning), valgdeltakelsen blant disse er på 68 prosent. Valgdeltakelsen for norske statsborgere med bakgrunn fra Somalia som er yrkesaktive er 57 prosent, valgdeltakelsen er lavest blant de som er under utdanning og pensjonister i denne gruppen. Valgdeltakelsen er også relativt høy i kategorien 'andre arbeidssøkende' blant norske statsborgere med bakgrunn fra Sri Lanka, Filipinene, India og Afghanistan, høyere enn blant yrkesaktive og pensjonister.

Tabell 4.6.3 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere og innvandrere, norske statsborgere, etter utvalgte land og økonomisk status. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Yrkes-aktiv	Arbeids-ledig	Andre arbeidssøkende	Utdanning	Helserelaterte ytelser	Pensjoner	Andre grupper
Utenlandske statsborgere fra:							
Danmark	50	37	25	27	33	53	10
Sverige	40	19	28	35	35	56	16
Storbritannia	48	41	16	42	17	52	11
Tyskland	44	30	11	31	32	51	42
Polen	7	7	6	11	9	9	18
Litauen	9	8	6	9	8	:	0
Bosnia-Hercegovina	18	5	:	7	12	18	3
Tyrkia	39	51	37	47	24	20	27
Somalia	46	58	59	34	46	54	54
Afghanistan	34	23	42	37	24	5	20
Sri Lanka	26	34	19	48	44	10	30
Filippinene	33	22	55	16	29	14	42
India	41	58	74	26	47	32	:
Irak	27	22	25	33	27	14	37
Iran	25	22	57	33	30	15	17
Kina	20	13	:	17	4	4	16
Pakistan	36	34	65	34	24	32	39
Thailand	36	48	17	17	9	26	28
Vietnam	22	20	:	19	:	:	:
Innvandrere, norske statsborgere fra:							
Danmark	71	:	:	:	58	68	0
Sverige	66	:	:	15	39	70	4
Storbritannia	80	:	:	:	66	65	17
Tyskland	61	:	:	47	49	67	7
Polen	47	20	:	13	35	33	16
Litauen	42	:	:	:	:	:	:
Bosnia-Hercegovina	40	27	20	31	26	28	20
Tyrkia	49	38	33	52	39	15	31
Somalia	57	55	68	42	58	45	57
Afghanistan	40	34	55	30	38	24	37
Sri Lanka	56	43	62	41	44	39	51
Filippinene	46	28	63	25	41	36	14
India	51	48	57	47	44	54	:
Irak	37	32	45	33	37	29	32
Iran	43	27	37	29	38	31	27
Kina	34	12	:	30	26	38	:
Pakistan	54	52	45	50	56	54	56
Thailand	42	16	11	27	35	35	18
Vietnam	38	31	33	28	34	39	22

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

4.7. Valgdeltakelse og andel med innvandrerbakgrunn i kommunen

I litteraturen om valgdeltakelse og innvandrere har den geografiske konsentrasjonen av personer med innvandrerbakgrunn vært et tema. En problemstilling har vært om en større konsentrasjon av innvandrere med samme landbakgrunn i valgkretsen eller kommunen fører til høyere valgdeltakelse enn blant personer fra samme landbakgrunn som bor i valgkretser eller kommuner med få personer med samme landbakgrunn (Elklit 133-163; Bhatti og Møller-Hansen 2010; Bjørklund og Bergh 2013:87-93). Dette er en variant av Herbert Tingstens lov om sosial gravitasjon: valgdeltakelsen innen en sosial gruppe øker med den relative styrken til gruppen i valgdistriktet (Tingsten 1937:230). Som tidligere nevnt er dette egentlig ikke en lov i streng naturvitenskapelig forstand, men et empirisk funn som er betinget i tid og rom. For å undersøke dette grundig må vi ta hensyn til en lang

rekke andre faktorer som sammensetningen i distriktet med hensyn til næringsstruktur, arbeidsliv, organisasjonsliv, utdanningsnivå, alderssammensetning osv. I utarbeidelsen av denne rapporten har vi ikke kapasitet til å ta hensyn til alt dette, med det er i seg selv interessant å fremstille valgdeltakelse etter andel av personer med innvandrerbakgrunn i kommunen. Vi har tatt ut Oslo som en egen kategori, og slått sammen kommuner hvor andelen med innvandrerbakgrunn er over 20 prosent, videre en kategori mellom 19 og 15 prosent, 14-10 prosent og mindre enn 10 prosent.

Vi ser at valgdeltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn er høy i Oslo sammenliknet med andre kommuner, men valgdeltakelsen er generelt høy i Oslo. Ser vi på differansen mellom norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og ulike kategorier av personer med innvandrerbakgrunn, er den relativt stabil uavhengig av andel med innvandrerbakgrunn i kommunen.

Tabell 4.7.1 Valgdeltakelse etter andel stemmeberettigede i kommunen med innvandrerbakgrunn. Etter innvandringskategori, statsborgerskap, landgruppe. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	I alt	Oslo	25-20 andel inn-vandrere	19-15 andel iInn-vandrere	14-10 andel inn-vandrere	Mindre enn 10 andel inn-vandrere
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	64	73	65	63	61	63
Norske statsborgere, innvandrere	40	44	36	38	40	44
Vest-Europa etc.	61	61	62	60	54	60
Østeuropeiske EØS-land	37	43	34	35	23	39
Afrika, Asia etc.	39	43	35	36	43	41
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre		43	34	36	32	39
Vest-Europa etc.	61	61	63	62	61	52
Østeuropeiske EØS-land	46	49	53	46	35	
Afrika, Asia etc.	36	42	31	32	36	27
Utenlandske statsborgere	29	32	27	26	29	32
Vest-Europa etc.	42	43	41	40	43	45
Østeuropeiske EØS-land	8	10	8	7	9	8
Afrika, Asia etc.	29	31	26	29	26	37

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Ser vi på ulike landbakgrunner er det mye av den samme tendensen som gjør seg gjeldene. I tabell 4.7.2 fremstiller vi valgdeltakelse etter utvalgte enkeltland, uten å skille mellom de ulike innvandrerkategoriene. Vi ser det samme hovedmønsteret som i tabell 4.7.1. For eksempel er valgdeltakelsen blant somaliere relativt høy uavhengig av andel innvandrere i kommunen. For pakistanerne er tendensen ikke entydig: valgdeltakelsen er høy i Oslo, men den er veldig lav i kommuner med få innvandrere. Valgdeltakelsen blant innvandrere fra Polen er relativt beskjeden uavhengig av hvor mange innvandrere som bor i kommunen. For andre land er tendensen sprikende. Dette kan ha sammenheng med at sammensetningen av innvandrergruppene med hensyn til landbakgrunn varierer.

Tabell 4.7.2 Valgdeltakelse blant personer med innvandrerbakgrunn etter andel stemmeberettigede i kommunen med innvandrerbakgrunn. Utvalgte land. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	I alt	Oslo	30-20 andel innvandrere	19-15 andel innvandrere	14-10 andel innvandrere	Mindre enn 10 andel innvandrere
Danmark	55	64	55	55	49	60
Sverige	51	51	52	46	51	54
Polen	14	16	15	12	11	19
Litauen	9	12	8	5	12	8
Storbritannia	53	63	47	46	55	62
Tyrkia	40	42	35	38	46	41
Tyskland	52	65	49	56	45	51
Bosnia-Hercegovina	27	36	25	28	22	20
Somalia	45	44	42	47	44	53
Afghanistan	35	39	29	34	35	47
Sri Lanka	46	49	40	53	34	32
Filippinene	37	36	37	43	33	40
India	46	51	39	44	56	33
Irak	30	38	26	30	24	32
Iran	36	40	31	36	34	39
Kina	34	39	25	42	33	30
Pakistan	45	51	36	36	40	8
Thailand	33	38	32	33	34	31
Vietnam	33	36	33	29	30	38

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I tabell 4.7.3 ser vi kun på personer med innvandrerbakgrunn fra Pakistan og Somalia i de kommunene hvor vi har nok observasjoner til å fremstille dette. Denne tabellen bekrefter det samme bildet. For personer med bakgrunn fra Somalia viser det seg at valgdeltakelsen er uavhengig av andelen personer med bakgrunn fra Somalia som bor i kommunen. Legg også merke til at valgdeltakelsen blant personer med bakgrunn fra Somalia i noen tilfeller er høyere enn blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn (Fredrikstad, Bodø, Karmøy og Trondheim). For personer med bakgrunn fra Pakistan er som tidligere nevnt valgdeltakelsen høyest i Oslo, hvor størstedelen av personer med bakgrunn fra Pakistan bor. Men valgdeltakelsen er på samme nivå i Tønsberg og Skien hvor det ikke bor mange med pakistansk bakgrunn. Dette samsvarer med funnene rapportert av Bjørklund og Bergh (2013:93). Viktigere er derimot: *«om en etnisk minoritet hadde noen av sine egne representert i kommunestyret, eller om noen var å finne på valglistene. Dermed gjenfant en sine egne i kamp om posisjoner»*.

Fra mediene kjenner vi også til historier om politikere og listekandidater i enkelte kommuner som trekker med seg andre med samme landbakgrunn. Et interessant eksempel er Fredrikstad hvor valgdeltakelsen blant innvandrere fra Somalia var rundt 70 prosent, og hvor en kan tenke seg at noe av årsaken er at en som stilte til valg med somalisk bakgrunn hadde en positiv effekt på valgdeltakelsen blant de med somalisk bakgrunn. Vedkommende utalte til lokalavisen: «*Jeg tror noe av årsaken er at mange kjenner meg. Jeg har jobbet som frivillig opp mot de somaliske minoritetene i byen, i tillegg til at jeg er nestleder i moskeen.»* (Fredrikstad blad 16. september 2015).

I de fleste kommunene hvor valgdeltakelsen er relativt høy blant personer med innvandrerbakgrunn fra Somalia og Pakistan, er det listekandidater med samme landbakgrunn med reelle sjanser for å komme inn i kommunestyret. Men det er også eksempler på at dette ikke stemmer, for eksempel i Lørenskog hvor det er nesten 1 000 personer med bakgrunn fra Pakistan, det er listekandidater med sjanse for å bli valgt inn, men valgdeltakelsen er relativt beskjeden (36 prosent).

Tabell 4.7.3 Antall stemmeberettigede totalt i kommunen. Valgdeltakelse blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn. Antall stemmeberettigede og valgdeltakelse blant personer med innvandrerbakgrunn fra Somalia og Pakistan. Utvalgte kommuner. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Antall og prosent. Sortert etter totalt antall stemmeberettigede i kommunen

Kommune	Antall med stemme-rett	Valg-deltakelse norske	Antall med stemmerett fra Somalia	Valg-deltakelse Somalia	Antall med stemmerett fra Pakistan	Valg-deltakelse Pakistan
Oslo	512 500	73	9 280	44	17 375	51
Bergen	215 000	67	920	43	380	47
Trondheim	145 000	64	530	65	145	38
Stavanger	100 500	65	655	47	490	38
Bærum	92 000	71	390	35	705	37
Fredrikstad	63 000	57	570	69	135	36
Sandnes	55 000	63	:	:	335	29
Drammen	52 500	64	460	34	775	40
Asker	45 000	71	335	44	340	32
Sarpsborg	43 000	57	250	56	140	26
Skien	43 000	58	450	40	70	50
Skedsmo	40 500	63	65	48	955	40
Bodø	39 000	61	180	70	55	29
Sandefjord	36 000	61	90	38	30	20
Ålesund	36 000	56	65	38	20	21
Larvik	35 000	61	150	49	:	:
Tønsberg	33 500	62	95	32	85	51
Karmøy	32 000	60	35	75	:	:
Porsgrunn	28 500	59	155	41	35	41
Haugesund	28 500	62	45	32	25	29
Lørenskog	27 500	66	:	:	940	36
Oppegård	20 500	72	:	:	250	32
Mandal	12 000	63	20	30	30	17
Hammerfest	8 000	54	120	44	:	:

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

4.8. Organisasjonsdeltakelse, sosialt nettverk og valgdeltakelse

Individenes koplinger til grupper og organisasjoner er som tidligere beskrevet, trukket frem som relevant for å kunne forklare forskjeller i valgdeltakelse (se del 4.2). I de senere år har spesielt amerikaneren Robert Putnams skrifter om «sosial kapital» fått mye oppmerksomhet. Putnam definerer sosial kapital som sosiale nettverk og de tilhørende normene om gjensidighet og tillit (Putnam 2007). Teoriene om sosiale nettverks betydning er imidlertid langt fra ny i samfunns-vitenskapene og kan nok spores tilbake til begynnelsen av 1900-tallet (Friedberg og Kangas 2008:65). I denne analysen er det imidlertid fruktbart å ta utgangspunkt i Putnams skille mellom «bonding» og «bridging» sosial kapital. «Bonding» sosial kapital kopler folk som likner på hverandre sammen, mens «bridging» sosial kapital kopler folk som er ulike sammen.

I denne analysen er dette relevant med hensyn til hvilke typer organisasjoner personer med innvandrerbakgrunn er medlemmer av. Medlemskap og deltakelse i en innvandrer- eller flyktningeorganisasjon eller medlemskap og deltakelse i en religiøs forening, er i litteraturen om valgdeltakelse blant innvandrere gjerne kategorisert som «bonding» kapital mellom personer med innvandrerbakgrunn, Derimot er medlemskap i fagforening og idrettslag eksempler på «bridging» sosial kapital (Bjørklund og Bergh 2013: 94; Tronstad og Rogstad 2012) Det vil selvfølgelig være eksempler på at dette ikke alltid stemmer. Hvis det er

innvandrere som er medlemmer i lokale menigheter i Den norske kirke, kan det like gjerne være eksempler på «bridging» kapital. Men siden flertallet av innvandrere fra Afrika, Asia etc. tilhører andre trossamfunn enn Den norske kirke, kan vi ta utgangspunkt i at medlemskap i religiøs organisasjon eller menighet er en form for «bonding» kapital mellom personer med innvandrerbakgrunn.

I Putnams teori spiller også tillit en helt sentral rolle. I denne analysen, som baserer seg på velgerundersøkelsen, har vi ikke med spørsmål om tillit til institusjoner og medmennesker. Derimot har vi med spørsmål om hvor ofte en har omgang med venner, slektninger og arbeidskollegaer. Videre er det spørsmål om hvor mange venner en har med innvandrerbakgrunn. Vi skal ikke i denne rapporten gi en uttømmende analyse av sammenhengen mellom organisasjoner, nettverk og valgdeltakelse, men peke på noen mere overordnede strukturer. Før vi kan si noe om effekten av deltakelse i sosiale nettverk og organisasjoner, må vi se hvor mange som er medlemmer av ulike organisasjoner.

Relativ lav organisasjonsdeltakelse blant personer med innvandrerbakgrunn

I tabell 4.8.1 viser vi andelen av de stemmeberettigede som er medlemmer i en rekke organisasjoner. Den type organisasjon flest er medlemmer av, er fag-foreninger. Blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn oppgir 45 prosent at de er medlemmer av en fagforening, blant personer med innvandrerbakgrunn fra Vest-Europa etc. er det 33 prosent som er medlem, blant personer med innvandrer-bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land er det 26 prosent som er medlem av en fagforening, mens det blant personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. er 35 prosent.

Det er nesten 10 prosent av de med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. som er medlem av innvandrer- eller flyktningeorganisasjoner. Kun 1 prosent av de fra Vest-Europa oppgir det samme, mens 3 prosent av de med bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land oppgir at de er medlemmer av en innvandrer- eller flyktningeorganisasjon.

17 prosent av personene med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. oppgir at de er medlemmer av en menighet eller religiøs forening. Det tilsvarende tallet for dem med bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land er 13 prosent.

6 prosent av de med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc.er medlemmer av et norsk politisk parti, 3 prosent av disse er med i et utenlandsk politisk parti. Blant de med bakgrunn fra Vest-Europa etc., er det 3 prosent som er medlem av et norsk politisk parti og 1 prosent som er medlem av et utenlandsk politisk parti. Blant de med innvandrerbakgrunn fra østeuropeiske EØS–land, er det 3 prosent som er medlem av et norsk politisk parti og 2 prosent som er medlem av et utenlandsk politisk parti.

Blant de med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. er det 7 prosent som er medlem av et idrettslag, 6 prosent blant de med innvandrerbakgrunn fra østeuropeiske EØS-land, 16 prosent blant de med de med innvandrerbakgrunn fra Vest-Europa etc. og 22 prosent blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn.

Tabell 4.8.1 Medlemskap i ulike typer organisasjoner blant stemmeberettigede. Etter personer med og uten innvandrerbakgrunn, landbakgrunn og kjønn. Prosent

	Fag-forening	Norsk politisk parti	Utenlandsk politisk parti	Idretts-lag	Innvandrer/ flyktninge-forening	Menighet/ religiøs forening	n
Norske statsborgere uten innvandrer-bakgrunn	45	8	0	22	0	10	2 093
Vest-Europa etc.	33	3	1	16	1	8	1 162
Østeuropeiske EØS-land	26	3	2	6	3	13	701
Afrika, Asia etc.	35	6	3	7	9	17	2 312
Menn							
Norske statsborgere uten innvandrer-bakgrunn	45	9	0	27	0	9	1 024
Vest-Europa etc.	33	4	1	18	1	6	585
Østeuropeiske EØS-land	24	3	3	7	2	11	375
Afrika, Asia etc.	34	7	3	10	9	17	1 139
Kvinner							
Norske statsborgere uten innvandrer-bakgrunn	46	7	0	18	0	11	1 069
Vest-Europa etc.	33	3	2	14	1	9	577
Østeuropeiske EØS-land	29	3	2	4	3	16	326
Afrika, Asia etc.	35	6	2	4	8	17	1 173

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Svak positiv sammenheng mellom medlemskap i organisasjoner og valgdeltakelse

I tabellen under (Tabell 4.8.2) viser vi valgdeltakelsen etter hvorvidt en er med i ulike organisasjoner eller ikke. For samtlige organisasjoner ser vi at det er høyere valgdeltakelse blant de som er medlem av de ulike organisasjonene sammenliknet med å ikke være medlem. Ikke uventet er effekten størst blant de som oppgir at de er medlemmer av et politisk parti. Her har vi slått sammen medlemskap i norsk og utenlandsk parti siden det er svært få som er medlemmer av partier. Deltakelsen er 23 prosentpoeng høyere for de med bakgrunn fra Vest-Europa etc. og 9 prosentpoeng høyere blant de med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. For de fra østeuropeiske EØS-land, er imidlertid valgdeltakelsen bare 2 prosent høyere blant de som er medlem av et politisk parti. Det er i seg selv interessant at valgdeltakelsen blant partimedlemmer ikke jevnt over er høyere. Blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er valgdeltakelsen 88 prosent blant de som oppgir at de er medlem av et parti, en kunne forvente at denne var nærmere 100 prosent. Dette er nok en indikasjon på at ikke alle mener lokalvalg er like viktig som et nasjonalt valg, men man må også huske på at noen er direkte forhindret fra å stemme. Videre ser vi at forskjellen i valgdeltakelse mellom de som er medlem av fagforening eller ikke med bakgrunn fra Vest-Europa etc. er 20 prosentpoeng, 59 prosent mot 39 prosent. Blant de med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. ser vi at valgdeltakelsen blant de som er med i innvandrer- og flyktningeforening eller menighet eller religiøs forening er 8 til 9 prosentpoeng høyere enn blant de som ikke er medlemmer av slike organisasjoner. Valgdeltakelsen er rundt 40 prosent for de som er medlemmer i disse organisasjonene blant de med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. mens valgdeltakelsen ligger på litt over 30 prosent for de som ikke er medlemmer av slike organisasjoner. I denne analysen har vi ikke tatt hensyn til grad av sysselsetting, kjønn, alder, utdanning, botid, enkeltland osv. Dette kan virke inn på sammenhengen mellom organisasjonsmedlemskap og valgdeltakelse. Men tendensen er uansett ganske klar: det er en svak positiv sammenheng mellom å være med i organisasjoner og å delta i valget, men disse effektene er små. Det er også vanskelig å kunne isolere hva som er viktigst. Er man

et samfunnsinteressert menneske, så vil man nok også ha større sjanse for å melde seg inn i foreninger.

Tabell 4.8.2 Valgdeltakelse blant stemmeberettigede etter medlemskap i ulike typer organisasjoner, innvandrerbakgrunn og landbakgrunn. Prosent.

	Fag-forening	Politisk parti	Idrettslag	Innvandrer/ flyktninge-forening	Menighet/ religiøs forening
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn ikke medlem	62	62	63	64	64
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn medlem	67	88	70	:	70
Vest-Europa etc., ikke medlem	39	45	44	46	45
Vest-Europa etc., medlem	59	68	55	:	58
Østeuropeiske EØS-land, ikke medlem	10	13	12	13	12
Østeuropeiske EØS-land, medlem	20	15	23	:	20
Afrika, Asia etc., ikke medlem	32	33	33	33	32
Afrika, Asia etc., medlem	36	42	37	42	40

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Lavere valgdeltakelse blant de som oppgir sjelden å ha kontakt med venner blant de under 35 år

En kan tenke seg at personer som har hyppig kontakt med venner, slektninger eller arbeidskollegaer vil delta hyppigere i valg enn de som har mindre kontakt. Det er derfor stilt spørsmål om hvor ofte en har omgang med venner, slektninger eller arbeidskollegaer. Videre er det stilt spørsmål om hvor mange av ens venner som har innvandrerbakgrunn. Blant personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. oppgir 47 prosent at de daglig har omgang med venner, 31 prosent at de ukentlig har omgang med venner og 22 prosent oppgir at de har omgang med venner månedlig eller sjeldnere. Blant personer med innvandrerbakgrunn fra østeuropeiske EØS-land er det 43 prosent som oppgir at de har daglig omgang med venner, 34 prosent oppgir at de har ukentlig kontakt, mens 23 prosent oppgir at de har kontakt månedlig eller sjeldnere. Bland de med bakgrunn fra Vest-Europa etc. er det 47 prosent som oppgir at de har daglig kontakt, 38 prosent oppgir at de har ukentlig kontakt og 15 prosent oppgir at de har kontakt månedlig eller sjeldnere. Videre ser vi at rundt 8 av 10 med innvandrerbakgrunn har venner med innvandrerbakgrunn. Her vil det nok være store lokale variasjoner, og vi viser derfor også frekvensene for Oslo, hvor hyppigheten er litt høyere. Blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er det kun 9 prosent som oppgir at de har kontakt med venner osv. en gang i måneden eller sjeldnere. Vi ser også at det i Oslo er et klart flertall av norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn som har venner med innvandrerbakgrunn, 64 prosent mot 45 prosent i landet som helhet.

Tabell 4.8.3 Hvor ofte en har omgang med venner, slektninger eller arbeidskollegaer, og om en har venner med innvandrerbakgrunn. Etter innvandrerbakgrunn og landbakgrunn. Kommunestyrevalget 2015. Prosent

	Norske statsborgere uten inn-vandrerbakgrunn	Vest-Europa etc.	Østeuropeiske EØS-land	Afrika, Asia etc.
Daglig	49	47	43	47
Ukentlig	42	38	34	31
Månedlig eller sjeldnere	9	15	23	22
Har venner med innvandrerbakgrunn	45	74	80	89
Har ikke venner med innvandrerbakgrunn	55	26	20	11
Oslo				
Daglig	52	46	38	50
Ukentlig	44	41	42	30
Månedlig eller sjeldnere	4	13	20	20
Har venner med innvandrerbakgrunn	64	79	87	90
Har ikke venner med innvandrerbakgrunn	36	21	13	10

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

I tabell 4.8.4 viser vi valgdeltakelse etter hvor ofte en har omgang med venner slektninger eller arbeidskollegaer. Siden dette kan tenkes å variere med hensyn til kjønn og aldersgrupper, har vi brutt tallene ned på disse variablene. Vi ser at det ikke er noen entydig trend. I den grad det er det, virker det som de som har ukentlig kontakt er de som stemmer i størst grad (med unntak). Det er for eksempel ikke en entydig trend at de som har minst sosial kontakt stemmer i minst grad. Men det er noen trender det er verdt å kommentere. For de fra Afrika, Asia etc. er det en generell trend at valgdeltakelsen er lavere blant de som har minst kontakt med venner. Men disse forskjellene er ikke veldig store. De er størst i aldergruppen mellom 18-34 år, men her er trenden heller ikke entydig. Valgdeltakelsen er helt opp i 51 prosent blant dem med bakgrunn fra Vest-Europa etc. som oppgir at de sjelden har omgang med venner. I denne gruppen er det imidlertid relativt få observasjoner.

Når det gjelder andelen av ens venner som har innvandrerbakgrunn, er det heller ingen entydig trend (se tabell 4.8.5). For dem fra Vest-Europa etc. er valg-deltakelsen høyest blant dem som har få eller ingen venner med innvandrer-bakgrunn, mens for dem med omkring halvparten, er valgdeltakelsen lavere og lavest blant dem som har svart at over halvparten av vennene har innvandrer-bakgrunn. For dem som oppgir at alle eller nesten alle vennene har innvandrer-bakgrunn, er valgdeltakelsen nede i 22 prosent. For personer med innvandrerbakgrunn fra østeuropeiske EØS-land er valgdeltakelsen lavest for de som oppgir at nesten alle vennene har innvandrerbakgrunn, nede i 6 prosent. Den er noe høyere for dem som oppgir at ingen av vennene har innvandrerbakgrunn. Mens for dem som oppgir at mellom noen få, eller klart over halvparten av vennene har innvandrerbakgrunn, er valgdeltakelsen 15 eller 16 prosent. For dem med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. er valgdeltakelsen 25 prosent for dem som oppgir at ingen av vennene har innvandrerbakgrunn, den er over 30 prosent for alle som oppgir at minst noen av vennene har innvandrerbakgrunn, og den er høyest, 38 prosent, for dem som oppgir at omtrent halvparten av vennene har innvandrerbakgrunn.

Tabell 4.8.4 Valgdeltakelse etter hvor ofte en har omgang med venner, slektninger eller arbeidskollegaer. Etter innvandrerbakgrunn og landbakgrunn. Kommunestyrevalget 2015. Prosent

	Daglig	Ukentlig	Månedlig eller sjeldnere
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	60	70	63
Vest-Europa etc.	40	52	48
Østeuropeiske EØS-land	11	14	15
Afrika, Asia etc.	33	37	30
Menn			
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	55	69	57
Vest-Europa etc.	34	49	37
Østeuropeiske EØS-land	6	11	11
Afrika, Asia etc.	33	36	31
Kvinner			
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	65	71	72
Vest-Europa etc.	46	55	64
Østeuropeiske EØS-land	19	18	20
Afrika, Asia etc.	32	37	28
18-34 år			
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	46	48	29
Vest-Europa etc.	23	38	51
Østeuropeiske EØS-land	7	8	9
Afrika, Asia etc.	27	28	15
35-50 år			
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	66	65	68
Vest-Europa etc.	36	48	37
Østeuropeiske EØS-land	13	11	16
Afrika, Asia etc.	40	40	34
51-70 år			
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	69	76	64
Vest-Europa etc.	61	57	50
Østeuropeiske EØS-land	19	26	20
Afrika, Asia etc.	41	46	38

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.8.5 Valgdeltakelse etter antall venner med innvandrerbakgrunn. Prosent

	Ingen	Noen få	En del, men klart under halvparten	Omkring halvparten	Klart over Halvparten	Alle eller nesten alle
Vest-Europa etc.	51	51	42	40	30	22
Østeuropeiske EØS-land	9	16	15	15	15	6
Afrika, Asia etc.	25	35	31	38	34	32

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

4.9. Oppgitte årsaker for ikke å stemme

Det kan være vanskelig å få folk til å gi klare og rasjonelle svar om årsaker til at de ikke stemmer. SSB gjennomfører spørreundersøkelser og lager statistikk over en rekke forhold i samfunnet hvor det er vanskelig for folk å gi klare og entydige svar, og hvor nøyaktigheten i målingen ikke kan spesifiseres absolutt. Det er viktig å kunne lage statistikk som gir en pekepinn om lav valgdeltakelse i noen grupper i samfunnet kan tolkes som en mistillit fra disse mot de folkevalgte og de politiske institusjonene. Tidligere tverrsnittsundersøkelser av stemmeberettigede viser at personer som ikke stemmer gjerne oppgir årsaker som at de ikke har tid og anledning til å stemme, mens årsaker som direkte mistillit eller at de ikke finner et politisk alternativ som passer for dem, er det færre som oppgir. På 1980 og 1990-tallet var myndighetene opptatt av å måle om utenlandske statsborgere visste at de hadde stemmerett. I SSBs spørreundersøkelse blant utenlandske statsborgere forsøkte en derfor å kartlegge årsaker til ikke å stemme. Fra slutten av 1990-tallet sluttet SSB med dette og konsentrerte seg kun om de med innvandrerbakgrunn som hadde stemt i valget. Fra og med lokalvalget i 2015 er også de som ikke stemte

med i spørreundersøkelsen. Disse blir bedt om å oppgi hvilke årsaker som hadde betydning for at de ikke stemte. Det var mulig å oppgi flere årsaker, og det var ingen rangering av viktighet. Årsakene er listet opp i tabell 4.9.1.

Tabell 4.9.1 Årsaker til ikke å stemme etter innvandringskategori. Kommunestyre- og fylkestingsvalget. Prosent

	I alt	Norske statsborgere uten innvandrer-bakgrunn	Norske statsborgere, innvandrere	Norske statsborgere, norskfødte med innvandrer-foreldre	Utenlandske statsborgere
Sykdom eller uførhet (egen eller i familien)	11	11	17	15	6
Var ute av byen eller borte fra hjemmet	24	23	26	29	26
Glemte å stemme	9	9	10	15	8
Ikke interessert, følte ikke min stemme ville gjøre en forskjell	22	23	19	23	19
Var for opptatt med andre ting, måtte prioritere jobb eller skole	16	17	16	16	11
Trodde ikke jeg hadde stemmerett	2	0	0	0	12
Det er ikke noe parti eller liste som mener det samme som meg	7	8	3	9	3
Forskjellene mellom partiene er for små	6	7	6	7	3
Det er ingen viktige lokale saker jeg brenner for	8	9	5	9	5
Jeg kjenner for lite til hva partiene står for	17	17	15	19	18
Jeg mangler tillit til lokalpolitikerne her i kommunen	13	15	7	12	5
Kjenner for lite til personene som stiller til valg	21	21	11	18	24

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Hovedresultater fra denne undersøkelsen er tidligere publisert på ssb.no (http://www.ssb.no/valg/statistikker/vundkomm). Før vi ser på personer med innvandrerbakgrunn spesielt, skal vi raskt beskrive det generelle bildet blant alle med stemmerett som ikke stemte. Flest oppgir at årsaken var at de var borte på valgdagen, 24 prosent svarer det. Til sammenlikning oppgir 22 prosent at de ikke var interesserte, eller at de ikke følte deres stemme ville gjøre en forskjell. 21 prosent sier at de kjenner for lite til personene som stiller til valg. 13 prosent forklarer "hjemmesittingen" med at de mangler tillit til lokalpolitikerne. 7 prosent sier at det «ikke er noe parti som mener det samme som meg» Blant utenlandske statsborgere oppgir 12 prosent at de ikke trodde de hadde stemmerett som årsak til at de ikke stemte. Blant velgere uten innvandrerbakgrunn og innvandrere med norsk statsborgerskap er det nesten ingen som oppgir dette som årsak.

Blant utenlandske statsborgere fra østeuropeiske EØS-land er det 14 prosent som oppgir at de ikke visste de hadde stemmerett (tabell 4.9.2). Årsaker som at man kjenner for lite til personene som stiller til valg (30 prosent), og at man var borte fra hjemmet (26 prosent) oppgis altså langt mer hyppig av de stemmeberettigede utenlandske statsborgerne fra østeuropeiske EØS-land.

Tabell 4.9.2 Årsaker til å ikke stemme i valget etter innvandringskategori og landbakgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Norske statsborgere med innvandrerbakgrunn			Utenlandske statsborgere		
	Vest-Europa etc.	Øst-europeiske EØS-land	Afrika, Asia etc.	Vest-Europa etc.	Øst-europeiske EØS-land	Afrika, Asia etc.
«Interesse»						
Ikke interessert, følte ikke min stemme ville gjøre en forskjell	7	26	19	22	14	18
Var for opptatt med andre ting, måtte prioritere jobb eller skole	3	17	17	12	11	15
Det er ingen viktige lokale saker jeg brenner for	1	5	6	6	8	3
Glemte å stemme	6	6	11	7	7	13
«Forhindret»						
Var ute av byen eller borte fra hjemmet	39	21	24	24	26	20
Sykdom eller uførhet (egen eller i familien)	11	8	19	5	6	10
«Kunnskap»						
Kjenner for lite til personene som stiller til valg	3	13	13	2	30	20
Kjenner for lite til hva partiene står for	31	9	13	15	20	15
Trodde ikke jeg hadde stemmerett	0	0	1	10	14	9
«Tillit – representasjon»						
Mangler tillit til lokalpolitikerne her i kommunen	4	5	7	8	3	4
Ikke noe parti eller liste som mener det samme som meg	1	9	3	6	3	3
Forskjellene mellom partiene er for små	3	9	6	8	1	3

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

I den videre analysen har vi gruppert «årsakene» i fire dimensjoner: *Interesse, forhindret, kunnskap* og *tillit – representasjon.* Disse er ikke gjensidig utelukkende, siden det ikke trenger å være bare én grunn til at man ikke stemmer i valget. Analysen av datamaterialet viser imidlertid at det er få som oppgir mange grunner og at svarene i ganske stor grad er innbyrdes konsistente. Grupperingen er foretatt etter hvilke årsaker som kan utrykke den samme dimensjonen ved ikke å stemme.

Et fremtredende trekk er at de som stemmer i minst grad, utenlandske statsborgere fra østeuropeiske EØS-land, er de som i størst grad oppgir at de mangler kunnskap om ulike sider ved politikken, 42 prosent oppgir det (tabell 4.5.2). Til sammenlikning oppgir 26 prosent av norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn det samme, mens 17 prosent av innvandrerne som er norske statsborgere oppgir det. Forhindret oppgis av 44 prosent av innvandrere med norsk pass fra Vest-Europa etc., mens 30 prosent av norske uten innvandrerbakgrunn oppgir det samme. Blant innvandrerne med norsk pass fra østeuropeiske EØS-land og Afrika, Asia etc. er andelen som oppgir dette omtrent på nivå med nordmenn uten innvandrerbakgrunn. Andelene som oppgir at de mangler tillitt eller ikke «føler seg representert» er høyest for nordmenn uten innvandrerbakgrunn, 21 prosent oppgir det, og det er kun norskfødte med innvandrerforeldre (19 prosent) og innvandrere med norsk pass fra østeuropeiske EØS-land (19 prosent) som er på samme nivå. 10 prosent av innvandrere med norsk pass fra Afrika, Asia etc. oppgir dette som årsak for ikke å stemme. Når det gjelder andelen som oppgir ulike former for manglende interesse som årsak for ikke å stemme er den høyest hos innvandrere som er blitt norske statsborgere fra østeuropeiske EØS-land, 44 prosent av dem oppgir det. Til sammenlikning er det 39 prosent av nordmenn uten innvandrerbakgrunn som oppgir det samme. Andelen blant norskfødte med innvandrerforeldre er også relativt høy, 41 prosent oppgir denne grunnen for ikke å stemme. Det er altså ikke en fremtredende årsak for ikke å stemme at personer med innvandrerbakgrunn mangler tillit eller ikke føler seg representert. Det er for de fleste med

innvandrerbakgrunn en lavere forekomst enn for personer uten innvandrer-bakgrunn.

Tabell 4.9.3 Årsaker til ikke å stemme i valget etter innvandringskategori og landbakgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Mangler kunnskap	Forhindret	Mangler tillit-Representert	Mangler Interesse
I alt	26	29	18	37
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	26	30	21	39
Norske statsborgere, innvandrere	17	33	10	32
Vest-Europa etc.	29	44	6	13
Østeuropeiske EØS-land	13	25	19	44
Afrika, Asia etc.	16	32	10	35
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre	22	33	19	41
Vest-Europa etc.	0	37	8	37
Østeuropeiske EØS-land	:	:	:	:
Afrika, Asia etc.	24	33	18	42
Utenlandske statsborgere	34	25	8	32
Vest-Europa	28	24	14	35
Øst-Europa etc.	42	28	6	31
Afrika, Asia etc.	27	22	6	32

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Lavere utrykt interesse for politikk blant innvandrere fra østeuropeiske EØS-land

Det har i ordskiftet om valgdeltakelse blant innvandrere blitt hevdet at én grunn til at valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere er lavere enn blant norske statsborgere, kan være at de kun har stemmerett i lokalvalg og ikke i riksvalget. I tabell 4.9.4 viser vi interessen for politikk generelt og interessen for kommunepolitikk. Generelt ser vi at interessen for politikk er høyest for norske uten innvandrerbakgrunn og innvandrere fra Vest-Europa etc. Dette gjelder både for politikk generelt og for kommunepolitikk. Forekomsten er høyest for nordmenn uten innvandrerbakgrunn og innvandrere fra Vest-Europa etc. Det er riktignok en høyere andel av utenlandske statsborgere fra Vest-Europa etc. og østeuropeiske EØS-land som ikke stemte som oppgir at de er opptatt av politikk generelt sammenliknet med kommunepolitikk.

Tabell 4.9.4 Interesse for politikk generelt og interessen for kommunepolitikk. Etter innvandringskategori, landgruppe og stemt ikke stemt. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Interessert i politikk generelt			Interessert i kommunepolitikk		
	I alt	Blant dem som stemte	Blant dem som ikke stemte	I alt	Blant dem som stemte	Blant dem som ikke stemte
I alt	59	72	40	57	72	35
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	61	73	40	60	73	36
Norske statsborgere, innvandrere	47	60	39	39	55	30
Vest-Europa etc.	64	84	48	46	77	21
Østeuropeiske EØS-land	43	49	37	40	60	24
Afrika, Asia etc.	44	55	39	38	49	32
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre	43	55	36	31	46	23
Vest-Europa etc.	65	:	:	63		
Østeuropeiske EØS-land		:	:	43		
Afrika, Asia etc..	41	51	35	27	38	21
Utenlandske statsborgere	47	65	40	43	66	33
Vest-Europa etc.	56	69	45	51	70	34
Østeuropeiske EØS-land	39	66	37	34	67	31
Afrika, Asia etc.	43	54	38	45	63	38

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

4.10. Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere 1983-2015

Norge var, i likhet med Sverige og Danmark, tidlig ute med å gi stemmerett til utenlandske statsborgere, i 1983. Valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere var i 1983 46 prosent, i de to siste valgene har den vært på rundt 30 prosent. Forskjellen i valgdeltakelse mellom norske og utenlandske statsborgere har variert noe over tid i 1983 var den på 27 prosentpoeng, i 1999 var den nede i 24 prosentpoeng, mens den i de to siste valgene var på 34 prosentpoeng.

Tabell 4.10.1 Valgdeltakelse blant utenlandske og norske statsborgere. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 1983-2015. Prosent

Kommune - og fylkestingsvalg	1983	1987	1991	1995	1999	2003	2007	2011	2015
I alt	73	71	67	64	62	59	62	65	60
Utenlandske statsborgere	46	41	39	39	38	34	36	32	29
Samlet norske statsborgere	73	71	67	65	62	60	63	66	63

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Sammensetningen av de stemmeberettigede utenlandske statsborgerne har forandret seg over årene. Ser vi på noen utvalgte land, er det en tendens til at valgdeltakelsen går ned for de fleste landene. Nedgangen er mest markant for Polen. Mange av de som var utenlandske statsborgere på 1980 og 1990-tallet har blitt norske statsborgere slik at man må være klar over at det ikke er den samme populasjonen vi måler over tid i tabell 4.10.2. Det er et større innslag av utenlandske statsborgere med kort botid i de siste valgene. Spesielt gjelder dette for statsborgere fra Polen fra og med valget i 2011.

Tabell 4.10.2 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere. Utvalgte land. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 1983-2015. Prosent

Kommune - og fylkestingsvalg	1983	1987	1991	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Pakistan	61	46	44	48	47	40	36	44	34
Somalia	..	..	29	31	21	23	36	51	48
Sverige	54	50	45	46	34	36	38	39	38
Danmark	52	54	47	46	43	40	48	45	46
Tyskland	54	51	49	48	56	51	48	39	40
Polen	42	33	30	22	20	25	23	8	7
Iran	..	35	31	36	31	23	24	…	30
Irak	..	..	30	32	22	19	23	23	27
Tyrkia	39	21	39	39	26	24	22	23	32

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Valgdeltakelsen varierer mellom landene og selvsagt mellom kvinner og menn, ulike aldergrupper og utdanningsgrupper (tabell 4.10.3). Gjennomsnittlig er valgdeltakelsen høyere for utenlandske statsborgere med høy utdanning sammenliknet med lav utdanning (tabell 4.10.4). Men denne tendensen er ikke gjennomgående for alle land, og den er i liten grad til stede for utenlandske statsborgere fra Afrika, Asia etc. For noen land, for eksempel Somalia og Pakistan er ikke denne tendensen gjeldende i det hele tatt.

Tabell 4.10.3 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere. Utvalgte land, kjønn og aldersgrupper. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	I alt	Menn	Kvinner	18-19	20-24	25-44	45-66	67-79	80+
Danmark	47	43	52	22	20	45	52	54	52
Sverige	39	36	43	28	14	36	53	69	47
Storbritannia	42	38	50	29	9	38	45	57	33
Tyskland	40	34	47	20	25	38	42	61	38
Polen	7	4	13	7	5	7	7	25	:
Litauen	7	4	12	4	8	7	8	:	:
Bosnia-Hercegovina	15	11	18	6	4	12	19	14	14
Tyrkia	33	34	30	32	23	34	38	21	:
Somalia	45	41	51	23	41	49	45	66	:
Afghanistan	31	29	37	33	33	34	28	4	:
Sri Lanka	26	24	28	:	10	26	33	10	7
Filippinene	31	31	31	8	16	32	32	29	:
India	39	33	44	31	:	40	44	46	12
Irak	23	23	24	21	9	27	28	10	:
Iran	26	26	26	5	15	27	43	12	:
Kina	18	11	23	:	7	21	17	:	:
Pakistan	33	32	34	35	19	35	37	29	18
Thailand	31	15	33	9	15	32	41	:	:
Vietnam	21	18	22	:	21	20	23	:	:

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.10.4 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere. Utvalgte land etter utdanningsnivå. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	Grunn-skole	Videregående skole	Universitets- og høgskoleutdanning
Danmark	26	31	48	70
Sverige	20	36	41	58
Storbritannia	17	28	43	52
Tyskland	16	23	31	57
Polen	3	4	6	16
Litauen	1	6	12	11
Bosnia-Hercegovina	8	10	12	25
Tyrkia	21	29	42	57
Somalia	47	49	33	47
Afghanistan	22	33	45	31
Sri Lanka	15	31	21	41
Filippinene	37	42	25	30
India	43	42	35	40
Irak	16	21	33	37
Iran	16	30	28	32
Kina	13	16	16	22
Pakistan	28	36	39	35
Thailand	24	32	36	38
Vietnam	16	15	27	33

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Når vi ser valgdeltakelse i sammenheng med kjønn, aldergrupper og utdannings-nivå, ser vi at kvinner har gjennomgående høyere valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere fra Vest-Europa etc. og østeuropeiske EØS-land (tabell 4.10.5). For utenlandske statsborgere fra Afrika, Asia etc. er bildet mer sammensatt. I aldersgruppen 50-70 år er valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere fra Afrika, Asia etc. høyere blant mennene med lav og høy utdanning og på samme nivå for de med middels utdanning.

Tabell 4.10.5 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere etter landgruppe kombinert med kjønn,3 aldersklasser og 3 nivåer av utdanning. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Vest-Europa etc.		Østeuropeiske EØS-land		Afrika, Asia etc.	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Lav utdanning						
Alder						
18-34 år	16	20	2	5	23	25
35-50 år	27	28	2	12	28	35
50-70 år	28	37	3	18	32	24
Middels utdanning						
Alder						
18-34 år	20	30	3	14	22	19
35-50 år	39	45	5	16	31	36
50-70 år	45	53	7	16	25	25
Høy utdanning						
Alder						
18-34 år	42	43	12	15	24	29
35-50 år	52	59	15	24	36	38
50-70 år	57	67	14	16	38	35

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

4.11. Valgdeltakelse blant innvandrere med norsk statsborgerskap 1995-2015

Det var først etter lokalvalget i 1995 at SSB begynte å publisere statistikk over valgdeltakelse etter opprinnelsesland for norske statsborgere med innvandrerbakgrunn i forbindelse med kommunestyre- og fylkestingsvalg. Valgdeltakelsen var i 1995 58 prosent for norske statsborgere med innvandrerbakgrunn, den sank til 50 prosent i 1999. Fra valget i 2003 sank den til litt over 40 prosent hvor den har ligget siden (tabell 4.11.1).

Tabell 4.11.1 Valgdeltakelse etter innvandringskategori. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 1995-2015. Prosent

Kommune - og fylkestingsvalg	1995	1999	2003	2007	2011	2015
I alt	64	62	59	62	65	60
Norske borgere uten innvandrerbakgrunn	*65*	63	61	63	66	64
Innvandrere, norske borgere	58	50	41	41	43	40
Norskfødte med innvandrerbakgrunn, norske borgere	..	..	..	35	40	38

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Ser vi på utvalgte enkeltland, ser vi at valgdeltakelsen har gått ned for de fleste land siden 1995. For Pakistan var det et fall i valgdeltakelsen fra 1990-tallet hvor valgdeltakelsen var over eller nesten 60 prosent, i 2003 var den på 40 prosent, de to siste valgene er den på rundt 50 prosent. For Somalia har vi tall for første gang for 1999 og da stemte omtrent halvparten. I likhet med innvandrere fra Pakistan sank deltakelsen i 2003, i 2011 steg den igjen til 50 prosent og i siste valg var den 45 prosent. For norske statsborgere innvandret fra Danmark har valgdeltakelsen ligget godt over 70 prosent i flere lokalvalg. Innvandrere fra Tyrkia og Iran har i de siste valgene hatt en deltakelse på mellom 35 og 40 prosent.

Tabell 4.11.2 Valgdeltakelse blant norske statsborgere, innvandrere. Utvalgte land. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 1999-2015. Prosent

Kommune - og fylkestingsvalg	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Pakistan	65	57	40	46	50	52
Somalia	:	51	33	38	50	46
Sverige	64	76	62	67	62	63
Danmark	74	74	73	69	74	66
Tyskland	60	66	62	67	65	60
Polen	50	48	39	42	44	40
Iran	39	41	28	39	34	37
Irak	:	:	27	32	40	33
Tyrkia	57	41	42	36	34	40

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Som tidligere nevnt er det ikke noen klar tendens blant innvandrerne som har blitt norske statsborgere at kvinnene stemmer i større grad enn mennene. For de europeiske landene er det slik for de fleste land, med unntak av Storbritannia. For innvandrere fra Bosnia-Hercegovina, Tyrkia, Somalia, Afghanistan og Irak er valgdeltakelsen omtrent den samme for kvinner og menn. For innvandrere fra Pakistan er valgdeltakelsen 53 prosent for mennene mot 50 prosent for kvinnene.

Tabell 4.11.3 Valgdeltakelse blant norske statsborgere, innvandrere. Utvalgte land etter kjønn og aldergrupper. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 1999-2015. Prosent

Innvandrere	I alt	Menn	Kvinner	18-19	20-24	25-44	45-66	67-79	80+
Danmark	66	59	71	:	:	55	69	72	62
Sverige	63	54	68	:	8	46	65	74	54
Storbritannia	69	80	58	:	:	50	71	74	50
Tyskland	60	59	61	:	38	45	62	71	58
Polen	40	34	43	5	17	36	46	37	37
Litauen	38	30	41	:	:	38	57	:	:
Bosnia-Hercegovina	34	34	34	:	22	31	42	33	15
Tyrkia	40	40	41	35	27	41	43	19	26
Somalia	46	46	45	32	36	44	53	43	24
Afghanistan	37	37	36	24	28	40	42	29	:
Sri Lanka	49	51	47	:	23	42	57	45	11
Filippinene	43	31	46	29	15	41	47	42	:
India	48	50	46	:	21	43	51	57	42
Irak	33	33	33	32	24	31	39	28	31
Iran	37	39	36	41	25	33	43	35	24
Kina	31	30	32	7	20	28	31	31	57
Pakistan	52	53	50	47	35	48	58	54	26
Thailand	37	25	40	33	26	34	43	43	:
Vietnam	35	33	37	17	12	30	40	43	24

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.11.4 Valgdeltakelse blant norske statsborgere, innvandrere. Utvalgte land etter utdanningsnivå. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

Innvandrere	Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	Grunnskole	Videregående skole	Universitets- og høgskoleutdanning
Danmark	17	55	70	81
Sverige	15	44	72	80
Storbritannia	30	55	61	79
Tyskland	7	52	62	76
Polen	9	27	36	54
Litauen	:	22	36	55
Bosnia-Hercegovina	10	23	29	48
Tyrkia	18	38	45	58
Somalia	26	48	50	51
Afghanistan	30	37	34	40
Sri Lanka	25	46	56	59
Filippinene	30	34	42	51
India	35	46	50	51
Irak	22	31	34	41
Iran	16	34	34	46
Kina	11	24	27	41
Pakistan	39	52	56	58
Thailand	29	33	41	49
Vietnam	20	32	35	47
Øvrige Afrika, Asia etc	20	35	42	51

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

For alle landene er det en klar tendens til at valgdeltakelsen stiger med utdanningsnivået. For innvandrerne fra Vest-Europa etc. er valgdeltakelsen høy for de med universitets- eller høgskoleutdanning, her stemmer over 75 prosent. For innvandrere med norsk statsborgerskap fra østeuropeiske EØS-land eller fra Afrika, Asia etc., ligger valgdeltakelsen for de med den høyeste utdanningen mellom 40 og

60 prosent. For eksempel for pakistanere er det ikke så stor forskjell mellom de med grunnskole, videregående skole eller universitetsutdanning.

I tabell 4.11.5 kombinerer vi kjønn, tre aldersgrupper og tre nivåer av utdanning for innvandrere som har blitt norske statsborgere. For de fra Vest-Europa etc. er det et trekk at blant de yngste stemmer kvinnene i langt høyere grad enn mennene. For de andre aldersgruppene er det ikke noe klart mønster. Kjønnsforskjellen er ikke til stede for de yngste fra østeuropeiske EØS-land eller fra Asia, Afrika etc., For dem mellom 35 og 50 år stemmer kvinnene mer enn mennene blant de fra østeuropeiske EØS-land med lav eller middels utdanning. For personer fra Afrika, Asia etc. er valgdeltakelsen høyere blant menn mellom 50 og 70 år enn blant kvinner i samme aldersgruppe, mens den er den samme blant kvinner og menn med lav utdanning i denne aldersgruppen. Vi ser samme tendens som i tabell 4.11.4, høy utdanning gir høyere valgdeltakelse for de fra østeuropeiske EØS-land og fra Afrika, Asia etc., men effekten er langt lavere enn for norske uten innvandrerbakgrunn og personer fra Vest-Europa etc.. For norske menn uten innvandrerbakgrunn mellom 18-34 år med lav utdanning er valgdeltakelsen 32 prosent, for innvandrere fra Afrika, Asia etc. som er blitt norske statsborgere i samme aldergruppe og med samme utdanning er valgdeltakelsen 25 prosent. For nordmenn uten innvandrerbakgrunn i samme aldersgruppe med middels utdanning stiger valgdeltakelsen til 41 prosent, den stiger så til 63 prosent for menn i samme aldersgruppe med høy utdanning. For innvandrerne fra Afrika, Asia etc. i samme aldersgruppe er valgdeltakelsen den samme, 25 prosent for de med middels utdanning, den stiger så til 38 prosent for de med høyere utdanning. Valgdeltakelsen for norske menn uten innvandrerbakgrunn, mellom 50 og70 år med høyere utdanning er 86 prosent, for mannlige innvandrere fra Afrika, Asia etc. som er blitt norske statsborgere i samme aldergruppe og med samme utdanning, er valgdeltakelsen 54 prosent.

Tabell 4.11.5 Valgdeltakelse blant innvandrere, norske statsborgere etter landgruppe kombinert med kjønn, tre aldersklasser og tre nivåer av utdanning. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent.

	Vest-Europa etc.		Østeuropeiske EØS-land		Afrika, Asia etc.	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Lav utdanning						
Alder						
18-34 år	17	26	10	10	25	27
35-50 år	25	20	16	24	37	38
50-70 år	45	46	26	30	37	37
Middels utdanning						
Alder						
18-34 år	31	44	17	18	25	29
35-50 år	56	48	22	31	41	42
50-70 år	65	69	37	44	47	44
Høy utdanning						
Alder						
18-34 år	39	52	36	36	38	38
35-50 år	65	77	56	56	50	49
50-70 år	79	79	53	56	54	51

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

4.12. Valgdeltakelse blant norskfødte med innvandrerforeldre i 2015

Norskfødte med innvandrerforeldre er en liten gruppe blant de stemmeberettigede, om lag 34 000 personer. Men dette er en gruppe som vil bli flere i årene som kommer. Dette er personer som er født i Norge og som har gått på norsk skole og vokst opp i det samme miljøet som jevngamle norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn. Det er derfor interessant å se på valgdeltakelsen innen denne gruppen etter foreldrenes landbakgrunn. Tidligere har vi presentert tall for

valgdeltakelse i denne gruppen samlet for hele kategorien. Vi skal i denne delen også trekke inn kjønn, alder og utdanning. I den senere tid er det kommet flere analyser som undersøker hvordan ungdom med innvandrerbakgrunn tilpasser seg storsamfunnets dominerende kultur (se for eksempel Friberg 2016). I det såkalte Brochmann II utvalgets rapport heter det blant annet at:
«*Etterkommergenerasjonen i Norge er ennå unge, så noe endelig svar på hva som skjer over tid har vi ikke. Men det som finnes av forskning om etterkommeres tilpasning til norske forhold og liberal-demokratiske grunnverdier, gir grunn til en viss optimisme»* (NOU 2017:2 s.17).

Norskfødte med innvandrerforeldre fra Vest-Europa etc. har høyere gjennomsnittsalder enn norskfødte med innvandrerforeldre fra Afrika, Asia etc. Gjennomgående er norskfødte med innvandrerforeldre unge (se del 3.6). I tabell 4.12.1 har vi derfor ikke tatt med personer over 67 år, og for mange land blir det for få observasjoner til å gi tall for valgdeltakelse for alle aldersgrupper.

Valgdeltakelsen blant norskfødte med foreldre med bakgrunn fra Vest-Europa etc. er generelt høy og på nivå med eller høyere enn blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn i samme alderskategori. Kvinnene stemmer i større grad enn mennene. Den samme tendensen vi ser blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn. Vi ser også at det er en tendens til at valgdeltakelsen er lavest blant de med grunnskoleutdanning og klart høyere for de med universitets- og høgskoleutdanning.

For norskfødte med foreldre som har bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land, er det ved valget i 2015 relativt få blant de stemmeberettigede. Vi ser at valgdeltakelsen er lav for de to yngste aldergruppene men at de er betraktelig høyere for de over 25 år.

Relativt høy valgdeltakelse blant unge voksne med innvandrerforeldre fra India, Pakistan, Sri Lanka og Iran

Valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne (18-19 åringer) som er norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn, var 51 prosent i 2015. Valgdeltakelsen blant førstegangsvelgere med foreldre fra India er på 60 prosent. For dem med foreldre med pakistansk bakgrunn er den 53 prosent, og den er 51 prosent for dem med foreldre med bakgrunn fra Sri Lanka. For førstegangsvelgere som har foreldre med bakgrunn fra Iran er den 49 prosent.

Valgdeltakelsen blant mange norskfødte med innvandrerforeldre, er også på nivå med norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn i aldergruppen 20-24 år. Valgdeltakelsen blant dem mellom 20 og 24 år som er norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn, var 38 prosent. Valgdeltakelsen for dem mellom 20 og 24 år med foreldre fra India er på 34 prosent. For de med foreldre med pakistansk bakgrunn er den 41 prosent, og den er 37 prosent for de med foreldre med bakgrunn fra Sri Lanka. For de som har foreldre med bakgrunn fra Iran er den 33 prosent.

I aldergruppen 25-44 år er derimot valgdeltakelsen lavere blant norskfødte med foreldre med bakgrunn fra India, Pakistan, Sri Lanka og Iran. Gjennomsnittet blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn i denne aldersgruppen er 57 prosent. Gjennomsnittet for dem med foreldre som har bakgrunn fra Sri Lanka i denne aldersgruppen er 48 prosent, mens den for tilsvarende gruppe med bakgrunn fra Pakistan er 42 prosent.

Relativt lav valgdeltakelse for norskfødte med foreldre som har bakgrunn fra Vietnam, Somalia og Bosnia-Hercegovina

Valgdeltakelsen blant norskfødte med foreldre som har landbakgrunn fra Vietnam er klart lavere sammenliknet med norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn i alle aldergrupper. Den er 26 prosent for 18-19 åringer, 21 prosent for de mellom 20 og 24 år og 36 prosent for de mellom 25 og 44 år.

For norskfødte med foreldre med bakgrunn fra Somalia er valgdeltakelsen lavere. Den er 31 prosent for førstegangsvelgerne (18-19 åringer), mens den er 34 prosent blant dem mellom 20 og 24 år, altså ikke mer enn 4 prosentpoeng lavere enn for norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn. I aldersgruppen 25-44 år er valgdeltakelsen 39 prosent blant de med foreldre som har bakgrunn fra Somalia. Det er relativt mange norskfødte med innvandrerforeldre med bakgrunn fra Somalia som mangler opplysninger i utdanningsregisteret, disse har lav valgdeltakelse (11 prosent). De bidrar dermed til å trekke gjennomsnittet ned. For dem som har middels eller høy utdanning er valgdeltakelsen betraktelig høyere.

Blant dem med foreldre med bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina er valgdeltakelsen nede i 18 prosent for førstegangsvelgere (18-19 åringer), mens den er 23 prosent for dem mellom 20 og 24 år. Det er ellers verdt å merke seg at i aldergruppen 24-44 år er valgdeltakelsen blant dem med foreldre med bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina 54 prosent, kun 3 prosentpoeng lavere enn gjennomsnittet blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn. Det er imidlertid en liten andel av de med foreldre som har bakgrunn fra dette landet som befinner seg i denne aldersgruppen.

De fleste av norskfødte med innvandrerforeldre som har bakgrunn fra Afrika, Asia etc. er unge og vil dermed ikke ha rukket å ta universitets- eller høgskoleeksamen. Men ser vi på forskjellen mellom personer med grunnskole og personer med videregående skole, er det en tendens til at valgdeltakelsen er høyere for dem med videregående skole for Bosnia-Hercegovina, Tyrkia, Somalia, Irak, Pakistan, og Vietnam. Mens for dem med foreldre som har bakgrunn fra Afghanistan, Sri Lanka, Filipinene, India, Iran, Kina, Pakistan og Thailand er det høyere valgdeltakelse blant dem med grunnskole. At det ikke er en entydig trend som en kunne forvente, at personer med videregående skole vil stemme i større grad enn de med grunnskole, har nok dels sammenheng med at det blant de med grunnskole er en stor andel 18-19 åringer som ikke har rukket å fullføre videregående skole, og som vi har sett tidligere, er valgdeltakelsen generelt høyere blant 18-19 åringene enn blant de som er tidlig i tyveårene.

Samlet for norskfødte med innvandrerforeldre med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. er valgdeltakelsen 40 prosent for kvinner mot 33 prosent blant menn. Denne tendensen gjelder for de fleste land med unntak av Bosnia-Hercegovina og Kina.

Tabell 4.12.1 Valgdeltakelse blant norskfødte med innvandrerforeldre. Landgruppe og utvalgte land etter kjønn, aldergrupper og utdanningsnivå. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

		Kjønn		Alder				Utdanning		
Land	I alt	Menn	Kvinner	18-19	20-24	25-44	45-66	Grunn-skole	Vdg skole	Uni/ høgsk
Vest-Europa etc. I alt	61	58	63	33	39	56	68	41	56	80
Danmark	60	57	63	:	:	57	62	52	55	83
Sverige	60	55	65	:	:	61	63	33	80	66
Storbritannia	72	69	74	:	:	78	70	66	51	89
Tyskland	70	64	74	:	:	71	74	:	40	90
Østeuropeiske EØS-land	46	46	47	15	25	44	71	26	52	58
Polen	41	44	38	14	28	51	58	14	59	45
Afrika, Asia etc. I alt	36	33	40	40	32	39	37	33	37	48
Bosnia-Hercegovina	25	26	24	18	23	54	:	20	28	60
Tyrkia	40	36	44	46	43	36	:	36	43	56
Somalia	33	31	35	31	34	39	:	38	49	78
Afghanistan	30	31	29	:	24	:	:	36	25	:
Sri Lanka	44	33	55	51	37	48	:	45	39	58
Filippinene	29	27	30	26	22	33	:	24	19	49
India	38	32	44	60	34	37	:	40	31	43
Irak	29	27	31	29	28	25	:	29	35	:
Iran	35	27	44	49	33	26	:	37	32	41
Kina	29	30	28	28	24	38	:	31	21	40
Pakistan	43	41	45	53	41	42	:	42	45	48
Thailand	32	27	37	:	33	:	:	36	20	:
Vietnam	28	25	31	26	21	36	:	21	23	44

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I tabell 4.12.2 viser vi valgdeltakelse etter landgruppe, kjønn, to aldersgrupper og tre utdanningsnivåer. Siden det er relativt få norskfødte med innvandrerforeldre over 50 år, er disse utelatt i den videre analysen. For dem med bakgrunn fra Vest-Europa etc. er det en effekt av alder som er entydig: valgdeltakelsen ligger klart høyere blant dem mellom 35 og 50 år for alle utdanningsnivåer sammenliknet med dem mellom 18 og 34 år. Valgdeltakelsen ligger 20 prosentpoeng høyere eller mer blant dem mellom 35 og 50 år sammenliknet med dem mellom 18-34 år. For dem med bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land er tendensen med alder den samme med ett unntak: valgdeltakelsen er 13 prosentpoeng høyere blant kvinner med middels utdanning for dem mellom 18-34 år sammenliknet med dem mellom 35-50 år.

For norskfødte med innvandrerforeldre med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. er valgdeltakelsen vesentlig høyere i den eldste aldergruppen kun for dem med middels utdanning, 11 prosentpoeng høyere for kvinner og 14 prosentpoeng for menn. For dem med lav utdanning og dem med høy utdanning er forskjellen mindre, cirka 5 prosentpoeng høyere valgdeltakelse blant dem mellom 35 og 50 år sammenliknet med dem mellom 18 og 34 år.

For norskfødte med innvandrerforeldre med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. er effekten av høyere utdanning på valgdeltakelsen lavere enn for dem med foreldre som har bakgrunn fra Vest-Europa etc. Blant dem som har foreldre med bakgrunn fra Afrika, Asia etc., er det kvinner mellom 35 og 50 år med høy utdanning som har høyest valgdeltakelse, 54 prosent. Til sammenlikning har kvinnene i samme aldergruppe med lav utdanning en valgdeltakelse på 35 prosent. For dem med foreldre som har bakgrunn fra Vest-Europa etc. er valgdeltakelsen 87 prosent for kvinner mellom 35 og 50 år, og 36 prosent for dem mellom 18 og 34 år med lav utdanning.

Tabell 4.12.2 Valgdeltakelse blant norskfødte med innvandrerforeldre etter landgruppe kombinert med kjønn, to aldersklasser og tre nivåer av utdanning. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Vest-Europa etc		Østeuropeiske EØS-land		Afrika, Asia etc	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Lav utdanning						
Alder						
18-34	26	17	21	12	28	34
35-50	32	36	47	:	33	35
Middels utdanning						
Alder						
18-34	33	60	35	43	32	38
35-50	53	35	43	30	46	49
Høy utdanning						
Alder						
18-34	54	65	34	48	44	49
35-50	75	87	77	78	48	54

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Forskjellene i valgdeltakelse mellom norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og personer med innvandrerbakgrunn er lavest blant de med lav utdanning

I tabell 4.12.3 viser vi prosentdifferansen i valgdeltakelse mellom norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og utenlandske statsborgere, innvandrere (norske statsborgere) og norskfødte med innvandrerforeldre med bakgrunn fra Asia, Afrika etc. Sammenlikningen gjøres ved å ta differansen i valgdeltakelse mellom ulike innvandringskategoriene og norske statsborgere uten innvandrer-bakgrunn. Dette gjøres for kombinasjoner av kjønn, aldersgruppe og utdannings-nivå. En positiv verdi vil bety at valgdeltakelsen er høyere for kombinasjonen av kjønn, aldergruppe, utdanningsnivå og innvandringskategori sammenliknet med referansekategorien (norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn). Blant menn mellom 35 og 50 år med lav utdanning som har innvandret og blitt norske statsborgere, er valgdeltakelsen 2 prosentpoeng høyere enn for menn med tilsvarende utdanningsnivå og aldersgruppe blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn. En negativ verdi betyr at valgdeltakelsen for kombinasjonen av kjønn, aldergruppe, utdanningsnivå og innvandringskategori er lavere sammenliknet med referansekategorien. For kvinner med samme kombinasjon som nevnt ovenfor ser vi at valgdeltakelsen bare er 1 prosentpoeng lavere.

Forskjellen er størst for dem med høy utdanning og minst for de med lav utdanning. For alle kombinasjonene av kjønn og aldergrupper blant norskfødte med innvandrerforeldre e med med lav utdanning,, er alle differansene negative, men de er kun mellom 2 og 4 prosentpoeng, altså ikke store. Ser vi på dem med middels utdanning, er det for den yngste aldergruppen 9 prosentpoeng lavere valgdeltakelse blant menn og 6 prosentpoeng lavere valgdeltakelse blant kvinnene. For aldergruppen 35-50 år er den 16 prosentpoeng lavere for begge kjønn. Går vi opp til høyt utdanningsnivå er differansen 19 prosentpoeng lavere for menn og 18 prosentpoeng lavere for kvinner for aldergruppen 18-34 år. I aldersgruppen 35-50 år er valgdeltakelsen 33 prosent lavere for menn og 29 prosent lavere for kvinner.

Forskjellene i valgdeltakelse sammenliknet med norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er gjennomgående mindre for norskfødte med innvandrerbakgrunn enn blant innvandrere når vi tar hensyn til kjønn, aldergruppe og utdanning. Det er ett unntak, og det er altså i aldergruppen 35-50 år blant de med lav utdanning og som har innvandret og blitt norske statsborgere.

Tabell 4.12.3 Differansen i valgdeltakelse mellom norskfødte uten innvandrerbakgrunn sammenliknet med innvandrere som er utenlandske statsborgere, innvandrere som er norske statsborgere og norskfødte med innvandrerforeldre. Afrika, Asia, etc. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Innvandrere Utenlandske statsborgere.		Innvandrere Norske statsborgere		Norskfødte med innvandrerforeldre	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Lav utdanning						
Alder						
18-34 år	-9	-13	-7	-11	-4	-4
35-50 år	-7	-4	2	-1	-2	-4
Middels utdanning						
Alder						
18-34 år	-19	-25	-16	-15	-9	-6
35-50 år	-31	-29	-21	-23	-16	-16
Høy utdanning						
Alder						
18-34 år	-39	-38	-25	-29	-19	-18
35-50 år	-45	-45	-31	-34	-33	-29

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

5. Diskusjoner om politikk, valgkamp og deltakelse utenom valgene

5.1. Diskusjoner om politikk under valgkampen

I tabell 5.1.1 fremstiller vi hvor ofte de stemmeberettigede pratet om valget, i hvilken grad de forsøkte å påvirke noen til å stemme på et bestemt parti og hvorvidt en venn, et familiemedlem, en nabo osv. forsøkte å overbevise dem om å stemme på et bestemt parti. Disse analysene er basert på velgerundersøkelsen i 2015. I denne tabellen er alle med innvandrerbakgrunn slått sammen i en gruppe.

Stemmeberettigede fra Afrika, Asia etc. mest utsatt for påvirkning om å stemme på et bestemt parti

Nesten halvparten av norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn oppgir at de pratet om valget i familien eller med venner og bekjente ukentlig eller oftere. Ser vi på de som stemte i valget, øker denne andelen til 60 prosent. Personer med innvandrerbakgrunn fra Vest-Europa etc. ligger nærmest norske uten innvandrer-bakgrunn. Blant disse oppgir rundt 40 prosent at de pratet om valget ukentlig eller oftere. Blant de med bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land er det rundt 20 prosent som oppgir at de pratet om valget, mens blant de med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. oppgir rundt 30 prosent det samme. For alle landgruppene er, som man kan forvente, forekomsten langt høyere for de som stemte i valget.

Dem med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. er de som i størst grad oppgir at de forsøkte å påvirke noen til å stemme på et bestemt parti. Det er også blant dem det er flest som oppgir at en annen forsøkte å få en til å stemme på et bestemt parti. Rundt 20 prosent av norske uten innvandrerbakgrunn, oppgir at de har forsøkt å påvirke noen til å stemme på et bestemt parti, rundt 30 prosent av dem med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. oppgir det samme. Forekomsten for dem med bakgrunn fra Vest-Europa etc. og østeuropeiske EØS-land er lavere. Ser vi på dem som har stemt i valget er det hele 40 prosent av dem med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. som sier de forsøkte å påvirke noen til å stemme på et bestemt parti. Blant dem fra østeuropeiske EØS-land var det 27 prosent som oppgav dette, mens kun 16 prosent av dem med bakgrunn fra Vest-Europa oppga det samme. For norske uten innvandrerbakgrunn var det 22 prosent som oppga dette. Nesten 40 prosent av de med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. oppgir at en venn, et familiemedlem, en nabo osv. forsøkte å overbevise dem om å stemme på et bestemt parti. For norske uten innvandrerbakgrunn, de med bakgrunn fra Vest-Europa etc. og østeuropeiske EØS-land oppgir rundt 25 prosent dette. Ser vi på dem som stemte i valget blir forskjellen enda mer fremtredende. 45 prosent av dem som stemte (med bakgrunn fra Afrika, Asia etc.) oppgir at de har blitt forsøkt påvirket til å stemme på et bestemt parti. Blant dem med bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land som stemte ,oppgir 32 prosent dette. Rundt 25 prosent av dem som stemte av de norske uten innvandrerbakgrunn og de med bakgrunn fra Vest-Europa etc., oppgir det samme.

Tabell 5.1.1 Deltakelse i diskusjoner om valget under valgkampen, etter personer uten innvandrerbakgrunn, personer med innvandrerbakgrunn og landgruppe stemt/ikke stemt og kjønn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Pratet om valget i familien eller med venner og bekjente ukentlig eller oftere	Forsøkte å påvirke noen til å stemme på et parti	En venn, familiemedlem, nabo osv. forsøkte å overbevise om å stemme på et parti	n
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	48	18	23	2 093
Vest-Europa etc.	39	16	26	1 162
Østeuropeiske EØS-land	22	12	23	701
Afrika, Asia etc.	31	29	38	2 312
Stemte i valget				
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	60	22	25	1 591
Vest-Europa etc.	59	16	27	724
Østeuropeiske EØS-land	36	27	32	161
Afrika, Asia etc.	42	40	45	1 147
Stemte ikke i valget				
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	27	9	20	502
Vest-Europa etc.	22	17	24	438
Østeuropeiske EØS-land	20	10	22	540
Afrika, Asia etc.	25	23	34	1 165
Menn				
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	48	19	21	1 024
Vest-Europa etc.	40	16	23	585
Østeuropeiske EØS-land	21	12	19	375
Afrika, Asia etc.	37	34	39	1 139
Kvinner				
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	49	17	25	1 069
Vest-Europa etc.	39	17	28	577
Østeuropeiske EØS-land	24	13	28	326
Afrika, Asia etc.	25	25	36	1 173

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Blant de med bakgrunn fra Afrika, Asia er mennene mest aktive i diskusjoner rundt valget

Uavhengig av om man stemte i valget eller ikke, så er mennene fra Afrika, Asia etc. mer aktive enn kvinnene i å diskutere valgeteller forsøke å påvirke noen til å stemme på et bestemt parti. Flere menn enn kvinner oppgir også at en venn eller liknende forsøkte å påvirke dem til å stemme på et spesielt parti. Når det gjelder det sistnevnte er det ikke noen forskjell blant dem som har stemt i valget, der oppgir kvinnene og mennene omtrent det samme. De fra Afrika, Asia etc. skiller seg fra de andre landgruppene ved at det ikke er slike klare kjønnsforskjeller. Ser vi på enkeltland (Tabell 5.1.2) er imidlertid ikke denne tendensen entydig for de fra Afrika, Asia etc. For dem med bakgrunn fra Pakistan er det en tendens til at mennene er mer aktive og deltar mer i diskusjoner, påvirkning av parti og så videre, men ser vi på Somalia er tendensen motsatt, her er kvinnene litt mer aktive. Det er relativt få observasjoner når vi fremstiller dette etter enkeltland, slik at for eksempel forskjellene mellom kvinner og menn fra Somalia ikke er statistisk signifikante.

Tabell 5.1.2 Deltakelse i diskusjoner om valget under valgkampen, blant personer med innvandrerbakgrunn etter kjønn og landbakgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Pratet om valget i familien eller med venner og bekjente ukentlig eller oftere	Forsøkte å påvirke noen til å stemme på et parti	En venn, familiemedlem, nabo osv. forsøkte å overbevise om å stemme på et parti	n
Menn				
Danmark	35	8	18	105
Sverige	43	18	18	159
Polen	27	15	23	202
Litauen	18	7	19	89
Storbritannia	34	5	17	86
Tyrkia	44	36	31	68
Tyskland	44	8	15	97
Bosnia-Hercegovina	34	28	21	66
Somalia	39	37	48	49
Afghanistan	46	45	38	55
Sri Lanka	29	35	60	49
Filippinene	15	34	37	26
India	51	16	38	38
Irak	38	40	44	75
Iran	53	31	33	79
Kina	17	16	39	27
Pakistan	42	47	55	116
Thailand	:	:	:	8
Vietnam	27	25	35	65
Kvinner				
Danmark	51	28	45	107
Sverige	34	10	27	169
Polen	25	16	36	150
Litauen	21	3	19	78
Storbritannia	51	17	6	57
Tyrkia	34	26	38	42
Tyskland	58	28	30	89
Bosnia-Hercegovina	40	8	24	56
Somalia	47	34	52	50
Afghanistan	35	50	50	29
Sri Lanka	19	30	39	46
Filippinene	20	22	40	104
India	47	49	57	37
Irak	30	42	52	46
Iran	34	25	25	74
Kina	34	24	25	34
Pakistan	33	37	43	91
Thailand	15	13	29	63
Vietnam	16	14	30	65

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

5.2. Informasjonskanaler i valgkampen

Det er mange informasjonskilder og -kanaler man skal forholde seg til i valgkampen. Generelt er det aviser og TV som er de viktigste informasjonskilder i valgkampen for velgerne. 65 prosent oppgir at riksaviser var viktige, og 63 prosent oppgir at lokalaviser var viktige. TV kommer som nummer tre: 61 prosent oppgir at dette var en viktig informasjonskilde. En like stor andel har nytte av diskusjon med familie, venner og arbeidskollegaer. Sosiale medier kommer nederst på listen: Facebook nevnes av 22 prosent. Ser vi på dette brutt ned på landgruppe, oppgir de med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. generelt at alle kildene var mer viktige sammenliknet med norske uten innvandrerbakgrunn. Det er for eksempel 60 prosent av norske uten innvandrerbakgrunn som oppgir TV som en viktig kilde mens det er 69 prosent av de med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. som oppgir det

samme. Videre er det 61 prosent av norske uten innvandrerbakgrunn som oppgir at diskusjon med venner, kollegaer og arbeidskollegaer var en viktig kilde, mens det er 67 prosent av de med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. som oppgir det.

De fra Afrika, Asia etc. er blant de mest ivrige på sosiale medier

En av de mest markante forskjellene mellom dem med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. og dem med bakgrunn fra andre landregioner, er betydningen av sosial medier som Twitter og Facebook. Hele 40 prosent av de med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. oppgir at Facebook var en viktig kilde i valgkampen, mot 21 prosent av norske uten innvandrerbakgrunn. Det tilsvarende tallet er 24 prosent blant de med bakgrunn fra Vest-Europa etc. og 26 prosent blant de fra østeuropeiske EØS-land.

Tabell 5.2.1 Viktige informasjonskilder i valgkampen, blant personer uten og med innvandrerbakgrunn etter aldersgruppe og landbakgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Riks-avis	Lokal-avis	TV	Radio	Face-book	Twitter	Parti materiell	Parti repre-sentant	Disku-sjon	n
Norske stats-borgere uten inn-vandrerbakgrunn	64	63	60	35	21	4	35	23	61	2 093
Vest-Europa etc	69	61	57	35	24	6	36	28	62	1 162
Østeuropeiske EØS-land	49	48	49	39	26	8	39	35	53	701
Afrika, Asia etc	69	62	69	43	40	18	51	45	67	2 312
Aldersgrupper										
18-34										
Norske stats-borgere uten inn-vandrerbakgrunn	64	51	52	28	34	7	37	25	64	783
Vest-Europa etc	67	44	43	20	37	6	30	24	50	223
Østeuropeiske EØS-land	50	46	46	39	31	12	38	32	53	246
Afrika, Asia etc	73	63	71	39	49	19	52	47	70	917
35-50										
Norske stats-borgere uten inn-vandrerbakgrunn	67	67	59	33	21	5	36	22	64	514
Vest-Europa etc	69	64	54	38	29	6	41	35	70	447
Østeuropeiske EØS-land	49	50	50	38	26	7	39	35	55	318
Afrika, Asia etc	68	63	67	47	37	18	51	46	67	906
51-70										
Norske stats-borgere uten inn-vandrerbakgrunn	64	68	64	40	15	3	34	22	59	641
Vest-Europa etc	73	69	67	44	16	7	37	26	62	384
Østeuropeiske EØS-land	48	47	52	39	19	3	45	42	51	125
Afrika, Asia etc	66	62	71	47	29	15	54	42	66	454

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Fra kapittel 3 som beskriver sammensetningen av de stemmeberettigede, vet vi at innvandrerbefolkningen generelt er yngre enn norske uten innvandrerbakgrunn. Det er rimelig å anta at yngre mennesker er mer aktive på sosiale medier enn de eldre. I tabell 5.2.1 ser vi også det at andelen som oppgir for eksempel Facebook som viktig, er høyere for de yngste, og dette gjelder innenfor alle landgruppene. For å få frem forskjellen i bruk av sosiale medier, kan vi sammenlikne hvor mange som oppgir at dette var viktig blant de forskjellige landgruppene innenfor samme alderskategori. Når vi ser på bruken av sosiale medier innenfor samme alders-kategorier, 18-34 år, 35-50 år og 51-70 år, ser vi at de med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika etc. i større grad oppgir at sosial medier var viktig i valgkampen innenfor alle alderskategoriene.

5.3. Politisk deltakelse utenom valgene

Deltakelse utenom valgkanalen kan være et supplement til å delta i valget, slik at dette kan fange opp strømninger og meninger som ikke kommer til uttrykk gjennom valgkanalen. Slik deltakelse er altså først og fremst en kanal for de som ikke deltar i valg. Denne forestillingen får imidlertid liten støtte i norsk valg- og maktforskning. Det er de som i stor grad allerede går og stemmer ved valgene som også deltar i politiske aktiviteter utenom valgkanalen. Fra mediene ser vi gjerne slike aksjoner med miljøvernaktivister osv. Men disse utgjør en begrenset gruppe av de som utfører politisk deltakelse utenfor valgene. I lokalsamfunnene foregår det aksjoner mot kommunebudsjetter eller for bedre skole og eldreomsorg, for å nevne noe.

I velgerundersøkelsen er det stilt spørsmål om politisk deltakelse utenfor valget på følgende måte.
Det er ulike måter å øve innflytelse på. Har du noen gang i løpet av de siste fire årene forsøkt å påvirke avgjørelsen av en sak i kommunestyret eller fylkestinget ved å (flere svar mulig):

- *Delta i en aksjon, et protestmøte eller en demonstrasjon?*
- *Ta saken opp i parti, fagforening, eller annen organisasjon?*
- *Henvende deg til kommune- eller fylkeskommuneadministrasjonen?*
- *Ta kontakt med lokal politiker?*
- *Skrive under på opprop, eller underskriftskampanjer? underskriftskampanjer på Internett regnes også med*

Før vi ser på deltakelse utenfor valgkanalen blant ulike innvandrerkategorier, skal vi se det generelle mønsteret siden denne statistikken på bakgrunn av Velger-undersøkelsen 2015 ikke har blitt publisert tidligere. Det er en generell trend at de som stemte i valget i litt større grad har oppgitt en av disse aktivitetene. Men med unntak av underskriftskampanjer, er det få som oppgir å ha forsøkt å påvirke en sak i kommunestyret eller fylkestinget. Å skrive under på opprop eller delta underskriftskampanjer , er det som har størst utbredelse, 27 prosent oppgir å ha gjort dette i løpet av de siste fire årene. 29 prosent av de som stemte i valget oppgir dette, mot 25 prosent av de som ikke stemte i valget. 11 prosent oppgir at de har tatt kontakt med lokal politiker. 14 prosent av de som stemte oppgir dette mot 6 prosent av de som ikke stemte. 8 prosent har deltatt i en aksjon, et protestmøte eller en demonstrasjon, 10 prosent av de som stemte oppgir dette. 7 prosent har tatt opp en sak i parti, fagforening, eller annen organisasjon, mens 6 prosent har tatt kontakt med lokal politiker.

30 prosent av kvinnene oppgir at de har skrevet under på opprop mot 24 prosent av mennene. For øvrig er det liten forskjell mellom kjønnene med hensyn til de andre aktivitetene. Når det gjelder alder er det tydelig at de aller eldste, de over 80 år i minst grad har utført denne type aktiviteter. For øvrig er det ikke store forskjeller mellom de ulike aldergruppene.

Det er en svak sammenheng mellom utdanning og disse aktivitetene. Personer med grunnskole er de minst aktive, personer med universitets- og høgskoleutdanning er de mest aktive. Disse forskjellene er imidlertid ikke store, gjerne rundt 4 til 5 prosentpoeng. 11 prosent av de med universitets- og høgskoleutdanning har deltatt i demonstrasjon, mot 7 prosent for de med grunnskole, 29 prosent har skrevet under på opprop mot 25 prosent av dem med grunnskole. Det er også små forskjeller når vi ser på innvandringskategori. Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er de minst aktive med unntak av å skrive under på opprop. Norskfødte med innvandrerforeldre er blant de mest aktive, med unntak av å ta kontakt med politiker, 7 prosent i denne gruppe oppgir det.

Tabell 5.3.1 Deltakelse utenfor valgkanalen siste fire år. Etter stemt/ikke stemt, kjønn, alder, utdanning og innvandringskategori. Prosent

	Deltatt i aksjon, Protest-møte eller demon-strasjon?	Tatt saken opp i parti, fagforening, eller annen organisa-sjon?	Henvendt seg til kommune- eller fylkes-kommune-administra-sjonen?	Tatt kontakt med lokal politiker?	Skrevt under på opprop, eller under-skrifts-kampanje? (Internett regnes med)	n
I alt	8	7	6	11	27	6 275
Stemte ikke	6	5	4	6	25	2 650
Stemte i valget	10	8	7	14	29	3 625
Menn	8	6	6	12	24	3 128
Kvinner	9	7	5	10	30	3 147
Alder						
18-19 år	9	8	3	7	21	526
20-24 år	8	8	3	9	28	376
25-44 år	8	7	6	8	29	2 712
45-66 år	10	7	7	11	26	2 126
67-79 år	6	4	5	17	29	465
80 år eller eldre	3	1	4	7	9	70
Utdanning						
Grunnskole	7	5	5	9	25	1 538
Videregående skole	7	5	6	11	27	1 968
Universitets- og høgskoleutdanning	11	9	7	12	29	2 769
Innvandringskategori						
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	8	6	6	11	27	2 093
Norske statsborgere, innvandrere	12	9	8	10	24	1 846
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre	12	9	6	7	29	295
Utenlandske statsborgere	10	8	7	8	26	2 041

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

I tabell5.3.2 fremstiller vi deltakelse utenfor valgkanelen etter innvandrings-kategoriene norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og personer med innvandrerbakgrunn, og etter landgruppe, kjønn og utdanningsnivå. Det er relativt små forskjeller mellom gruppene. Ser vi på deltakelse i demonstrasjoner er dette hyppigst hos personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc., her er andelen på 14 prosent. Andelen er lav blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn med grunnskoleutdanning, her er den 6 prosent. Når det gjelder om en har tatt opp saken i parti eller annen organisasjon, er den høyest blant menn med innvandrer-bakgrunn fra Afrika, Asia etc. (12 prosent) mens den er lavest blant kvinner med bakgrunn fra Vest-Europa etc. eller østeuropeiske EØS-land (5 prosent). Menn med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. er også de mest aktive til å henvende seg til kommuneadministrasjonen (10 prosent). For alle innvandringskategoriene er mennene de mest aktive med hensyn til å ta kontakt med lokale politikere. Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og menn med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. ligger på topp med 12 prosent. Når det gjelder om en har skrevet under på opprop så er det den aktiviteten som er mest utbredt. Andelen varierer mellom 37 personer for kvinner med innvandrerbakgrunn fra Vest-Europa etc. og 17 prosent for personer med grunnskole med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc.

Tabell 5.3.2 Deltakelse utenfor valgkanalen siste fire år. Etter innvandringskategori og landgruppe. Prosent

	Deltatt i aksjon, protest-møte eller demon-strasjon?	Tatt saken opp i parti, fagforening, eller annen organisa-sjon?	Henvendt seg til kommune- eller fylkes-kommune-administra-sjonen?	Tatt kontakt med lokal politiker?	Skrevet under på opprop, eller under-skrifts-kampanje? (Internett regnes med	n
Norske statsb. uten innvandrerbakgrunn	8	6	6	11	27	2 093
Vest-Europa etc.	12	9	8	10	24	1 846
Østeuropeiske EØS-land	12	9	6	7	29	295
Afrika, Asia etc.	10	8	7	8	26	2 041
Menn						
Norske statsb. uten innvandrerbakgrunn	7	6	6	12	24	1 024
Vest-Europa etc.	11	6	5	11	25	585
Østeuropeiske EØS-land	8	9	5	8	30	375
Afrika, Asia etc.	14	12	10	12	22	1 139
Kvinner						
Norske statsb. uten innvandrerbakgrunn	9	7	5	10	30	1 069
Vest-Europa etc	10	5	7	6	37	577
Østeuropeiske EØS-land	8	5	4	7	27	326
Afrika, Asia etc.	10	9	7	8	20	1 173
Grunnskole						
Norske statsb. uten innvandrerbakgrunn	6	4	4	9	25	598
Vest-Europa etc.	7	6	3	7	32	144
Østeuropeiske EØS-land	9	4	9	9	29	88
Afrika, Asia etc.	10	11	10	11	17	708
Videregående skole						
Norske statsb. uten innvandrerbakgrunn	7	5	6	11	27	704
Vest-Europa etc.	10	4	3	7	32	344
Østeuropeiske EØS-land	5	10	2	5	29	289
Afrika, Asia etc.	12	10	9	9	22	627
Universitets- og høgskoleutdanning						
Norske statsb. uten innvandrerbakgrunn	10	9	6	12	29	791
Vest-Europa etc.	13	7	10	10	30	674
Østeuropeiske EØS-land	11	6	6	10	29	324
Afrika, Asia etc.	14	10	7	10	26	977

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

6. Partivalg blant personer med innvandrerbakgrunn

I dette kapittelet skal vi se på hvilke partier de ulike innvandrergruppene stemte på i Kommunestyrevalget 2015. For de fleste tabellene vil vi holde oss til den tredelte landinndelingen, siden vi for enkeltland vil få et begrenset antall observasjoner, som i igjen gir nokså usikre anslag på partivalg. En vedleggstabell bakerst i rapporten viser partivalg etter personer med innvandrerbakgrunn for enkeltland hvor det er minst 25 observasjoner. Disse anslagene er usikre, men gir allikevel en vis pekepinn for disse enkeltlandene. Dette kapittelet bygger på artikkelen *«Ap står støtt blant innvandrerne fra sør»* fra Samfunnspeilet 3/2016, men det er noe utvidet.

6.1. Allmenn tillitt til partiet og lokale saker viktigere enn personer på listen

Velgerne ble spurt om hvor avgjørende lokale saker, personer på listen, riks-politiske saker eller allmenn tillit til partiet var for valg av parti i kommune-styrevalget 2015. Generelt oppgir 88 prosent at allmenn tillit til partiet var det viktigste for å bestemme seg for hvilket parti en stemte på i valget. Uavhengig av innvandringskategori og landgruppe ser vi at allmenn tillit til partiet og lokale saker er det viktigste (tabell 6.1.1).

Tabell 6.1.1 Viktig for valg av parti. Etter innvandringskategori og landregion. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	Lokale saker	Personer på listen	Riks-politiske saker	Allmenn tillit til partiet	n
I alt	86	64	67	88	3 625
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	85	63	66	88	1 591
Norske statsborgere, innvandrere	88	69	79	85	1 029
Vest-Europa etc.	92	69	76	87	159
Østeuropeiske EØS-land	87	73	86	88	69
Afrika, Asia etc.	87	69	80	84	799
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre	88	60	72	86	161
Vest-Europa etc.					
Østeuropeiske EØS-land					
Afrika, Asia etc.	88	59	75	85	132
Utenlandske statsborgere	87	61	76	85	844
Vest-Europa etc.	87	55	72	88	543
Østeuropeiske EØS-land	90	61	85	80	85
Afrika, Asia etc.	88	75	82	82	216

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

I alt 64 prosent oppgir at hvilke personer som sto på listen, var viktig. Blant innvandrere som er blitt norske statsborgere er gjennomsnittet 69 prosent, og blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er gjennomsnittet 63 prosent. Gjennomsnittet for norskfødte uten innvandrerbakgrunn er 60 prosent, altså lavere enn for de andre innvandringskategoriene. For de utenlandske statsborgerne er gjennomsnittet 61 prosent, altså også lavere enn norske uten innvandrerbakgrunn. Lavest er andelen for utenlandske statsborgere med bakgrunn fra Vest-Europa etc. (55 prosent). Fra tabell 6.1.1 ser vi også to interessante tendenser med hensyn til de fra Afrika, Asia etc. For det første er innvandrere fra Afrika, Asia etc. blant dem som er mest opptatt av personer på listen, mens norskfødte med innvandrer-bakgrunn fra Afrika, Asia etc. ikke er like opptatt av det. Her oppgir 59 prosent at de var opptatt av dette ved lokalvalget.

Tidligere undersøkelser har vist at personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia og Latin-Amerika foretrekker partier på venstresiden som Arbeiderpartiet (Ap), Sosialistisk venstreparti (SV) og RV/Rødt. Denne tendensen har vi sett siden slutten av 1980-tallet (Dale og Faye 1994). I de siste valgene har vi også sett at Ap er det klart største partiet blant disse velgerne. Ved kommunestyrevalget i 2011 ble SV den store taperen, mens «Ap festet grepet blant innvandrerne» (Bergh et al. 2012).

Etter stortingsvalget 2013 ble det rapportert om en «Høyrebølge blant innvandrerne», selv om flertallet fortsatt valgte Ap (Bergh et al. 2014). Analyser av valgatferden blant personer med innvandrerbakgrunn ved kommunestyrevalget i 2015 viser at mange av de samme tendensene gjør seg gjeldende.

6.2. Innvandrere fra Afrika, Asia etc. stemmer til venstre

Personer med innvandrerbakgrunn fra land i Afrika, Asia og Latin-Amerika stemmer i overveiende grad Arbeiderpartiet. Partiprofilen til personer fra Vest-Europa etc. ligner på partiprofilen til norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn, mens personer fra østeuropeiske EØS-land i større grad stemmer på Fremskrittspartiet (Frp) og Høyre (se tabell 6.2.1)

Tabell 6.2.1 Partivalg etter innvandringskategori og landgruppe. Kommunestyrevalget 2015. Prosent

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	32	10	23	6	4	2	4	9	6	5	1 576
Norske statsborgere, innvandrere											
Vest-Europa etc.	27	10	21	4	10	5	5	5	6	7	159
Østeuropeiske EØS-land	24	16	37	4	3	3	8	3	3	0	69
Afrika, Asia etc.	61	4	12	3	3	4	7	1	4	2	761
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre											
Vest-Europa etc. og Østeuropeiske EØS-land	35	3	24	11	4	6	8	8	0	0	29
Afrika, Asia etc.	60	1	15	1	3	8	3	0	1	1	132
Utenlandske statsborgere											
Vest-Europa etc.	26	5	24	3	11	4	8	3	11	4	509
Østeuropeiske EØS-land	33	19	14	4	9	3	3	6	3	6	85
Afrika, Asia etc.	55	7	15	4	4	3	4	1	4	3	215

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

6.3. Unge med innvandrerbakgrunn stemmer som sine foreldre

Norskfødte med innvandrerforeldre vil i fremtidens valg bli en tallmessig større gruppe enn i dag. Ved valget i 2015 var 1 prosent av velgerne norskfødte med innvandrerforeldre. De aller fleste av disse har foreldre fra asiatiske eller afrikanske land som Pakistan og Somalia. Det er dessverre ikke nok observasjoner til å dele norskfødte med innvandrerbakgrunn etter de tre landgruppene. Afrika, Asia etc. kan skilles ut som egen kategori, mens de to resterende er slått sammen til en gruppe i tabell 6.3.1. Utfra tabellen ser vi at norskfødte med innvandrerbakgrunn i det store og hele stemmer som innvandrere fra samme landgruppe. Norskfødte med innvandrerbakgrunn er i overveide grad unge mennesker. Vi har derfor sammenlignet gruppen av norskfødte med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. i aldersgruppen 18-34 år med samme aldersgruppe blant norske statsborgere som er innvandrere og de uten innvandrerbakgrunn (tabell 6.3.1). Vi viser også partivalg for innvandrere (norske og utenlandske statsborgere slått sammen), fra Afrika, Asia etc. Vi ser at både norskfødte med innvandrerbakgrunn og unge innvandrere i overveiende grad stemmer som foreldregenerasjonen og slutter opp om Arbeiderpartiet i stort monn (jmf. tabell 6.2.1). Sammenliknet med norskfødte uten

innvandrerforeldre stemmer barn av innvandrere i større grad på venstresidens partier.

Tabell 6.3.1. Partivalg blant personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc., og norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn mellom 18-34 år. Kommunevalget 2015. Prosent

	Ap|	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn, 18-34 år	32	10	23	6	4	2	4	9	6	5	494
Norskfødte med innvandrerbakgrunn, 18-34 år	62	0	14	1	4	6	4	0	8	1	110
Innvandrere, norske statsborgere, 18-34 år	61	4	7	1	6	3	11	1	4	3	177
Innvandrere, 35-50 år	57	4	17	3	3	4	5	0	4	2	498
Innvandrere, 51-70 år	62	5	11	5	1	3	7	1	2	2	266

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

I tabell 6.3.2 viser vi partivalget til norske statsborgere med innvandrerbakgrunn fra de landene som de fleste av dem kommer fra. Venstresiden, og spesielt Arbeiderpartiet, dominerer for alle landene. Men vi ser også at oppslutningen om Arbeiderpartiet er lavere blant personer med landbakgrunn fra Vietnam, Iran og Tyrkia. Høyre gjør det relativt bra blant personer med landbakgrunn fra Vietnam og Tyrkia.

Tabell 6.3.2 Partivalg blant personer med innvandrerbakgrunn. Norske statsborgere. Etter landbakgrunn, utvalgte land. Kommunestyrevalget 2015. Prosent

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
Norske statsborgere med innvandrerbakgrunn											
Pakistan	79	3	4	1	2	2	5	1	2	2	117
Irak	81	2	2	2	2	0	8	0	2	0	49
Vietnam	44	5	23	8	9	2	3	1	2	3	68
Iran	55	0	9	0	4	10	16	0	5	2	63
Somalia	73	0	5	3	3	3	7	0	0	7	41
Bosnia-Hercegovina	67	2	2	2	0	5	7	2	7	4	57
Tyrkia	52	0	21	2	0	8	6	0	11	0	51

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

6.4. Liten forskjell mellom statsborgere fra Vest-Europa etc. og den øvrige befolkning

De fleste av de opptalte stemmene fra utenlandske statsborgere kommer fra personer fra vesteuropeiske land. Stemmeprofilen til disse ligner på stemme-profilen til personer uten innvandrerbakgrunn. Det samme gjelder innvandrere fra vestlige land som har blitt norske statsborgere. Utenlandske statsborgere fra østeuropeiske EØS-land er mer høyreorientert enn øvrige velgere. Utenlandske statsborgere fra Afrika, Asia og, Latin-Amerika stemmer i overveiende grad på Arbeiderpartiet. For de landene med flest utenlandske statsborgere i Norge, kan vi også vise partifordelingen etter enkeltland (Tabell 6.4.1). Vi ser at Frp gjør det godt blant polske statsborgere, mens svensker og dansker har en partiprofil som er nokså lik velgere uten innvandrerbakgrunn.

Tabell 6.4.1. Partivalg blant utenlandske statsborgere, etter landbakgrunn. Utvalgte land. Kommunestyrevalget 2015. Prosent

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
Utenlandske statsborgere											
Polen	33	30	11	0	11	2	2	9	0	2	47
Sverige	29	5	22	1	11	3	8	4	12	4	154
Danmark	33	5	24	3	12	4	7	1	9	3	79
Tyskland	22	3	25	5	19	3	3	7	7	5	67
Storbritannia	19	6	29	6	6	0	14	0	11	8	65

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

6.5. Landbakgrunn gir viktig pekepinn om partivalg

Analysene over viser at hvorvidt personen er norsk eller ikke norsk statsborger ikke har så stor betydning for hvilket parti en stemmer. På samme måte er det heller ikke så viktig for hvilket parti en stemmer på om en er født i Norge med utenlandske foreldre eller innvandret til Norge som ung. I den videre analysen slår vi derfor sammen de tre ulike kategoriene for innvandrerbakgrunn og kaller dem personer med innvandrerbakgrunn.

Tabell 6.5.1 Partivalg etter landgruppe og kjønn, Kommunestyrevalget 2015. Prosent

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	32	10	23	6	4	2	4	9	6	5	1 576
Innvandrerbakgrunn fra											
Vest-Europa etc.	26	6	24	3	11	4	8	4	10	5	829
Østeuropeiske EØS-land	33	18	19	4	6	3	5	5	2	5	165
Afrika, Asia etc.	59	4	13	3	3	4	6	1	4	2	1 172
Menn											
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	26	13	26	5	4	2	2	11	6	5	746
Vest-Europa etc.	26	9	23	3	10	4	6	4	10	5	386
Østeuropeiske EØS-land	41	19	12	6	3	3	5	4	0	8	64
Afrika, Asia etc.	63	2	11	2	2	5	7	1	4	3	590
Kvinner											
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	37	7	21	6	4	2	5	7	5	5	830
Vest-Europa etc.	26	4	24	4	11	4	9	3	10	4	443
Østeuropeiske EØS-land	26	16	26	3	8	2	5	7	4	3	101
Afrika, Asia etc.	56	7	14	4	4	4	5	1	5	1	582

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Menn med innvandrerbakgrunn er mer venstreorienterte

Blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er kvinnene mer venstreorienterte enn mennene (se tabell 6.5.1). Blant personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. er det motsatt, der er mennene klart mer venstreorientert. Den samme tendensen ser vi for menn fra østeuropeiske EØS-land. For menn fra Vest-Europa etc. er det ikke noe klar tendens til at de er mer venstreorienterte enn kvinnene.

Miljøpartiet De Grønne gjør det godt blant de yngste fra Vest-Europa etc.

Innvandrerbefolkningen er i gjennomsnitt yngre enn den øvrige befolkningen. Vi har derfor valgt å dele velgere inn i tre aldersgrupper, 18-34 år, 35-50 år og 51-70 år. I tabell 6.5.2 sammenlikner vi de ulike aldergruppene og landgruppene.

Miljøpartiet De Grønne ble i 2015 utropt til lokalvalgets vinnere og kom inn i mange kommunestyrer og i samtlige fylkesting. Vi ser at de gjør det bedre blant de vestlige velgerne enn blant velgerne for øvrig, blant velgere fra Tyskland og Danmark er de tredje størst. Dessuten har partiet særlig høy oppslutning blant de yngste velgerne. Spesielt i aldergruppen 18-34 år gjør de det godt blant velgere fra vesteuropeiske land (se tabell 6.5.2).

Tabell 6.5 2. Partivalg etter landgruppe og aldergruppe

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
18-34 år											
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	28	8	21	4	9	4	6	10	8	2	494
Vest-Europa etc.	31	3	11	4	16	7	7	2	11	7	156
Østeuropeiske EØS-land	31	17	22	3	3	0	5	3	7	9	35
Afrika, Asia etc.	61	5	8	2	5	5	6	1	6	2	388
35-50 år											
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	31	8	25	6	3	2	4	10	6	5	408
Vest-Europa etc.	24	4	23	3	13	4	8	4	14	3	291
Østeuropeiske EØS-land	34	15	16	5	7	3	4	8	2	6	78
Afrika, Asia etc.	57	4	17	3	3	4	5	0	4	2	498
51-70 år											
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	32	11	23	6	3	1	5	9	4	6	535
Vest-Europa etc.	29	8	26	4	7	3	8	4	6	6	290
Østeuropeiske EØS-land	31	25	20	4	7	4	6	3	0	0	44
Afrika, Asia etc.	62	5	11	5	1	3	7	1	2	1	266

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Mindre oppslutning om venstresiden for de høyt utdannede fra Afrika, Asia etc.

Som tabell 6.5.3 viser, er oppsluttingen om partiene på venstresiden er godt over 50 prosent uavhengig av velgernes utdanningsnivå blant de med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. Det store flertallet av dem som har grunnskole som høyeste utdanningsnivå, stemmer på Ap, SV og Rødt, i alt 80 prosent i denne gruppen. For dem med videregående skole er oppslutningen vel 70 prosent, mens litt over 60 prosent av dem med høyskole- eller universitetsutdanning slutter opp om disse partiene.

Tabell 6.5.3. Partivalg etter landgruppe og utdanning

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
Grunnskole											
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	33	16	17	2	7	2	4	7	4	7	388
Vest-Europa etc.	44	9	19	0	2	0	11	3	6	5	95
Østeuropeiske EØS-land	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	19
Afrika, Asia etc.	70	4	7	3	3	5	6	0	2	1	334
Videregående skole											
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	31	12	25	6	2	1	3	12	3	5	528
Vest-Europa etc.	26	11	26	6	9	4	6	6	2	4	238
Østeuropeiske EØS-land	33	31	18	2	0	5	3	6	2	0	51
Afrika, Asia etc.	60	6	14	1	2	5	4	0	4	3	279
Universitet/høgskole											
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	33	4	24	7	5	3	5	7	9	3	660
Vest-Europa etc.	24	4	23	3	13	5	8	2	14	5	496
Østeuropeiske EØS-land	30	13	20	6	8	2	6	6	3	7	95
Afrika, Asia etc.	53	4	16	4	4	3	7	1	6	2	559

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

6.6. Stabil høy oppslutning om Ap for de med bakgrunn fra Asia, Afrika etc.

For tidligere kommunevalg har vi bare tall for stemmegivningen til innvandrere fra Asia, Afrika og Latin-Amerika (samt Øst-Europa utenfor EØS). Sammenlikner vi med valget i 2011, ser vi at stemmegivningen er bemerkelsesverdig stabil i denne gruppen (Tabell 6.6.1). Ap får noe lavere oppslutning, men har fortsatt støtte fra

seks av ti velgere, i tillegg har Miljøpartiet de Grønne (MdG) kommet til. SV hadde tidligere høy oppslutning blant personer med innvandrerbakgrunn (Bergh et al. 2012, Bergh et al. 2014), men har etter valget i 2007 bare hatt 6 prosent oppslutning blant disse.

Høyre fikk ved stortingsvalget i 2013 støtte fra 25 prosent av velgerne med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika og Latin-Amerika. Ved kommunevalgene har oppslutningen vært lavere, og partiet fikk i 2015 støtte fra 13 prosent i denne gruppen, det samme som i 2011.

Tabell 6.6.1. Partivalg blant personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia, Latin-Amerika og Oseania. Kommunestyrevalgene 2007-2015. Prosent

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
2007	54	2	10	3	0	4	20	1	3	3	311
2011	64	4	13	4	0	2	6	0	5	2	508
2015	59	4	13	3	3	4	6	1	4	2	1172

Kilde: Valgundersøkelsene blant innvandrerbefolkningen 2007 og 2011. Institutt for samfunnsforskning/ Statistisk sentralbyrå. SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. som stemmer Ap har høy partiidentifikasjon

For å måle partiidentifikasjon er følgende spørsmål stilt i velgerundersøkelsen: *Mange føler seg som tilhengere av et bestemt parti, mens andre føler seg mer ubundet av partiene. Vil du si at du i alminnelighet tenker på deg selv som en høyretilhenger, en arbeiderpartitilhenger, en SV tilhenger og så videre, eller føler du deg ikke knyttet til noen av partiene?* I tabell 6.6.2 ser vi at partiidentifikasjonen for Arbeiderpartivelgere med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. er den høyeste. Hele 79 prosent av de som stemte på partiet sier de føler seg som en tilhenger av partiet. Dette er for eksempel høyere enn for Ap-velgere som er norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn, her oppgir 76 prosent det samme..

Tabell 6.6.2 Velgertilknytning etter partivalg. Etter innvandringskategori og landgruppe. Kommunestyrevalget 2015. Prosent

	Ap	Frp	H	Krf	MDG	R	SV	Sp	V
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn									
Stemte parti og er tilhenger av samme parti	76	64	70	75	52	54	70	52	49
Stemte parti ikke knyttet til parti	16	21	17	12	25	20	18	25	29
Vest-Europa etc									
Stemte parti og er tilhenger av samme parti	71	59	69	46	53	45	61	29	31
Stemte parti ikke knyttet til parti	20	29	23	33	30	23	30	39	57
Østeuropeiske EØS-land									
Stemte parti og er tilhenger av samme parti	69	76	61	:	:	:	:	:	:
Stemte parti ikke knyttet til parti	23	14	21	:	:	:	:	:	:
Afrika, Asia etc									
Stemte parti og er tilhenger av samme parti	79	60	61	71	57	72	59	:	60
Stemte parti ikke knyttet til parti	14	26	25	17	32	21	20	:	25

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

6.7. Religiøst mangfold, sekularisering og partivalg

I 2015 er det et større religions- og livssynsmangfold i Norge enn tidligere. Dette har delvis sammenheng med økt innvandring. Man snakker sågar om «religionens tilbakekomst i offentligheten» (se Furseth 2015). I denne delen skal vi se på hvilke sammenhenger vi kan finne mellom ulike religioner og partivalg blant personer med og uten innvandrerbakgrunn. I velgerundersøkelsen 2015 er det stilt tre spørsmål om religion og livssyn. Det første spørsmålet handler om hvor viktig en mener religion er i livet, på en skala fra 0 til 10, der 0 betyr ”ingen betydning” og

10 betyr "svært viktig". Det neste dreier seg om hvor hyppig en deltar i religiøse møter som gudstjeneste, messe, fredagsbønn eller tilsvarende, sett bort fra spesielle anledninger som bryllup og begravelser. Det tredje spørsmålet gjelder hvilket trossamfunn eller livssynssamfunn en tilhører.

Tabell 6.7.1. Trossamfunn og livssynssamfunn blant stemmeberettigede, etter hvor ofte en deltar i religiøse møter og hvor viktig religion er i livet. Kommunestyrevalget 2015. Prosent eller gjennomsnitt (gj)

	Prosent blant alle stemme-berettigede	Prosentandel som deltar en gang i måneden eller oftere	Hvor viktig er religion i livet (gj 0-10)
Den norske kirke/statskirken	64,4	8	3,8
Den romersk-katolske kirke	3,0	31	5,9
Den ortodokse kirken	0,9	22	5,5
Annen kristen menighetet	4,1	67	8,2
Et islamsk trossamfunn	2,3	40	6,9
Det mosaiske trossamfunn	0,0	:	:
Buddhisme	0,6	16	4,3
Hinduismen	0,3	23	4,6
Sikhisme	0,1	:	:
Annet trossamfunn	0,5	51	6,9
Human-etisk forbund	4,6	0	0,5
Annet livssynsamfunn	0,5	1	2,4
Ingen tros- eller livssynsamfunn	13,3	1	0,7
Ønsker ikke å svare	5,3	2	2,3
Uoppgitt	0,3	:	:

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.. Antall respondenter 6 275. 0,0= mindre enn 0,05 av den brukte enheten.

Tabell 6.7.1 viser at de kristne menighetene dominerer blant de stemmeberettigede i Norge. 64 prosent oppgir at de tilhører Den norske kirke. 3 prosent oppgir at de tilhører den romersk-katolske kirke, litt under 1 prosent oppgir at de tilhører den ortodokse kirken, mens 4 prosent oppgir at de tilhører en annen kristen menighet. Litt under 2,5 prosent oppgir at de tilhører et islamsk trossamfunn. Rundt 0,5 prosent oppgir at de tilhører henholdsvis et buddhistisk eller hinduistisk trossamfunn. De andre religionene, for eksempel det mosaiske trossamfunn eller sikhisme, er det godt under 0,5 prosent som oppgir. Rundt 5 prosent oppgir at de tilhører Human-etisk forbund. 13 prosent oppgir at de ikke tilhører et trossamfunn eller livssynsamfunn. Rundt 6 prosent ønsker ikke å svare på spørsmålet. I Oslo er andelen som oppgir at de tilhører andre trossamfunn enn Den norske kirke høyere. 47 prosent oppgir at de tilhører Den norske kirke, rundt 5 prosent oppgir at de tilhører den romerske katolske kirke. 7 prosent oppgir at de tilhører et islamsk trossamfunn. Rundt 6 prosent oppgir at de tilhører Human-etisk forbund, mens 18 prosent oppgir at de ikke tilhører noe trossamfunn eller livssynsamfunn.

De som tilhører kristne menigheter utenfor de store kirkesamfunnene og de som tilhører et islamsk trossamfunn deltar mest i religiøse aktiviteter

Vi ser videre at de som tilhører «andre kristne menigheter» er de som oftest deltar i religiøse møter, 67 prosent oppgir å ha deltatt minst én gang den siste måneden., De er også de som har det høyeste gjennomsnittet på spørsmålet om hvor viktig religion er i livet, gjennomsnittet for denne gruppen er 8,2. Blant de som oppgir å tilhøre et islamsk trossamfunn oppgir 40 prosent at de har deltatt i et religiøst møte i løpet av den siste måneden, gjennomsnittet på spørsmålet om hvor viktig religion er i livet er 6,9. «Andre kristne menigheter» og islamske trossamfunn utmerker seg som de mest aktive. Sammenlikner vi med de som oppgir å tilhøre den norske kirke, er det kun 8 prosent som har deltatt i et religiøst møte den siste måneden og gjennomsnittet på spørsmålet om hvor viktig religion er i livet er 3,8. Personer som oppgir at de tilhører den romersk-katolske kirke, den ortodokse kirke, buddhisme eller hinduisme ligger lavere enn «annen kristen menighet» og islamsk trossamfunn i religiøs aktivitet og gjennomsnitt med hensyn til hvor viktig religion er i livet,

men klart høyre enn de som oppgir å tilhøre Den norske kirke. De som oppgir å tilhøre Human-etisk forbund eller ikke tilhører noe tros- eller livssynsamfunn, deltar som forventet svært lite i religiøse møter og har et gjennomsnitt veldig nær 0 på spørsmålet om hvor viktig religion er i livet er.

Tabell 6.7.2 Trossamfunn og livssynssamfunn blant stemmeberettigede etter landgruppe og landbakgrunn. Kommunestyrevalget 2015. Prosent.

	Den norske kirke	Romersk-katolske kirke	Ortodokse kirke	Annen kristen	Islamsk	Buddhisme	Hinduisme	Humanetisk forbund	Annet	Ingen tros- eller livssynssamfunn	Ønsker ikke å svare	n
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	73	1	0	3	0	0	0	5	1	13	5	2 003
Vest-Europa etc	29	6	1	9	0	1	0	3	3	34	14	1 085
Østeuropeiske EØS-land	4	53	10	6	0	1	0	1	2	11	13	652
Afrika, Asia etc	5	11	7	6	29	6	4	1	3	13	15	2 122
Danmark	44	0	0	12	0	0	0	4	3	34	3	197
Sverige	49	1	0	8	0	1	0	2	6	26	7	308
Polen	5	72	0	3	0	1	0	1	1	10	9	336
Litauen	6	46	5	10	1	1	0	0	4	9	18	146
Storbritannia	62	2	0	4	0	0	0	0	3	21	7	135
Tyrkia	0	0	1	0	70	0	0	2	2	11	13	101
Tyskland	34	8	0	5	0	0	0	15	1	30	8	168
Bosnia-Hercegovina	16	7	6	0	24	0	0	1	3	19	24	109
Somalia	1	0	0	0	78	0	0	0	0	1	20	86
Afghanistan	4	0	0	4	55	0	0	2	2	13	21	78
Sri Lanka	13	14	0	11	1	2	49	0	0	1	9	85
Filippinene	4	62	0	16	1	0	0	0	1	4	12	122
India	18	3	0	0	2	3	37	0	19	17	2	71
Irak	8	3	3	0	58	1	0	2	3	8	14	110
Iran	5	0	0	3	10	0	0	17	8	39	17	141
Kina	36	0	0	3	2	4	2	0	4	28	21	53
Pakistan	0	0	0	0	81	1	1	1	1	2	12	194
Thailand	7	1	0	0	0	78	0	1	0	4	9	64
Vietnam	9	28	0	2	0	37	1	0	1	13	9	121

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Trossamfunn og livssynssamfunn etter enkeltland

I tabell 6.7.2 viser vi fordelingen på de ulike trossamfunn og livssynssamfunn for norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn, personer med innvandrerbakgrunn etter landgruppe og utvalgte enkeltland. Blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er det om lag 75 prosent som oppgir at de er medlemmer av Den norske kirke, 3 prosent oppgir at de er medlemmer av «annen kristen menighet» 5 prosent oppgir at de tilhører Human-etisk forbund, 13 prosent oppgir at de ikke tilhører noe tros- eller livssynssamfunn, 5 prosent ønsker ikke å svare. For personer med innvandrerbakgrunn ser vi for det første at andelen som ikke ønsker å svare er jevnt over høyere. For personer med bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina, Afghanistan, Kina og Somalia er det mellom 25 og 20 prosent som oppgir dette.

Av tabell 6.7.1. fremgår det at de som ikke ønsker å oppgi hvilket tros- eller livssynsamfunn de tilhører, ikke deltar særlig aktivt og har et relativt lavt gjennomsnitt på spørsmålet om hvor viktig religion er i livet. Blant de med innvandrerbakgrunn fra østeuropeiske EØS-land som Polen og Litauen er de fleste romersk-katolske. Blant filippinerne er 62 prosent katolikker, nesten 30 prosent av vietnameserne er også katolikker (tabell 6.7.2).

Blant personer med innvandrerbakgrunn fra Pakistan, Somalia og, Tyrkia, oppgir mellom 70 og 80 prosent at de tilhører et muslimsk trossamfunn (tabell 6.7.2).

Blant de med bakgrunn fra Afghanistan og Irak er det mellom 55 og 60 prosent som oppgir at de tilhører et islamsk trossamfunn. For personer med innvandrerbakgrunn fra Iran er det kun 10 prosent som oppgir at de tilhører et islamsk trossamfunn, nesten 40 prosent oppgir at de ikke tilhører noe tross- eller livssynssamfunn, 17 prosent oppgir at de tilhører Human-etiske forbund. For personer med innvandrerbakgrunn fra Bosnia-Hercegovina er det flere personer som oppgir at de tilhører ulike kristne trosretninger enn som oppgir at de tilhører et islamsk trossamfunn. Blant personer med bakgrunn fra Thailand oppgir nær 80 prosent at de er buddhister, mens det tilsvarende tallet blant personer med bakgrunn fra Vietnam er 37 prosent. Rundt 50 prosent av personer med innvandrerbakgrunn fra Sri Lanka er hinduister, mens rundt 40 prosent av personer med bakgrunn fra India oppgir det samme. I tabell 6.7.2 har vi av plasshensyn slått Det mosaiske trossamfunn og sikhisme sammen med andre tros- og livssynssamfunn siden dette er religioner med til sammen godt under 1 prosentpoeng (17 prosent av personer med innvandrerbakgrunn fra India oppgir at de er sikher).

Medlemmer av muslimske trossamfunn slutter opp om Ap

Religiøs bakgrunn kan gi en mer utfyllende beskrivelse av velgermønsteret til de stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn sammenliknet med velgere uten innvandrerbakgrunn. Det vil for noen velgere være stor grad av sammenfall mellom hvilken verdensdel en har bakgrunn fra og religion, for eksempel oppgir mange fra latinamerikanske land at de tilhører den romersk-katolske kirken. For velgere fra for eksempel Asia vil dette være langt mindre opplagt. Hele 80 prosent av dem som oppgir at de tilhører et islamsk trossamfunn stemte Ap ved siste valg. Oppslutningen om Ap er lavest blant medlemmer av statskirken, medlemmer av den ortodokse kirken og blant den som oppgir at de ikke tilhører noe tros- eller livssyn.

Tabell 6.7.3. Partivalg etter oppgitt tros- eller livssynssamfunn. Kommunestyrevalget 2015

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
Den norske kirke/statskirken	34	10	24	5	3	1	3	11	5	5	1 448
Den romersk-katolske kirke	37	17	26	4	4	1	2	3	4	3	276
Den ortodokse kirken	42	9	19	9	4	4	6	0	6	1	78
Annen kristen menighetet	12	9	20	47	1	1	0	2	2	6	194
Et islamsk trossamfunn	82	1	4	0	1	2	5	0	2	1	324
Buddhisme	33	12	18	4	6	0	3	23	2	0	58
Hinduismen	74	1	4	0	0	8	4	1	3	3	63
Human-etisk forbund	26	6	25	1	9	10	12	1	7	3	144
Annet tros- eller livssynsamfunn	22	1	38	1	18	1	16	0	2	1	68
Ingen tros- eller Livssynsamfunn	32	7	21	1	8	5	11	4	8	4	619
Ønsker ikke å svare	33	11	21	1	7	1	5	4	2	14	235

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

I tabell 6.7.4 viser vi oppslutningen om ulike partier blant de som oppgir at de er med i et trossamfunn etter hvor ofte de deltar i religiøse møter som gudstjeneste, messe, fredagsbønn eller tilsvarende sett bort fra spesielle anledninger som bryllup og begravelser. Den høye oppslutningen om Arbeiderpartiet blant de som oppgir at de tilhører et muslimsk trossamfunn er uavhengig av hvor ofte de deltar i religiøse møter. Dette kan peke i retning av at landbakgrunn er en viktigere forklaring for oppslutningen om Arbeiderpartiet enn religion i seg selv blant personer med innvandrerbakgrunn.

Tabell 6.7.4. Partivalg blant personer som oppgir at de er med i ulike trossamfunn. Etter hvor ofte en deltar i religiøse møter som gudstjeneste, messe, fredagsbønn eller tilsvarende. Kommunestyrevalget 2015 Prosent

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
Har deltatt i religiøse møter bare på spesielle helligdager eller sjeldnere											
Den norske kirke/statskirke	36	11	25	2	3	1	2	10	6	4	1 287
Den romersk-katolske kirke	31	20	30	1	4	2	1	3	5	4	163
Annen kristen menighet	26	9	24	24	3	4	2	1	7	1	57
Et islamsk trossamfunn	82	0	6	0	1	3	4	1	2	1	184
Har deltatt i religiøse møter minst en gang i måneden eller oftere											
Den norske kirke/statskirke	13	6	16	33	5	0	4	15	2	5	161
Den romersk-katolske kirke	48	12	19	9	4	1	3	2	1	1	113
Annen kristen menighet	7	9	18	55	0	0	0	2	1	8	107
Et islamsk trossamfunn	83	1	3	0	2	1	6	0	2	2	140

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

7. Kandidater og representanter

Til sammen var det rundt 58 000 kandidater som stilte til valg ved kommunestyrevalget i 2015. Kun 18 prosent av disse opplevde å bli valgt inn i kommunestyrene. Det sitter til sammen om lag 10 600 representanter i norske kommunestyrer. I dette kapitelet skal vi se på antall og andel representanter med innvandrerbakgrunn som ble valgt inn i landets kommunestyrer etter valget i 2015. Vi skal også se på antall og andel kandidater med innvandrerbakgrunn som stilte på listene til kommunestyrevalget i 2015.

7.1. Representasjon og det representative demokrati

Valgloven stiller ingen krav til «demografisk representasjon» i kommunestyrer eller fylkesting. Primært stemmer vi i vårt representative demokrati på meninger. I litteraturen om politisk representasjon skilles det mellom ulike former for representasjon. «Proporsjonalistisk representasjon» innebærer at en forsamling av representanter ligner på dem de representerer med hensyn til sosiodemografiske kjennetegn som kjønn, alder, yrke, innvandrer/ikke-innvandrer osv. (Pitkin 1967). Talspersoner for dette perspektivet vil hevde at et politisk organ ikke er representativ for dem de skal representere hvis det er store forskjeller mellom de som representerer og de som blir representert. For eksempel hvis det kun er menn som er folkevalgte vil de hevde at disse ikke kan representere kvinner. Liberal representasjonsteori på den annen side innebærer at representanten skal være uavhengig av bindinger til dem vedkommende representerer, og ha nasjonens interesse i tankene. I liberal representasjonsteori vil derfor ikke den sosiodemografiske bakgrunnen til representantene eller sammensetningen med hensyn til sosiodemografisk bakgrunn tillegges noe særlig vekt. I praksis er de listene partiene setter opp et kompromiss mellom det proporsjonalistiske og liberale perspektivet. Partiene setter opp sine lister slik at folk med ulike demografiske kjennetegn til en viss grad «kan kjenne igjen sine egne» blant noen på listen. En perfekt matematisk gjenspeiling av de stemmeberettigede med hensyn til en rekke individuelle kjennetegn er umulig å oppnå i folkevalgte organer uten å måtte innføre eksplisitte stratifiseringer. Det kan derfor være upresist å benytte begreper som under- og overrepresentert i omtale av sosiodemografiske bakgrunnskjennetegn til representantene i folkevalgte organer. I dette kapittelet skal vi se på hva utfallet av valgene gir av personer med innvandrerbakgrunn i norske kommunestyrer.

7.2. Tre prosent av norske kommunestyrerepresentanter har innvandrerbakgrunn

Etter at utenlandske statsborgere fikk stemmerett og ble valgbare til folkevalgte organer i 1983 ble det rapportert om 8 representanter med minoritetsbakgrunn (Bjørklund og Bergh 2013: 150). Siden har innslaget av representanter med innvandrerbakgrunn økt. 2 530 kandidater med innvandrerbakgrunn stilte på liste til det siste kommunestyrevalget, noe som utgjør 4 prosent av alle som stilte på liste (tabell 7.2.1). Etter valget i 2015 sitter det til sammen rundt 310 personer med innvandrerbakgrunn i norske kommunestyrer. Det utgjør til sammen omtrent 3 prosent av de folkevalgte i kommunestyrene (tabell 6.1.1). Til sammenlikning var det om lag 280 representanter med innvandrerbakgrunn i kommunestyrene etter lokalvalget i 2011, og om lag 235 representanter etter lokalvalget i 2007. Andelen har altså ligger på 2 til 3 prosent de tre siste lokalvalgene. Antall kandidater har også steget fra om lag 1 880 i 2007, om lag 2 170 i 2011 til altså 2 530 i 2015. 56 prosent av representantene med innvandrerbakgrunn er innvandrere som er blitt norske statsborgere, 33 prosent er utenlandske statsborgere mens 11 prosent er norskfødte med innvandrerforeldre.

En av seks kommunestyrerepresentanter i Oslo har innvandrerbakgrunn

Det er 250 kommunestyrer uten personer med innvandrerbakgrunn. I kommuner med stor andel innvandrere, som Drammen, Lørenskog og Oslo, er andelen representanter med innvandrerbakgrunn langt høyere enn landstallet på 3 prosent. Drammen har størst andel med 20 prosent.

I Oslo er andelen med innvandrerbakgrunn 17 prosent, til sammenlikning var den 27 prosent i 2011. Her har den altså gått tilbake med 10 prosentpoeng (fra 16 til 10 representanter). I andre kommuner med over 15 prosent andel stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn er andelen representanter med innvandrerbakgrunn i gjennomsnitt 7 prosent. For kommuner med mellom 10 og 15 prosent andel stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn er andelen blant representantene 5 prosent. I de kommunene hvor antall stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn er under 10 prosent, er innvandrerandelen blant representantene 2-3- prosent i gjennomsnitt.

Tabell 7.2.1 Representanter i kommunestyrer, etter andel stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn og Oslo. Norsk, uten innvandrerbakgrunn og innvandrerbakgrunn og landgruppe. Kommunestyrevalget 2015. Prosent

			Andel stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn i kommunen			
	I alt	Oslo	Over 15 %	10-15 %	5-9%	Under 5 %
I alt	100	100	100	100	100	100
Norsk borger, uten innvandrerbakgrunn	97	83	93	95	97	98
Innvandrerbakgrunn	3	17	7	5	3	2
% Andel etter landgruppe						
Vest-Europa etc.	1	0	1	2	1	1
Østeuropeiske EØS-land	0	0	1	0	0	0
Afrika, Asia etc.	2	17	6	3	1	1

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

7.3. Litt over halvparten av representantene med innvandrerbakgrunn i 2015 er menn

51 prosent av kandidatene med innvandrerbakgrunn i 2015 var menn, i 2007 og 2011 var 52 prosent av kandidatene med innvandrerbakgrunn menn. 55 prosent av representantene med innvandrerbakgrunn i 2015 er menn, i 2011 var andelen menn 52 prosent, og i 2007 var andelen 50 prosent. Til sammenlikning er 61 prosent av representantene uten innvandrerbakgrunn menn. Mannsoverskuddet er altså lavere blant de med innvandrerbakgrunn.

Tabell 7.3.1 Kandidater og representanter til kommunestyrevalget etter innvandringskategori, kjønn og landgruppe. Kommunestyrevalget 2007-2015. Antall

	2007		2011		2015	
	Kandi-dater	Represen-tanter	Kandi-dater	Represen-tanter	Kandl-dater	Represen-tanter
I alt	62 555	10 952	62 555	10 785	58 093	10 621
Menn	36 451	6 842	36 451	6 670	33 350	6 476
Kvinner	26 104	4 110	26 104	4 115	24 743	4 145
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	60 673	10 716	57 336	10 503	55 559	10 327
Menn	35 473	6 725	33 539	6 522	32 056	6 312
Kvinner	25 200	3 991	23 797	3 981	23 503	4 015
Norske statsborgere. Innvandrere	1 018	127	1 138	165	1 274	173
Menn	544	66	600	94	677	96
Kvinner	474	61	538	71	597	77
Menn						
Vest-Europa etc.	130	10	107	10	124	12
Østeuropeiske EØS-land	18	2	21	2	20	1
Afrika, Asia etc.	396	54	472	82	533	82
Kvinner						
Vest-Europa etc.	145	18	113	15	135	18
Østeuropeiske EØS-land	46	4	50	1	50	4
Afrika, Asia etc.	283	39	375	55	412	55
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre	64	17	101	26	133	33
Menn	36	11	57	13	75	19
Kvinner	28	6	44	13	58	14
Vest-Europa etc.	21	5	28	5	23	5
Østeuropeiske EØS-land	5	2	8	1	9	1
Afrika, Asia etc.	38	10	65	20	101	27
Utenlandske statsborgere	800	92	930	91	1124	101
Menn	398	40	465	41	540	55
Kvinner	402	52	465	50	584	46
Menn						
Vest-Europa etc.	296	30	332	38	421	50
Østeuropeiske EØS-land	2	0	15	0	25	0
Afrika, Asia etc.	94	10	108	3	94	5
Uoppgitt	6		10			
Kvinner						
Vest-Europa etc.	291	36	318	35	367	35
Østeuropeiske EØS-land	11	3	39	5	90	7
Afrika, Asia etc.	100	13	102	9	127	4
Uoppgitt			6	1		

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Over halvparten av representantene med innvandrerbakgrunn har bakgrunn fra Afrika, Asia etc.

De fleste stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn har bakgrunn fra Afrika, Asia etc. De utgjør omtrent 8 prosent av alle stemmeberettigede. Litt over 3 prosent er fra Vest-Europa etc. og litt under 3 prosent har bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land. Ser vi kun på stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn, har 55 prosent av dem bakgrunn fra Afrika, Asia etc., 25 prosent har bakgrunn fra Vest-Europa etc., mens 20 prosent har bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land. Blant kommune-styrerepresentantene med innvandrerbakgrunn, er det også flest med bakgrunn fra Afrika, Asia etc., 57 prosent har bakgrunn herfra. Det er en nedgang på 3 prosent-poeng siden forrige lokalvalg i 2011, i 2007 var det 53 prosent med tilsvarende landbakgrunn. Det er til sammen 24 representanter med bakgrunn fra Pakistan og

20 fra Somalia. Kun 8 prosent av de 2 530 kandidatene med innvandrerbakgrunn i 2015 hadde bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land. Blant kommunestyre-representanter med innvandrerbakgrunn har kun 4 prosent bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land. 42 prosent av kandidatene med innvandrerbakgrunn har bakgrunn fra Vest-Europa etc., og blant kommunestyrerepresentantene med innvandrerbakgrunn har 39 prosent bakgrunn fra Vest-Europa etc. Det er 26 representanter med bakgrunn fra Sverige, 19 fra Danmark og 18 fra Tyskland.

Tabell 7.3.2 Antall kandidater og representanter med innvandrerbakgrunn i kommunestyrene etter landbakgrunn med minimum 4 representanter. Sortert. Kommunestyrevalget 2015

Landbakgrunn	Antall kandidater	Antall representanter
Sverige	190	26
Pakistan	78	24
Somalia	64	20
Iran	119	20
Danmark	167	19
Tyskland	204	18
Bosnia-Hercegovina	84	12
Storbritannia	67	10
Nederland	103	10
Irak	57	10
Tyrkia	51	9
Sri Lanka	45	9
India	37	8
USA	51	5
Island	46	5
Kosovo	37	5
Chile	40	5
Polen	84	4
Eritrea	43	4

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

7.4. Flest representanter for venstresidens partier

Alle de landsdekkende partiene nominerer kandidater med innvandrerbakgrunn på listene sine i noen av kommunene. Rødt, SV og Arbeiderpartiet er de partiene som nominerer flest kandidater med innvandrerbakgrunn. Alle de store partiene har representanter med innvandrerbakgrunn. Arbeiderpartiet er det partiet med flest representanter med innvandrerbakgrunn (tabell 7.4.1).
45 prosent av alle representantene med innvandrerbakgrunn representerer Arbeiderpartiet. Etter lokalvalgene i 2007 og 2011 var også Arbeiderpartiet det partiet med flest representanter med innvandrerbakgrunn. Høyre er nest størst, 17 prosent av de med innvandrerbakgrunn representerer dem. Sosialistisk Venstreparti er det tredje største, 10 prosent av de med innvandrerbakgrunn representerer Sosialistisk Venstreparti. I den andre enden av skalaen finner vi Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet.

Arbeiderpartiet har desidert flest representanter fra Afrika, Asia etc., 85 prosent av partiets representanter med innvandrerbakgrunn har bakgrunn herfra. Blant Høyre-representantene er 55 prosent fra den samme landgruppen, mens blant Sosialistisk Venstrepartis representanter med innvandrerbakgrunn er 48 prosent fra Afrika, Asia etc. Miljøpartiet de Grønne, Senterpartiet og Venstre har en annen profil på representantene med innvandrerbakgrunn. 75 prosent av Miljøpartiet de Grønnes representanter med innvandrerbakgrunn har bakgrunn fra Vest-Europa etc. Rundt 70 prosent av Senterpartiets og Venstres representanter med innvandrerbakgrunn har bakgrunn fra Vest-Europa etc. Det er som tidligere nevnt relativt få representanter med bakgrunn fra østeuropeiske EØS-land. Av partiene representert på Stortinget er det imidlertid bare Fremskrittspartiet som ikke har noen representant fra østeuropeiske EØS-land.

Tabell 7.4.1 Representanter med innvandrerbakgrunn etter parti i norske kommunestyrer, etter landgruppe og kjønn. 2007-2015. Antall

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre
2007										
Vest-Europa etc.	26	21	13	4	0	0	12	0	3	4
Østeuropeiske EØS-land	5	2	1	0	0	0	1	1	1	0
Afrika, Asia etc.	73	5	9	2	0	4	25	3	4	4
Menn										
Vest-Europa etc.	8	11	8	1	0	0	4	0	0	1
Østeuropeiske EØS-land	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0
Afrika, Asia etc.	48	3	4	0	0	0	12	1	2	2
Kvinner										
Vest-Europa etc.	18	10	5	3	0	0	8	0	3	3
Østeuropeiske EØS-land	4	1	0	0	0	0	1	0	1	0
Afrika, Asia etc.	25	2	5	2	0	4	13	2	2	2
2011										
Vest-Europa etc.	28	9	20	4	2	1	3	5	7	8
Østeuropeiske EØS-land	4	0	2	1	0	0	1	1	0	0
Afrika, Asia etc.	114	7	30	1	0	1	14	0	2	1
Menn										
Vest-Europa etc.	13	5	9	2	0	1	2	4	2	4
Østeuropeiske EØS-land	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0
Afrika, Asia etc.	68	2	16	1	0	1	6	0	1	0
Kvinner										
Vest-Europa etc.	15	4	11	2	2	0	1	1	5	4
Østeuropeiske EØS-land	3	0	2	0	0	0	1	0	0	0
Afrika, Asia etc.	46	5	14	0	0	0	8	0	1	1
2015										
Vest-Europa etc.	16	5	20	5	15	1	13	8	11	9
Østeuropeiske EØS-land	4	0	2	1	1	0	2	2	1	0
Afrika, Asia etc.	111	3	27	4	4	3	14	1	4	5
Menn										
Vest-Europa etc.	9	3	8	2	7	0	8	7	3	5
Østeuropeiske EØS-land	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
Afrika, Asia etc.	68	0	14	4	2	0	8	1	4	3
Kvinner										
Vest-Europa etc.	7	2	12	3	8	1	5	1	8	4
Østeuropeiske EØS-land	4	0	2	0	1	0	2	1	1	0
Afrika, Asia etc.	43	3	13	0	2	3	6	0	0	2

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

7.5. Personstemmer

Analyser av nominasjonsprosesser viser at listekandidater med innvandrerbakgrunn ofte plasseres lavt nede på listene (Bjørklund og Bergh 2013). I lokalvalgene kan velgerne gi listekandidatene et personlig stemmetillegg, i form av personstemmer eller personlig stemmer gitt av velgere som i utgangspunktet stemte på et annet parti. Det er sannsynlig at velgere med innvandrerbakgrunn i stor grad benytter seg av muligheten til å gi kandidater personstemmer, og at dette gjøres i de kommunene hvor det bor flest innvandrere (se Bjørklund og Berg 2013:145-174).

I tabell 7.5.1 ser vi at kandidater med landbakgrunn fra Pakistan, India, Somalia, Sri Lanka, Tyrkia, Iran og Irak i gjennomsnitt er de som mottar flest personstemmer for hele landet sett under ett. Gjennomsnittet for alle kandidater som er norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er 59, gjennomsnittet for personer med innvandrerbakgrunn fra Pakistan er 348. Tabellen tar ikke hensyn til antall stemmeberettigede i kommunen personstemmene kommer fra, og vi vet heller ikke hvilken landbakgrunn de som gir personstemmer har. Men tabellen er en klar indikasjon på at kandidater med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. er de som mottar flest personstemmer, og dette bekreftes også av annen forskning på området.

Fordelingen for Oslo viser at kandidater fra Sri Lanka, India, Pakistan og Irak ligger høyt. Mens gjennomsnittet i Oslo er 584 for norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn, er gjennomsnittet for kandidater fra Sri Lanka 2 553 personstemmer. Gjennomsnittet for kandidater med innvandrerbakgrunn fra Pakistan er 1 262, mens det for kandidater med innvandrerbakgrunn fra Somalia i Oslo var i gjennomsnitt 514 personstemmer, altså lavere enn blant kandidatene som er norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn.

Tabell 7.5.1 Gjennomsnitt antall personstemmer til alle kandidater etter landbakgrunn. Hele landet og Oslo. Kommunestyrevalget 2015

Landbakgrunn	Hele landet	Oslo
Norsk statsborger uten innvandrerbakgrunn	59	584
Pakistan	348	1 262
India	221	1 491
Somalia	180	514
Sri Lanka	180	2 553
Tyrkia	145	483
Iran	102	632
Irak	100	1 419
Bosnia-Hercegovina	54	:
Island	51	537
Polen	48	393
Kosovo	43	19
Chile	42	95
Sverige	42	171
Eritrea	37	71
Tyskland	37	110
Danmark	34	329
Storbritannia	28	63
USA	27	:
Nederland	22	:

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Velgere med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia mer opptatt av kandidatens etniske opprinnelse eller landbakgrunn

I velgerundersøkelsen blir de som stemte i valget bedt om å oppgi hvorvidt de ga en personstemme eller førte opp såkalte slengere (førte opp kandidater fra andre lister) på listen. De ble så bedt om å oppgi årsaken til å gi personstemmer. Omtrent halvparten av velgerne endrer stemmeseddelen ved å gi en personstemme eller føre opp kandidater fra andre lister. 70 prosent av dem som endret stemmeseddelen slik, sier kandidatens standpunkt i viktige spørsmål spiller en rolle. Kandidatens opptreden i mediene eller kandidatens kommunepolitiske erfaring nevnes også som viktig av over 60 prosent av de velgerne som endret stemmeseddelen. 17 prosent mener kandidatens kjønn har hatt noe å si, 23 prosent av kvinnene og 10 prosent av mennene oppgir det. For 26 prosent har kandidatens etniske opprinnelse eller landbakgrunn betydning. Blant innvandrere er det 37 prosent som oppgir at dette spilte en rolle. Men også i denne gruppen har kandidatens standpunkt og kommunepolitiske erfaring en større betydning.

Vi ser at velgere med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc. er blant de mest ivrige til å gi personstemmer. Videre ser vi at velgere med bakgrunn fra denne landgruppen samlet sett er de som i størst grad oppgir at kandidatens etniske opprinnelse eller landbakgrunn spilte en rolle for å gi en personstemme. Forekomsten er lavest blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn, 26 prosent oppgir dette. Til sammenlikning er det rundt 40 prosent av innvandrerne fra Afrika, Asia etc. som oppgir at dette spilte en rolle. Vi ser at 44 prosent av innvandrerne med statsborgerskap fra østeuropeiske EØS-land oppgir at dette spilte en rolle.

Tabell 7.5.2 Årsaker for å gi personstemmer etter innvandringskategori og landgruppe i kommunestyrevalget 2015. Present

			Kandidatens:						
	Ga person-stemme til en eller flere kandidater	Førte opp kandidater fra andre lister	stand-punkt i viktige spørsmål spilte en rolle	kommune politiske erfaring spilte en rolle	bosted spilte en rolle	kjønn spilte en rolle	etniske opprinnelse eller land-bakgrunn spilte en rolle	opptreden i mediene spilte en rolle	personlig kjennskap spilte en rolle
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	41	14	69	64	32	16	26	67	57
Norske statsborgere, Innvandrere									
Vest-Europa etc.	38	10	74	70	39	28	36	74	50
Østeuropeiske EØS-land	51	7	75	67	53	19	35	74	53
Afrika, Asia etc.	49	20	76	78	62	34	41	69	62
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerbakgrunn									
Vest-Europa etc.	59	14	85	63	39	18	4	56	60
Østeuropeiske EØS-land	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Afrika, Asia etc.	50	21	78	71	42	23	33	62	54
Utenlandske statsborgere									
Vest-Europa etc.	45	16	67	65	37	19	22	60	53
Østeuropeiske EØS-land	50	17	73	68	65	30	44	66	47
Afrika, Asia etc.	39	21	72	73	57	33	40	66	63

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

8. Avslutning

Personer med innvandrerbakgrunn har blitt en større andel av de stemmeberettigede de senere år. I 1983, da alle utenlandske statsborgere med minst tre års opphold i Norge fikk stemmerett, var andelen med innvandrerbakgrunn ikke mer enn 2 prosent. I valget i 2015 var andelen stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn steget til 14 prosent, og i Oslo, som er den kommunen med flest innvandrere, var det nesten 30 prosent som hadde innvandrerbakgrunn. I henhold til framskrivningene vil innvandrerandelen stige ytterligere og om lag 1 million av den stemmeberettigede befolkningen rundt 2030 vil ha innvandrerbakgrunn.

Valgdeltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn har siden 1983 vært lavere enn blant personer uten innvandrerbakgrunn. Det tar tid å sette seg inn i det politiske systemet i et nytt land. Mange av innvandrerne kommer fra land hvor en ikke er vant til å ha frie valg, andre kommer fra land hvor valgdeltakelsen er lav. Mange av innvandrerne i Norge er arbeidsinnvandrere som har tenkt å være relativt kort tid her i landet og derfor ikke ønsker å sette seg inn i norsk politikk. Det er mange tegn som tyder på at hjemlandet preger valgatferden. De fleste som kommer fra land med relativt lavt politisk engasjement, tar i mindre grad del i det politiske liv i sitt nye land, sammenliknet med innvandrere som kommer fra land med relativt høyt politisk engasjement. Videre ser det ut som om barn av innvandrere i stor grad arver sine foreldres valgatferd. Det er betydelige forskjeller i innvandrerbefolkningens politiske engasjement. Personer med bakgrunn fra Pakistan og Somalia er mer aktive, har høyere valgdeltakelse og har flere kommunestyrerepresentanter, enn for eksempel personer med bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina og Vietnam. Dette til tross for at personer fra Bosnia-Hercegovina og Vietnam i stor grad er godt integrert på andre samfunnsarenaer, for eksempel er yrkesdeltakelsen relativt høy blant personer fra disse landene.

Valgdeltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn er lavere også for de som er i arbeid

Analysene av valgdeltakelse viser at den er lavere for personer med innvandrerbakgrunn også når vi tar hensyn til bakgrunnsvariabler som kjønn, alder og utdanning. Men også når vi ser på økonomisk status, for eksempel om personene er yrkesaktive, ser vi at valgdeltakelsen er lavere. Det er imidlertid klart at valgdeltakelsen er høyere for de fleste landgruppene blant dem som er yrkesaktive sammenliknet med dem som ikke er det. For eksempel er valgdeltakelsen over 10 prosentpoeng høyere blant yrkesaktive personer fra Bosnia-Hercegovina sammenliknet med de med samme landbakgrunn som ikke er yrkesaktive. Men valgdeltakelsen er likevel kun på 40 prosent for de fra Bosnia-Hercegovina som er yrkesaktive, mens valgdeltakelsen for norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn er 67 prosent for dem som er yrkesaktive. For innvandrere fra Danmark, Sverige og Storbritannia som er blitt norske statsborgere, er valgdeltakelsen blant yrkesaktive på nivå med eller over gjennomsnittet for norske uten innvandrerbakgrunn.

Arbeiderpartiet står sterkest blant velgere med innvandrerbakgrunn

Arbeiderpartiet står spesielt sterkt blant personer med innvandrerbakgrunn fra land som Pakistan, Somalia, Irak, Vietnam og Iran. Det er relativt mange fra disse landene med stemmerett. Ap står svakere blant personer fra andre store innvandringsland som Polen, Litauen, Tyskland og Sverige. Uten stemmene fra personer med innvandrerbakgrunn ville Arbeiderpartiet samlet sett fått et prosentpoeng lavere oppslutning i det siste kommunestyrevalget. En kan også spekulere i hvordan det ville slått ut om valgdeltakelsen ville vært på samme nivå blant innvandrerne som blant norske uten innvandrerbakgrunn. Analyser som ble gjort av lokalvalget 2011 i Oslo og det siste stortingsvalget i 2013 viste at Arbeiderpartiet ville økt sin andel av velgere, mens Høyre og Fremskrittspartiet ville tapt litt. Endringene var imidlertid ikke store og ville neppe endret det

politiske landskapet i Norge. Mest sannsynlig ville de samme partiene dannet regjering etter valget i 2013, og det ville vært de samme partiene som hadde dannet byråd i Oslo. Analysene av lokalvalget 2015 viser at spesielt arbeidsinnvandrere fra østeuropeiske EØS-land har svært lav valgdeltakelse, men at de som stemmer i større grad stemmer Fremskrittspartiet enn befolkningen for øvrig. En mobilisering av disse stemmegruppene kan derfor godt føre til at Fremskrittspartiet styrker seg.

Personer med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika gir hyppig personstemmer

Analyser av nominasjonsprosesser viser at listekandidater med innvandrerbakgrunn ofte plasseres lavt nede på listene (Bjørklund og Bergh 2013). I lokalvalgene kan velgerne gi listekandidatene et personlig stemmetillegg, i form av personstemmer eller personlig stemmer gitt av velgere som i utgangspunktet stemte på et annet parti. Det er velgere med innvandrerbakgrunn som i stor grad benytter seg av muligheten til å gi kandidater personstemmer, og dette gjøres særlig i de kommunene hvor det bor flest innvandrere (se Bjørklund og Berg 2013:145-174). Det er tidligere vist at personer med bakgrunn fra Pakistan og Somalia hyppig har benyttet seg av muligheten til å gi kandidater med bakgrunn fra de samme landene personstemmer. De har gjerne stemt på venstresidens partier, i de siste valgene i overveidende grad Arbeiderpartiet.

Referanser

Bergh, Johannes, Tor Bjørklund og Vebjørn Aalandslid (2014) «Høyrebølge blant innvandrere, men flertallet velger arbeiderpartiet» i *Samfunnspeilet 3/2014 https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/hoyrebolge-blant-innvandrere-men-flertallet-velger-arbeiderpartiet*

Bergh, Johannes, Tor Bjørklund og Vebjørn Aalandslid (2012) «Ap festet grepet blant innvandrerne i 2011» i *Samfunnspeilet 5/2012 https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/ap-festet-grepet-blant-innvandrerne-i-2011*

Berglund, Frode, Tor Morten Normann og Øyvin Kleven (2009) «Valgdeltakelse blant de eldste. De fleste over 80 år stemmer» i *Samfunnspeilet 3/2009 http://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/de-fleste-over-80-aar-stemmer--31000*

Bhatti, Yosef og Kasper Møller Hansen (2010) Valgdeltagelsen og de sociale netværk – multivariat analyse af den kommunale valgdeltakelse 2009 basert på registerdata. Arbejdspapir 2010/6. København: Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.

Bjørklund, T. og J. Bergh (2013): *Minoritetsbefolkningens møte med det politiske Norge: Partivalg, valgdeltakelse, representasjon*, Oslo: Cappelen Damm.

Campbell, Angus (1966) «Surge and decline» i Angus Campbell, Philip E. Converse, Donald E. Stokes og Warren E. Miller (red) *Elections and the Political Order*. New York: Wiley

Cappelen, Ådne, Terje Skjerpen og Marianne Tønnesen (2016) «Befolkningsframskrivninger 2016-2100: Inn- og utvandring» I Økonomiske analyser 35. 3/2016. Statistisk sentralbyrå

Cohen, Carl (1984) «Demokratiets former» i Hagtvedt og Lafferty (red) *Demokrati og demokratisering.* Oslo: Aschehoug

Dahl, Robert A. (1961) Who Governs? Democracy and Power in an American city. New Haven and London: Yale University Press

Dahl, Robert A og Edward R. Tufte (1973) Size and Democracy. Stanford University Press

Dale, Trine og Arne Faye (1995) *Utenlandske statsborgere og Kommunestyre- og Fylkestingsvalget 1991.* Rapporter 94/15. Statistisk sentralbyrå http://www.ssb.no/a/histstat/rapp/rapp_199415.pdf

Denardo, James (1980) “Turnout and the Vote: The Joke’s on the Democrats.” American Political Science Review 74 (2):406-420.

Denardo, James (1986) “Does Heavy Turnout Help Democrats in a Presidential Elections?” American Political Science Review 80 (4):1298-1304.

Downs, Anthony (1957): An Economic Theory of Democracy. New York: Harper and Row

Dzamarija, Minja Tea, Kristin Kvarv Andreassen og Tove Irene Slaastad (2012) *Dokumentasjon av registerbasert statistikk over innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.* Interne dokumenter 12/2013 Statistisk sentralbyrå

Dzamarija, Minja Tea (2013) *Innvandringsgrunn 1990-2011, hva vet vi og hvordan kan statistikken utnyttes?* Rapporter 34/2013 Statistisk sentralbyrå https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/innvandringsgrunn-1990-2011-hva-vet-vi-og-hvordan-kan-statistikken-utnyttes

Elklit, Jørgen, Birgit Møller, Palle Svensson og Lise Togeby (2005) Gensyn med sofavælgerne. Valgdeltakelse i Danmark. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

Elster, Jon (1988): Deliberative Democracy. Cambridge: Cambridge Univerisity Press

Faye, Arne (1995) «Valgadferden preges av hjemlandet» i *Samfunnspeilet 2/95. https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/valgatferden-preges-av-hjemlandet*

Fredrikstad blad 16. september 2015. «Ferskingene i Fredrikstads bystyre» https://www.f-b.no/valg-2015/politikk/ferskingene-i-fredrikstads-bystyre/s/5-59-237157.

Friberg, Jon Horgen (2016) Assimilering på norsk. Sosial mobilitet og kulturell tilpasning blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Fafo-rapport 2016:43

Friedberg, Torben og Olli Kangas (2008) "Social capital" I Heikki Ervasti et al. (Red) Nordic Social Attitudes in a European Perspective. Cheltenham, UK. Northampton, MA, USA. Edward Elgar

Furseth, I. (red) (2015) Religionens tilbakekomst i offentligheten? Religion, politikk, medier, stat og sivilsamfunn i Norge siden 1980-tallet. Oslo: Univesritetsforlaget.

Hernes, Gudmund og Willy Martinussen (1980): Demokrati og politiske ressurser. NOU 1980:7, Oslo

Jeppesen, Jens og Poul Meyer (1964) Sofavælgerne. Valgdeltakelsen ved danske folketingsvalg. Århus: Institut for Statskundskap, Aarhus Universitet

Kleven, Øyvin (2005): «Politisk deltakelse blant seniorer», i Seniorer i Norge, Statistiske analyser 72/2005, Statistisk sentralbyrå.

Kleven, Øyvin (2015) Valgdeltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn. Analyse av mulige effekter av lik valgdeltakelse blant personer med og uten innvandrerbakgrunn. Rapporter 2015/33. Statistisk sentralbyrå

Kleven, Øyvin, Bernt Aardal, Johannes Bergh, Stine Hesstvedt og Ådne Hindenes (2015) Valgundersøkelsen 2013. Dokumentasjons- og tabellrapport. Notater 2015/29. Statistisk sentralbyrå

Kleven, Øyvin og Vebjørn Aalandslid (2016a) «Ap står støtt blant innvandrere fra sør» i *Samfunnspeilet 3/2016.*

Kleven, Øyvin og Vebjørn Aalandslid (2016b) «Deltar flyktningene i lokalpolitikken?» i *Samfunnspeilet 4/2016.*

Klausen, J.E. (2005). «Kan deltakelsen i lokalvalg økes?» I Tidsskrift for Samfunnsforskning.

Lafferty, William M. (1983) «Deltakelse og demokrati. Momenter i en uendelig dialog» I Trond Bergh (red) Deltakerdemokratiet. Oslo: Universitetsforlaget

Lazarsfeld, Paul Felix, Bernhard Berelson og Hazel Gaudet (1948) The People's Choice. How the voters makes up his mind in a presidential campaign. New York: Colombia University Press

Lipset, Seymor M. (1960/1968) Det politiske menneske. Politikkens sosiale grunnlag. Oslo: Gyldendal

Lipset, Seymor Martin (1981) Political Man. The Social Bases of Politics. Expanded and updated edition. Baltimore: The Johns Hopkins University Press

Lijphart, Arend (2000) «Turnout» i Richard Rose (red): International Encyclopedia of Elections: London: Macmillan

Lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyrer (valgloven) https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2002-06-28-57

NOU (2017:2) Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring. Justis- og beredskapsdepartementet

Offerdal, Audun (2003) «Politisk deltakelse – er den så nøye da?» i Norsk statsvitenskapelig tidsskrift 03/2003

Oslo Kommune: Statistisk årbok for Oslo by. Årgang 1938.

Pateman, Carol (1970): Participation and Democratic Theory. Cambridge: Cambridge University Press

Pettersen, Per Arnt (1988) «Hjemmesitterne: Hvor – Hvem og Hvorfor» Norsk statsvitenskapelig tidsskrift 4 (4), 291-316.

Pettersen, Silje Vatne (2012) Overgang til norsk statsborgerskap 1977-2011. Rapporter 25/2012. Statistisk sentralbyrå

Pitkin, Hanna Fenichel (1967) The Concept of representation. California: University of California Press

Putnam. R (2007) "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture". I *Scandinavian Political Studies 30 (2): 137-174.*

Rasch, Bjørn Erik (2000) Demokrati – ideer og organisering. Bergen: Fagbokforlaget

Rogstad, Jon (2007) Demokratisk fellesskap. Politisk inkludering og etnisk mobilisering. Oslo: Universitetsforlaget

Rokkan, Stein (1967/1987) "Geografi, religion og samfunnsklasse: Kryssende konfliktlinjer i norsk politikk" i Stein Rokkan (1987): Stat, nasjon, klasse. Oslo: Universitetsforlaget.

Saglie, Jo (2015) «Høyere deltakelse for enhver pris?» i Kommunal Rapport. 13.10.2015.

Schumpeter, Joseph A. (1942) Capitalism, Socialism and Democracy. New York:Harper

Thomsen, I, Øyvin Kleven, Jan Henrik Wang og Li-Chun Zhang (2006) Coping with decreasing response rates in Statistics Norway. Reports 2006/29. Statistics Norway

Teorell, Jan og Anders Westholm (1999): "At bestämma seg för att vara med och bestämma. Om varför vi röstar – alt mindre" I Erik Almna (red.) Valdeltagande i förändring (s.137-204). SOU 1999:132.

Tingsten, Herbert (1937) Political behavior. Studies in election statistics. P.S King. London

Torstensen, Arnhild og Magnar Lillegård (2016) Velgerundersøkelsen 2015. Dokumentasjonsrapport. Notater 2016/18. Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/velgerundersokelsen-2015

Tronstad, Kristian Rose og Jon Rogstad (2012) *Stemmer de ikke? Politisk deltakelse blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.* Fafo-rapport 2012:26

Valen, Henry og Stein Rokkan (1974) «Norway: Conflict Structure and Mass Politics in a European Periphery» i R. Rose (red) Electoral Behavior. New York: The Free Press

Valen, Henry og Bernt O. Aardal (1981) Et valg i perspektiv. En studie av stortingsvalget 1981. SØS 54. Statistisk sentralbyrå

Zhang, Li-Chun, Ib Thomsen and Øyvin Kleven (2013) "On the Use of Auxiliary and Paradata for Dealing With Non-sampling Errors in Household Surveys" in International Statistical Review (2013)

Øidne, Gabriel (1973) Østkant og Vestkant i Oslos politiske historie. Sosiale og politiske strukturer i Oslo 1906-69. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo

Aardal, Bernt (2002): «Demokrati og valgdeltakelse – en innføring og oversikt», i Bernt Aardal (red): Valgdeltakelse og lokaldemokrati, Oslo: Kommuneforlaget.

Vedlegg A: Statistisk usikkerhet og feilmarginer ved utvalgsundersøkelser

Utvalget til velgerundersøkelsen er trukket tilfeldig fra manntallet. Gjennom utvalgsundersøkelser kan vi anslå forekomsten av ulike fenomener i en stor gruppe (populasjonen) ved å måle forekomsten bare i et mindre utvalg som er trukket fra populasjonen. Det gir store besparelser sammenlignet med om vi skulle gjennomført målingen i hele populasjonen, men samtidig får vi en viss usikkerhet i anslagene. Denne usikkerheten kan vi beregne når vi kjenner sannsynligheten for at hver enkelt enhet i populasjonen skal bli trukket til utvalget.

Metoden som brukes til å beregne et anslag (estimatet), kalles en estimator. Det er to aspekter ved en estimator som er viktige. For det første bør estimatoren gi omtrent korrekt verdi ved gjentatte forsøk. Det vil si at den "treffer målet" i den forstand at ved gjentatt trekking av utvalg, vil gjennomsnittsverdien av estimatene være sentret rundt den sanne populasjonsverdien; estimatoren er forventningsrett. I tillegg trenger vi et mål på hvor stor variasjon rundt populasjonverdien estimatene har ved gjentatt trekking av utvalg. Det er denne variasjonen som er den statistiske usikkerheten til estimatet, og det vanlige målet er standardfeilen, SE (fra det engelske begrepet "standard error"), til estimatet. SE er definert som det estimerte standardavviket til estimatoren. SE forteller dermed hvor mye et anslag i gjennomsnitt vil avvike fra den sanne verdien.

Som en illustrasjon: La oss si vi ønsker å estimere prosentandelen kvinner, P0,i en befolkning (populasjon) med størrelse N. Anta utvalget av størrelse n er trukket tilfeldig, det vil si at alle enheter har samme sannsynlighet n/N for å bli med i utvalget. La P være prosentandelen kvinner i utvalget. Da er P en forventningsrett estimator for P0 og standardfeilen er gitt ved:

Estimeringsfeilen vi begår er forskjellen mellom P og P0. Denne er selvfølgelig ukjent, men vi kan gi et anslag, feilmarginen, på hvor stor den med en gitt sannsynlighet kan være. Feilmarginen er definert som 2•SE. Intervallet

$$SE(P) = \sqrt{\frac{P(100-P)}{n} \cdot (1 - \frac{n}{N})}$$

er et 95 prosent konfidensintervall. Det betyr at sannsynligheten for at intervallet dekker den sanne verdien P0 er 0,95 (95 prosent). Eller sagt på en annen måte, ved gjentatte utvalg så vil 95 prosent av intervallene dekke den sanne verdien P0. Vi sier da et det er 95 prosent sikkerhet for at det beregnede intervallet dekker den sanne verdien. For utledning av disse formlene og tilsvarende resultater for andre typer variable og for mer kompliserte utvalgsplaner som stratifiserte utvalg og flertrinnsutvalg viser vi til Bjørnstad (2000).

I faktaboksen oppsummeres begrepsdefinisjoner og formler for estimering av prosenttall i en populasjon. Figurer og tabeller i vedleggene nummererer: Figur A1.1, A1.2, B1.1, B1.2 osv.

Statistisk usikkerhet for estimering av prosentandel av et kjennetegn ved enkelt tilfeldig utvalg

N	antall enheter i populasjonen
n	antall enheter i utvalget, trukket enkelt tilfeldig
P_0	prosentandel i populasjonen med kjennetegn *a*
x	antall enheter i utvalget med kjennetegn *a*
P	prosentandel i utvalget med kjennetegn *a*, $P = 100 \cdot (x/n)$
$100 - P$	prosentandel i utvalget som ikke har kjennetegn *a*

Utvalgsvarians $Var(P) = \frac{P_0(100-P_0)}{n} \cdot (1-\frac{n}{N})$

95 prosent konfidensintervall for P_0: $P \pm 2 \cdot SE$

Standardfeil: $SE = \sqrt{\frac{P(100-P)}{n} \cdot (1-\frac{n}{N})}$

Feilmargin = $2 \cdot SE$

I de fleste utvalgsundersøkelsene i SSB utgjør utvalget en svært liten del av populasjonen. Undersøkelsene tar sikte på å dekke store populasjoner, som for eksempel den norske befolkningen i sin helhet, alle arbeidstagere, alle norske bedrifter osv. Utvalgene som skal dekke disse populasjonene er små i forhold til populasjonsstørrelsene. Det betyr at utvalgsandelen n/N er neglisjerbar i formelen for *SE*, og vi kan benytte formelen

$$SE = \sqrt{\frac{P(100-P)}{n}}$$

Vi legger merke til at konfidensintervallets størrelse er avhengig av størrelsen på utvalget, men ikke av populasjonen. Standardfeilen blir mindre dess flere som er med i utvalget, og sammenhengen mellom størrelsen på standardfeilen og *n* er ikke lineær. For å få standardfeilen halvert, med samme verdi av *P*, så må utvalgs-størrelsen firedobles. Vi ser at standardfeilen er størst når utvalgsresultatet er 50 prosent, og avtar symmetrisk etter hvert som prosentandelen nærmer seg 0 og 100.

I stedet for å foreta beregninger for hvert enkelt resultat, kan tabell A1 benyttes. Den viser standardfeil for observerte prosentandeler etter utvalgets størrelse, trukket enkelt tilfeldig. Et utvalgsresultat på 40 prosent fra enkelt tilfeldig utvalg med 1200 enheter har en standardfeil på 1,4 prosentpoeng. Dvs. at feilmarginen er 2,8 prosentpoeng og 95 prosent konfidensintervall er (37,2 - 42,8) prosent. Vi kan anslå med 95 prosent sikkerhet at andelen i populasjonen ligger mellom 37,2 og 42,8 prosent.

Tabell A1 Standardfeil i prosentpoeng for observerte prosentandeler ved ulike utvalgsstørrelser, for enkelt tilfeldig utvalg

n: \ P:	5/95	10/90	15/85	20/80	25/75	30/70	35/65	40/60	45/55	50/50
25	4,4	6,0	7,1	8,0	8,7	9,2	9,5	9,8	9,9	10,0
50	3,1	4,2	5,0	5,7	6,1	6,5	6,7	6,9	7,0	7,1
100	2,2	3,0	3,6	4,0	4,3	4,6	4,8	4,9	5,0	5,0
200	1,5	2,1	2,5	2,8	3,1	3,2	3,4	3,5	3,5	3,5
300	1,3	1,7	2,1	2,3	2,5	2,6	2,8	2,8	2,9	2,9
500	1,0	1,3	1,6	1,8	1,9	2,0	2,1	2,2	2,2	2,2
1 000	0,7	0,9	1,1	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6	1,6
1 200	0,6	0,9	1,0	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4
1 500	0,6	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3
2 000	0,5	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1
2 500	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0
3 000	0,4	0,5	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9

Eksempel på bruk av formel og tabell

Vi ønsker å anslå andelen motstandere av norsk EU-medlemskap. Vi har trukket et enkelt tilfeldig utvalg på 3 000 respondenter (*n*) fra den stemmeberettigede delen av den norske befolkningen, som i 2009 utgjorde omtrent 3 500 000 personer (*N*). 1 400 (*x*) av de spurte oppgir at de er motstandere, de resterende 1 600 er enten tilhengere eller usikre. Andelen motstandere er da x/n = 1 400 / 3 000 = 0,467, eller 46,7 prosent. Siden n/N = 0,0009 så kan vi bruke den forenklede formelen for *SE* og får konfidensintervallet

$$46{,}7 \pm 2\sqrt{\frac{46{,}7(100-46{,}7)}{3000}} = 46{,}7 \pm 2\,(0,\,91) = 46{,}7 \pm 1{,}8.$$

Estimatet for andelen EU-motstandere er altså 46,7 prosent. Feilmarginen for estimatet er 1,8 prosent, mens konfidensintervallet med 95 prosent sikkerhet forteller at andelen ligger mellom 44,9 og 48,5 prosent.

Vi kan også bruke tabell 1. Vi går inn på raden 3 000 og kolonnen 45/55; som er kolonnen som ligger nærmest resultatet. I tabell 1 leser vi at standardfeilen er 0,9. Et 95 prosent konfidensintervall blir da 46,7 $\pm$ 2 (0,9) = 46,7 $\pm$ 1,8, som er det samme som over.

Det er vanlig å operere med et sikkerhetsnivå på 95 prosent, men konfidensintervall kan konstrueres for andre sikkerhetsnivå. Da må standardavviket multipliseres med et annet tall enn 2. Ofte er det ønskelig å sammenligne prosenttall for flere grupper. Når to usikre tall sammenlignes, vil usikkerheten på forskjellen mellom dem vanligvis bli større enn usikkerheten knyttet til hvert enkelt tall. Standardfeilen til forskjeller mellom to prosenttall er lik kvadratroten av summen av kvadratene av standardfeielene til enkelttallene. Når en har anslag for standardavvikene til slike forskjeller, kan en konstruere konfidensintervall for den sanne verdi på samme måte som beskrevet ovenfor.

Vedlegg B: Tabeller

Tabell B1 Norske statsborgere innvandrere. Antall stemmeberettigede etter enkeltland. Antall i utvalget og valgdeltakelse etter kjønn og enkeltland

	I alt			Menn		Kvinner	
Land	Antall stemme-berettigede	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse
Danmark	3 350	1 677	66	638	59	1 039	71
Finland	930	408	55	138	43	270	61
Færøyene	190	75	68	29	65	46	71
Island	330	185	44	79	41	106	46
Sverige	2 950	1 551	63	602	56	949	67
Albania	230	157	40	86	36	71	43
Belgia	150	88	67	39	70	49	64
Bulgaria	800	478	34	229	33	249	35
Estland	250	140	41	39	21	101	49
Frankrike	310	216	52	101	56	115	49
Hellas	250	160	43	120	43	40	45
Hviterussland	280	134	44	32	37	102	46
Kroatia	1 960	1 142	26	602	25	540	27
Italia	280	200	64	126	66	74	60
Latvia	230	140	39	35	17	105	46
Nederland	750	319	67	146	64	173	70
Polen	4 750	2 811	41	914	34	1 897	43
Portugal	180	108	33	50	35	58	32
Romania	1 100	646	41	179	35	467	43
Litauen	420	214	39	53	30	161	42
Spania	300	200	54	120	50	80	62
Moldova	130	81	39	:	:	57	42
Storbritannia	1 350	745	66	322	76	423	58
Russland	5 520	3 043	31	946	23	2 097	34
Sveits	140	82	63	29	79	53	50
Tyrkia	7 760	6 174	40	3 360	40	2 814	41
Tyskland	2 930	1 531	62	630	61	901	62
Slovenia	80	45	17	:	:	25	19
Ukraina	1 130	630	41	133	24	497	45
Ungarn	800	469	53	256	58	213	45
Østerrike	200	119	55	56	66	63	43
Bosnia-Hercegovina	9 650	6 051	34	2 876	35	3 175	34
Makedonia	1 620	1 324	24	710	22	614	26
Slovakia	140	77	34	28	48	49	22
Tsjekkia	450	295	58	127	56	168	60
Serbia	1 240	844	33	412	28	432	38
Montenegro	170	110	39	59	37	51	43
Kosovo	7 560	4 663	19	2 465	20	2 198	18
Algerie	890	687	27	434	27	253	27
Angola	150	104	25	45	15	59	37
Burundi	650	404	43	197	53	207	34
Elfenbeinskysten	150	93	35	58	38	35	31
Eritrea	2 300	1 755	39	882	39	873	40
Etiopia	2 710	2 208	39	1 141	42	1 067	36
Egypt	460	346	35	242	35	104	34
Gambia	790	673	51	384	47	289	57
Ghana	980	770	42	387	41	383	43
Guinea	70	53	23	26	31	27	17
Kamerun	220	144	33	72	40	72	26
Kapp Verde	310	237	38	132	37	105	41
Kenya	690	477	39	185	39	292	40
Kongo-Brazzaville	80	62	26	30	17	32	34
Kongo	1 070	625	41	313	40	312	41
Liberia	670	349	27	144	23	205	30
Libya	190	135	23	97	20	38	34

Land	I alt			Menn		Kvinner	
	Antall stemme-berettigede	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse
Madagaskar	110	62	69	29	77	33	58
Marokko	4 310	3 783	40	2 107	42	1 676	38
Mauritius	120	79	49	33	43	46	53
Nigeria	520	422	47	246	46	176	48
Mosambik	50	25	56	:	:	:	:
Zimbabwe	80	51	45	:	:	27	53
Rwanda	370	227	47	99	51	128	41
Senegal	90	77	49	41	44	36	56
Sierra Leone	350	276	37	147	46	129	28
Somalia	13 590	10 709	45	5 492	46	5 217	44
Sør-Sudan	90	66	20	34	13	32	29
Sudan	590	412	39	249	43	163	31
Sør-Afrika	350	204	50	88	57	116	46
Tanzania	250	180	34	72	30	108	37
Togo	70	54	43	32	42	:	:
Tunisia	610	450	28	312	27	138	29
Uganda	480	375	41	175	45	200	38
Zambia	110	67	27	:	:	49	33
Afghanistan	6 540	4 242	36	2 505	37	1 737	36
Armenia	140	87	33	42	30	45	39
Aserbajdsjan	190	126	36	56	28	70	44
Bangladesh	330	289	59	142	68	147	51
Myanmar	1 480	742	43	386	41	356	45
Sri Lanka	7 230	5 581	50	2 996	52	2 585	47
De forente arabiske emirater	70	47	38	:	:	29	38
Filippinene	7 310	4 158	43	990	32	3 168	46
Georgia	130	79	43	43	46	36	39
Taiwan	110	71	46	26	31	45	54
Hongkong	500	369	33	192	25	177	40
India	3 960	2 933	48	1 463	50	1 470	46
Indonesia	350	256	38	109	30	147	43
Irak	15 120	10 806	32	5 786	32	5 020	32
Iran	11 520	8 190	37	4 407	38	3 783	37
Israel	280	195	41	116	44	79	38
Japan	140	74	70	:	:	64	73
Jordan	190	120	34	67	29	53	41
Kambodsja	310	70	21	:	:	48	28
Kasakhstan	300	186	28	60	31	126	28
Kina	3 340	2 388	30	998	29	1 390	31
Sør-Korea	300	198	29	41	19	157	32
Kuwait	220	145	34	82	39	63	28
Kypros	40	26	38	:	:	:	:
Kirgisistan	70	34	28	:	:	:	:
Laos	40	26	27	:	:	:	:
Libanon	1 410	1 006	37	570	39	436	33
Malaysia	120	85	42	31	29	54	49
Palestina	2 080	1 213	36	811	39	402	29
Nepal	120	83	62	44	64	39	60
Pakistan	13 500	11 283	52	5 845	54	5 438	50
Saudi-Arabia	130	97	32	53	34	44	30
Singapore	80	51	57	:	:	40	57
Turkmenistan	30	26	40	:	:	:	:
Usbekistan	140	85	26	32	17	53	30
Syria	1 160	841	39	440	37	401	40
Thailand	4 670	2 465	37	445	26	2 020	39
Vietnam	11 860	8 095	35	3 859	33	4 236	37
Jemen	90	68	34	37	32	31	35
Canada	240	131	50	53	48	78	52
Costa Rica	60	35	49	:	:	:	:

Land	I alt			Menn		Kvinner	
	Antall stemme-berettigede	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse
Cuba	460	326	31	105	36	221	30
Den dominikanske republikk	370	282	32	86	22	196	36
Guatemala	70	48	67	:	:	26	73
Honduras	50	50	43	:	:	28	51
Jamaica	70	40	39	:	:	25	49
Mexico	360	249	51	84	58	165	49
Nicaragua	80	54	70	:	:	35	71
El Salvador	110	95	45	44	54	51	35
Trinidad og Tobago	170	102	41	47	44	55	39
USA	1 230	751	53	322	54	429	52
Argentina	310	210	51	98	63	112	42
Bolivia	130	99	42	53	39	46	45
Brasil	1 000	657	32	142	30	515	33
Guyana	60	36	33	:	:	:	:
Chile	4 130	2 714	43	1 385	41	1 329	44
Colombia	650	425	43	156	45	269	42
Ecuador	190	125	41	54	45	71	38
Peru	500	376	45	137	49	239	43
Uruguay	110	66	50	28	52	38	49
Venezuela	200	135	58	47	55	88	59
Australia	90	80	54	31	33	49	63
New Zealand	60	50	47	:	:	30	54

Tabell B2 Utenlandske statsborgere, innvandrere. Antall stemmeberettigede etter enkeltland. Antall i utvalget og valgdeltakelse etter kjønn og enkeltland

Statsborgerskap	I alt			Menn		Kvinner	
	Antall stemme-berettigede	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse
Danmark	19 770	10 007	46	5 525	43	4 482	50
Finland	5 310	2 531	43	1 001	30	1 530	50
Island	6 620	3 335	33	1 744	29	1 591	39
Sverige	37 950	24 095	38	12 801	35	11 294	42
Albania	190	131	25	64	20	67	31
Belgia	710	379	60	206	59	173	61
Bulgaria	2 350	1 292	13	705	11	587	15
Estland	3 050	1 283	15	707	4	576	28
Frankrike	3 360	2 542	50	1 531	47	1011	53
Hellas	800	559	39	380	40	179	38
Hviterussland	410	205	24	49	29	156	23
Irland	770	484	33	313	23	171	49
Kroatia	750	419	18	202	14	217	22
Italia	2 300	1 728	41	1 172	36	556	52
Latvia	5 760	2 486	13	1 462	8	1 024	20
Nederland	5 650	2 270	48	1 330	44	940	54
Polen	56 080	28 462	7	20 174	4	8 288	13
Portugal	1 750	1 198	29	753	31	445	25
Romania	5 040	2 436	12	1 352	9	1 084	16
Litauen	21 310	7 951	7	4 827	4	3 124	12
Spania	2 990	2 165	30	1 263	27	902	35
Moldova	160	71	29	:	:	55	40
Storbritannia	12 400	7 720	43	5 130	38	2 590	52
Russland	7 220	3 753	21	1 178	13	2 575	25
Sveits	1 010	543	58	251	63	292	55
Tyrkia	2 280	1 719	32	948	35	771	26
Tyskland	17 370	7 407	40	4 075	34	3 332	47
Slovenia	160	93	13	50	14	43	12
Ukraina	1 540	790	30	169	28	621	31
Ungarn	1 470	741	15	385	15	356	16

Statsborgerskap	I alt			Menn		Kvinner	
	Antall stemme-berettigede	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse
Østerrike	840	481	60	265	57	216	64
Bosnia-Hercegovina	2 740	1 597	15	813	11	784	18
Makedonia	470	389	13	179	11	210	15
Slovakia	2 390	972	6	692	2	280	18
Tsjekkia	950	520	19	259	8	261	35
Serbia	1 270	839	22	408	18	431	26
Montenegro	80	45	11	:	:	28	13
Kosovo	740	462	15	237	13	225	17
Algerie	150	107	16	65	17	42	15
Angola	90	36	9	:	:	:	:
Burundi	200	100	45	63	50	37	32
Elfenbeinskysten	60	37	27	:	:	:	:
Eritrea	5 980	2 416	33	1 311	34	1 105	31
Etiopia	1 540	946	36	515	44	431	25
Egypt	220	132	33	89	35	43	28
Gambia	190	159	26	107	23	52	35
Ghana	410	326	22	195	22	131	22
Guinea	60	30	47	:	:	:	:
Kamerun	160	105	41	69	35	36	54
Kenya	330	206	28	79	30	127	27
Kongo-Brazzaville	80	41	60	:	:	:	:
Kongo	420	209	42	110	50	99	27
Liberia	150	81	36	51	18	30	53
Libya	50	33	6	:	:	:	:
Marokko	540	435	32	212	40	223	25
Mauritius	40	25	28	:	:	:	:
Nigeria	540	366	30	231	19	135	45
Zimbabwe	60	30	17	:	:	:	:
Rwanda	130	69	19	38	16	31	26
Senegal	50	37	30	25	24	:	:
Sierra Leone	90	61	41	35	63	26	15
Somalia	6 400	3 358	48	1 856	44	1 502	53
Sudan	660	342	36	237	37	105	33
Sør-Afrika	220	122	32	71	40	51	22
Tanzania	210	137	24	73	21	64	28
Tunisia	190	128	11	83	9	45	16
Uganda	170	115	31	55	24	60	33
Zambia	80	60	18	27	26	33	15
Afghanistan	3 890	1 997	32	1 330	31	667	33
Armenia	70	28	1	:	:	:	:
Aserbajdsjan	160	109	10	48	8	61	12
Bangladesh	240	178	52	110	45	68	63
Bhutan	370	172	40	70	28	102	52
Myanmar	1 240	469	39	245	40	224	37
Sri Lanka	1 170	861	26	341	21	520	31
Filippinene	5 380	3 052	32	682	31	2 370	33
Georgia	70	55	11	:	:	33	18
India	2 630	2 012	40	1 132	35	880	44
Indonesia	530	350	31	128	31	222	31
Irak	4 410	2 879	27	1 898	27	981	27
Iran	2 270	1 542	30	847	31	695	29
Israel	220	140	33	90	41	50	18
Japan	440	320	39	72	21	248	44
Jordan	90	45	27	:	:	:	:
Kasakhstan	120	81	39	26	59	55	20
Kina	2 770	1 954	20	823	13	1 131	25
Sør-Korea	250	176	33	63	27	113	36
Kypros	50	30	17	25	12	:	:
Kirgisistan	50	26	44	:	:	:	:

Statsborgerskap	I alt			Menn		Kvinner	
	Antall stemme-berettigede	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse	Antall i utvalget	Valg-deltakelse
Libanon	110	69	19	34	14	35	29
Malaysia	270	189	25	69	22	120	26
Mongolia	60	39	28	:	:	31	32
Nepal	470	321	42	201	48	120	29
Pakistan	3 500	2 846	34	1364	32	1482	37
Singapore	160	115	43	:	:	93	42
Usbekistan	130	78	24	44	31	34	11
Syria	280	165	19	98	19	67	19
Thailand	8 010	3 488	33	373	21	3 115	34
Vietnam	830	525	21	151	18	374	23
Jemen	100	67	38	37	54	30	28
Canada	1 270	811	43	404	40	407	46
Costa Rica	50	28	22	:	:	:	:
Cuba	250	161	35	57	25	104	38
Den dominikanske republikk	160	92	24	46	24	46	24
Guatemala	60	32	67	:	:	:	:
Mexico	400	266	31	134	27	132	34
El Salvador	40	28	32	:	:	:	:
Trinidad og Tobago	50	33	15	:	:	:	:
USA	6 960	3 972	42	1 876	38	2 096	45
Argentina	190	133	62	67	57	66	68
Bolivia	70	33	65	:	:	:	:
Brasil	1 730	1 032	22	250	23	782	22
Chile	1 550	1 052	20	587	26	465	12
Colombia	380	244	28	98	29	146	28
Ecuador	90	68	58	37	35	31	73
Peru	360	247	28	77	18	170	32
Venezuela	360	282	29	131	25	151	33
Australia	920	633	41	414	40	219	44
New Zealand	290	181	25	121	21	60	34
Statsløs	550	285	17	167	19	118	14
Uoppgitt	50	25	60	:	:	:	:

Tabell B3 Norske statsborgere, innvandrere. Valgdeltakelse etter botid. Landgruppe, utvalgte land og verdensdel. Kommune- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	I alt					Menn					Kvinner				
	I alt	0-9 år	10-19 år	20-29 år	30 år og over	I alt	0-9 år	10-19 år	20-29 år	30 år og over	I alt	0-9 år	10-19 år	20-29 år	30 år og over
I alt	41	38	36	39	54	40	39	35	38	52	41	37	36	41	56
Vest-Europa etc	60	37	45	51	65	56	37	42	47	63	61	38	47	57	66
Østeuropeiske EØS-land	37	31	27	43	47	33	38	23	35	46	40	27	31	46	48
Afrika, Asia etc	39	38	36	39	48	39	39	36	38	47	39	37	36	40	48
Danmark	66	56	47	66	68	59	18	36	66	62	71	67	68	65	71
Sverige	63	33	41	46	72	54	29	30	31	71	68	40	49	60	73
Storbritannia	69	30	63	66	70	80	44	80	69	81	58	18	35	61	60
Tyskland	60	40	48	54	67	59	44	43	58	69	61	30	55	50	65
Polen	40	18	31	43	46	34	24	25	35	39	43	13	33	46	49
Litauen	38	29	39	43	71	30	29	27	57	100	41	29	43	37	60
Bosnia-Hercegovina	34	29	27	36	33	34	35	29	36	26	34	23	26	35	46
Tyrkia	40	36	39	43	39	40	38	43	40	37	41	34	35	46	41
Somalia	46	47	46	44	68	46	47	47	43	70	45	47	44	46	60
Afghanistan	37	37	36	38	67	37	38	37	35	67	36	37	35	41	0
Sri Lanka	49	31	43	51	67	51	37	39	53	68	47	27	46	48	66
Filippinene	43	46	42	42	43	31	48	27	27	33	46	46	45	45	48
India	48	46	43	46	53	50	48	40	46	56	46	44	45	46	48
Irak	33	32	33	33	28	33	35	33	33	26	33	29	33	34	38
Iran	37	36	33	41	41	39	43	34	41	43	36	31	32	41	34
Kina	31	28	29	30	41	30	32	25	28	42	32	25	31	32	40
Pakistan	52	44	48	51	56	53	39	50	51	58	50	50	47	50	52
Thailand	37	45	35	36	39	25	27	26	20	40	40	48	37	40	38
Vietnam	35	29	29	33	42	33	22	27	27	41	37	31	30	38	44
Europa	40	34	31	36	59	38	33	28	34	56	43	34	32	38	60
Afrika	42	40	41	42	50	42	41	42	42	46	41	38	40	43	56
Asia	40	38	37	41	49	40	39	36	39	50	40	38	37	42	48
Nord- og Mellom Amerika	46	34	39	43	55	48	45	44	38	55	44	28	36	46	56
Sør-Amerika	42	40	35	43	48	43	63	39	41	47	40	30	33	45	49
Oseania	37	6	33	36	39	17	8	35	25	14	55	4	32	47	65
EØS-land i Europa	52	35	34	46	63	49	38	31	41	62	54	33	37	49	64
Ikke EØS-land i Europa	29	32	27	31	28	27	27	23	30	26	31	36	29	31	31
Nord-Amerika	51	38	30	49	57	51	40	35	47	59	50	36	25	52	56
Sør-Amerika	42	40	35	43	48	43	63	39	41	47	40	30	33	45	49
Oseania	37	6	33	36	39	17	8	35	25	14	55	4	32	47	65
EØS, USA; Canada, Australia og New Zealand	51	34	34	46	62	48	37	31	41	60	54	32	37	49	63
Afrika, Asia, Sør- og Mellom-Amerika, Europa utenom EØS og Oseania utenom Australia og New Zealand	39	38	36	39	48	39	39	36	38	47	39	37	36	40	48

Tabell B4 Utenlandske statsborgere, innvandrere. Valgdeltakelse etter botid. Landgruppe, utvalgte land og verdensdel. Kommune- og fylkestingsvalget 2015. Prosent

	I alt					Menn					Kvinner				
	I alt	0-9 år	10-19 år	20-29 år	30 år og over	I alt	0-9 år	10-19 år	20-29 år	30 år og over	I alt	0-9 år	10-19 år	20-29 år	30 år og over
I alt	28	20	34	42	56	23	17	32	36	47	33	25	36	47	60
Vest-Europa etc	42	29	45	52	59	37	27	42	47	52	47	31	48	57	64
Østeuropeiske EØS-land	8	7	20	40	29	5	4	13	16	16	14	11	27	52	36
Afrika, Asia etc	28	30	25	22	36	26	29	22	20	40	30	31	28	25	30
Danmark	47	32	44	60	56	43	33	42	56	50	52	28	47	63	61
Sverige	39	27	46	57	66	36	28	43	50	61	43	27	49	62	70
Storbritannia	42	27	42	40	56	38	26	40	40	51	50	29	50	42	64
Tyskland	40	27	51	61	69	34	23	46	57	72	47	33	57	66	67
Polen	7	6	15	33	27	4	4	10	19	15	13	11	25	38	34
Litauen	7	5	23	78	100	4	3	19	25	0	12	9	28	83	100
Bosnia-Hercegovina	15	18	18	11	40	11	14	15	8	25	18	21	20	15	100
Tyrkia	33	38	34	15	19	34	44	32	15	23	30	28	38	15	4
Somalia	45	50	27	25	-	41	46	27	35	-	51	55	26	0	-
Afghanistan	31	35	21	22	-	29	33	21	29	-	37	39	18	0	-
Sri Lanka	26	24	28	31	57	24	27	23	8	40	28	20	30	54	88
Filippinene	31	30	35	39	29	31	30	46	23	20	31	30	33	41	36
India	39	37	35	66	38	33	29	59	36	31	44	47	21	71	50
Irak	23	22	25	30	50	23	15	27	30	0	24	28	11	-	100
Iran	26	27	19	19	50	26	29	16	16	67	26	25	26	31	33
Kina	18	15	26	15	67	11	11	12	11	33	23	17	36	17	100
Pakistan	33	34	36	36	27	32	32	25	37	38	34	35	46	36	19
Thailand	31	34	29	27	5	15	14	15	33	20	33	36	31	27	5
Vietnam	21	21	24	8	35	18	20	31	4	17	22	22	19	21	80
Europa	26	16	36	46	58	21	13	33	40	51	33	20	39	52	64
Afrika	35	37	25	34	36	35	37	25	41	39	35	37	25	17	28
Asia	30	29	28	38	33	26	26	26	28	33	32	31	31	43	33
Nord- og Mellom Amerika	40	33	33	44	55	36	31	33	41	44	43	35	34	48	61
Sør-Amerika	27	28	29	19	44	28	28	25	24	57	26	27	31	12	23
Oseania	36	28	45	10	53	34	24	45	11	69	38	48	45	9	44
EØS-land i Europa	27	15	40	53	59	22	13	37	47	52	35	20	44	58	64
Ikke EØS-land i Europa	19	21	17	12	53	13	14	11	8	60	23	25	22	16	22
Nord-Amerika	42	35	34	47	54	37	33	35	43	42	46	39	34	50	61
Sør-Amerika	27	28	29	19	44	28	28	25	24	57	27	27	31	12	23
Oseania	36	28	45	10	53	34	24	45	11	69	38	48	45	9	44
EØS, USA; Canada, Australia og New Zealand	28	15	40	52	58	22	13	37	46	51	35	20	43	57	63
Afrika, Asia, Sør- og Mellom-Amerika, Europa utenom EØS og Oseania utenom Australia og New Zealand	28	30	25	22	36	26	29	22	20	40	30	31	28	25	30

Tabell B5 Partivalg blant personer som oppgir at de er med i ulike trossamfunn. Etter norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og personer med innvandrerbakgrunn etter landgruppe. Kommunestyrevalget 2015 Prosent

	Ap	FrP	H	KrF	MdG	R	SV	SP	V	Andre	n
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn											
Den norske kirke/statskirke	32	8	26	4	4	1	3	10	7	4	1 136
Den romersk-katolske kirke	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Den ortodokse kirken	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Annen kristen menighetet	7	9	24	49	0	2	0	2	3	4	58
Et islamsk trossamfunn	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Buddhisme	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Human-etisk forbund	25	4	29	1	9	7	17	0	6	2	95
Annet livssynsamfunn	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ingen tros- eller livssynsamfunn	30	4	22	1	9	6	12	4	9	3	214
Ønsker ikke å svare	25	8	29	1	8	0	4	8	4	15	36
Vest-Europa etc											
Den norske kirke/statskirke	22	8	33	4	6	3	4	5	10	4	251
Den romersk-katolske kirke	19	6	39	2	8	5	2	4	9	6	51
Den ortodokse kirken	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Annen kristen menighetet	17	2	29	17	7	0	6	7	10	4	59
Buddhisme	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Hinduismen	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Human-etisk forbund	46	0	8	0	11	10	4	8	8	8	30
Annet livssynsamfunn	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ingen tros- eller livssynsamfunn	30	5	14	0	13	6	13	2	12	4	239
Ønsker ikke å svare	33	12	17	2	11	4	7	0	2	11	62
Østeuropeiske EØS-land											
Den norske kirke/statskirke	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Den romersk-katolske kirke	33	24	17	4	5	2	2	7	0	6	75
Den ortodokse kirken	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Annen kristen menighetet	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Buddhisme	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Human-etisk forbund	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Annet livssynsamfunn	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ingen tros- eller livssynsamfunn	26	19	25	0	13	0	10	7	0	0	25
Ønsker ikke å svare	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Afrika, Asia etc.											
Den norske kirke/statskirke	40	5	27	10	2	3	5	2	6	2	56
Den romersk-katolske kirke	54	8	18	4	6	2	2	1	5	1	153
Den ortodokse kirken	42	11	26	5	1	4	7	0	4	0	57
Annen kristen menighetet	53	6	8	18	2	2	4	1	3	3	72
Et islamsk trossamfunn	80	1	5	0	2	2	6	1	3	1	328
Buddhisme	44	14	22	6	5	0	2	2	5	0	51
Hinduismen	71	1	5	0	0	7	4	3	4	4	67
Human-etisk forbund	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Annet livssynsamfunn	61	3	5	3	5	5	7	0	5	5	36
Ingen tros- eller livssynsamfunn	42	4	16	1	5	11	12	0	6	4	152
Ønsker ikke å svare	63	4	12	1	3	4	3	0	4	5	158

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Tabell B6 Partivalg blant personer uten innvandrerbakgrunn og personer med innvandrerbakgrunn etter landgruppe og enkeltland. Kommunestyrevalgene 2015. Prosent

	Ap	Frp	H	Krf	MDG	R	SV	SP	V	Andre	n
Alle opptalte stemmer	33	10	23	5	4	2	4	9	6	4	2 411 126
Uten innvandrerbakgrunn	32	10	23	6	4	2	4	9	6	5	1 576
Vest-Europa etc.	29	8	26	4	8	3	6	4	8	5	785
Sverige	31	7	22	2	9	2	7	5	10	5	196
Danmark	37	10	20	4	7	2	6	2	9	2	114
Finland	30	11	28	0	9	3	6	2	7	3	43
Island	33	9	19	3	2	11	2	6	16	0	37
Storbritannia	28	8	30	6	3	0	7	0	8	9	86
Nederland	14	13	21	5	3	10	8	3	15	7	47
Tyskland	23	7	26	4	14	3	4	8	5	6	114
USA	19	8	41	8	14	1	5	3	1	0	45
Østeuropeiske EØS-land	32	19	22	4	6	2	4	5	3	4	214
Polen	32	29	19	3	6	1	3	5	1	1	92
Litauen	37	6	25	11	8	0	0	7	0	6	33
Afrika, Asia etc.	64	5	11	3	3	4	5	1	4	2	1 350
Bosnia-Hercegovina	69	2	2	1	0	7	7	2	7	3	74
Russland	25	17	35	0	4	0	6	0	8	6	46
Tyrkia	55	0	22	2	0	7	6	0	7	0	64
Somalia	78	0	2	2	4	4	6	0	0	4	68
Iran	65	0	4	0	4	8	13	0	3	2	80
Irak	84	3	2	1	2	0	5	0	2	0	64
Afghanistan	94	0	0	0	0	2	1	0	0	2	52
Pakistan	82	3	4	1	1	1	4	1	2	2	147
Filippinene	57	17	11	7	3	1	0	0	2	2	79
Vietnam	47	6	20	9	7	1	3	2	1	4	76
Sri Lanka	74	2	2	0	0	8	7	0	5	2	72
India	71	2	16	3	0	0	2	0	4	2	57
Chile	46	0	11	0	10	15	5	0	2	11	35
Thailand	35	26	28	0	5	0	2	0	4	0	33
Kina	37	15	24	9	0	0	0	4	11	0	26

Kilde: SSBs velgerundersøkelse 2015. Statistisk sentralbyrå.

Figurregister

Figur 3.1 Antall innvandrere som har fått norsk statsborgerskap 1977-2015 19

Tabellregister

Tabell 2.2.1 Antall i bruttoutvalg og nettoutvalg i velgerundersøkelsen 2015. etter innvandringskategori. Antall 11
Tabell 3.1.1 Antall stemmeberettigede i alt og etter innvandrerbakgrunn og innvandringskategori 1999-2015 13
Tabell 3.1.2 Andel stemmeberettigede etter innvandringskategori 1999-2015. Prosent 13
Tabell 3.1.3 Andel stemmeberettigede etter innvandringskategori og landgruppe Kommunestyre og fylkestingsvalget 2015. Prosent 14
Tabell 3.2.1 Antall stemmeberettigede etter innvandringsgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015 15
Tabell 3.3.1 Antall og andel kommuner etter andel stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015 15
Tabell 3.3.2 Kommuner med over 15 prosent stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn. Antall stemmeberettigede, antall stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn. Prosentandel med innvandrerbakgrunn, prosentandel etter landgruppe. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015 ... 16
Tabell 3.4.1 Antall stemmeberettigede i Kommunestyre- og fylkestingsvalg 1983-2015. I alt og utenlandske statsborgere. Utenlandske statsborgere i prosent 16
T Tabell 3.4.2 Antall stemmeberettigede utenlandske statsborgere etter utvalgte land i kommunestyre- og fylkestingsvalg 2007-2015. Sortert etter størrelse i 2015 ... 17
Tabell 3.4.3 Prosentandel menn og kvinner, gjennomsnittsalder og gjennomsnittlig botid for utvalgte land. Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og utenlandske statsborgere med stemmerett i Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015 18
Tabell 3.5.1 Antall stemmeberettigede innvandrere med norsk statsborgerskap, etter utvalgte land i Kommunestyre- og fylkestingsvalg 2007-2015. Sorter etter størrelse i 2015 19
Tabell 3.5.2 Prosentandel menn og kvinner, gjennomsnittsalder og gjennomsnittlig botid for utvalgte land. Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og innvandrere som har blitt norske statsborgere med stemmerett i Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015 20
Tabell 3.6.1 Antall stemmeberettigede norskfødte med innvandrerforeldre. Norske statsborgere, etter utvalgte land i Kommunestyre- og fylkestingsvalg 2007-2015. Sorter etter størrelse i 2015 21
Tabell 3.6.2 Gjennomsnittsalder for utvalgte land. Norskfødte med innvandrerbakgrunn. Norske statsborgere i Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. 21
Tabell 4.3.1 Valgdeltakelse etter innvandringskategori og landgruppe. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2007-2015. Prosent 28
Tabell 4.3.2 Valgdeltakelse etter innvandringskategori, kjønn, alder og utdanningsnivå. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 29
Tabell 4.3.3 Valgdeltakelse etter innvandringskategori kombinert med kjønn, tre aldersklasser og tre nivåer av utdanning. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 30
Tabell 4.4.1 Valgdeltakelse blant innvandrere etter landgruppe, norske og utenlandske statsborgere og innvandringsgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 31
Tabell 4.4.2 Valgdeltakelse etter innvandringskategori, landgruppe, kjønn, alder og utdanning. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 32
Tabell 4.5.1 Valgdeltakelse blant innvandrere, norske og utenlandske statsborgere etter landgruppe og botid. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 32
Tabell 4.5.3 Valgdeltakelse blant innvandrere, norske statsborgere og utenlandske statsborgere etter utvalgte land og botid. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 33
Tabell 4.5.3 Prosentandel i Oslo som stemte i minst et av to kommunestyrevalg, blant innvandringskategori, kjønn og landgruppe. Kommunestyrevalget 2011 og 2015. n=4 410. Prosent 34
Tabell 4.6.1 Økonomisk status blant stemmeberettigede etter innvandringskategori, statsborgerskap, landgruppe. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 36
Tabell 4.6.2 Valgdeltakelse etter innvandringskategori, statsborgerskap, landgruppe og økonomisk status. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 37

Tabell 4.6.3 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere og innvandrere, norske statsborgere, etter utvalgte land og økonomisk status. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 38
Tabell 4.7.1 Valgdeltakelse etter andel stemmeberettigede i kommunen med innvandrerbakgrunn. Etter innvandringskategori, statsborgerskap, landgruppe. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 39
Tabell 4.7.2 Valgdeltakelse blant personer med innvandrerbakgrunn etter andel stemmeberettigede i kommunen med innvandrerbakgrunn. Utvalgte land. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 40
Tabell 4.7.3 Antall stemmeberettigede totalt i kommunen. Valgdeltakelse blant norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn. Antall stemmeberettigede og valgdeltakelse blant personer med innvandrerbakgrunn fra Somalia og Pakistan. Utvalgte kommuner. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Antall og prosent. Sortert etter totalt antall stemmeberettigede i kommunen. 41
Tabell 4.8.1 Medlemskap i ulike typer organisasjoner blant stemmeberettigede. Etter personer med og uten innvandrerbakgrunn, landbakgrunn og kjønn. Prosent. 43
Tabell 4.8.2 Valgdeltakelse blant stemmeberettigede etter medlemskap i ulike typer organisasjoner, innvandrerbakgrunn og landbakgrunn. Prosent. 44
Tabell 4.8.3 Hvor ofte en har omgang med venner, slektninger eller arbeidskollegaer, og om en har venner med innvandrerbakgrunn. Etter innvandrerbakgrunn og landbakgrunn. Kommunestyrevalget 2015. Prosent 45
Tabell 4.8.4 Valgdeltakelse etter hvor ofte en har omgang med venner, slektninger eller arbeidskollegaer. Etter innvandrerbakgrunn og landbakgrunn. Kommunestyrevalget 2015. Prosent 46
Tabell 4.8.5 Valgdeltakelse etter antall venner med innvandrerbakgrunn. Prosent 46
Tabell 4.9.1 Årsaker til ikke å stemme etter innvandringskategori. Kommunestyre- og fylkestingsvalget. Prosent 47
Tabell 4.9.2 Årsaker til å ikke stemme i valget etter innvandringskategori og landbakgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 48
Tabell 4.9.3 Årsaker til ikke å stemme i valget etter innvandringskategori og landbakgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 49
Tabell 4.9.4 Interesse for politikk generelt og interessen for kommunepolitikk. Etter innvandringskategori, landgruppe og stemt ikke stemt. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 50
Tabell 4.10.1 Valgdeltakelse blant utenlandske og norske statsborgere. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 1983-2015. Prosent 50
Tabell 4.10.2 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere. Utvalgte land. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 1983-2015. Prosent 51
Tabell 4.10.3 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere. Utvalgte land, kjønn og aldersgrupper. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 51
Tabell 4.10.4 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere. Utvalgte land etter utdanningsnivå. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 52
Tabell 4.10.5 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere etter landgruppe kombinert med kjønn,3 aldersklasser og 3 nivåer av utdanning. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 52
Tabell 4.11.1 Valgdeltakelse etter innvandringskategori. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 1995-2015. Prosent 53
Tabell 4.11.2 Valgdeltakelse blant norske statsborgere, innvandrere. Utvalgte land. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 1999-2015. Prosent 53
Tabell 4.11.3 Valgdeltakelse blant norske statsborgere, innvandrere. Utvalgte land etter kjønn og aldergrupper. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 1999-2015. Prosent 54
Tabell 4.11.4 Valgdeltakelse blant norske statsborgere, innvandrere. Utvalgte land etter utdanningsnivå. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 54
Tabell 4.11.5 Valgdeltakelse blant innvandrere, norske statsborgere etter landgruppe kombinert med kjønn, tre aldersklasser og tre nivåer av utdanning. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent. 55
Tabell 4.12.1 Valgdeltakelse blant norskfødte med innvandrerforeldre. Landgruppe og utvalgte land etter kjønn, aldergrupper og utdanningsnivå. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 58
Tabell 4.12.2 Valgdeltakelse blant norskfødte med innvandrerforeldre etter landgruppe kombinert med kjønn, to aldersklasser og tre nivåer av utdanning. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 59
Tabell 4.12.3 Differansen i valgdeltakelse mellom norskfødte uten innvandrerbakgrunn sammenliknet med innvandrere som er utenlandske statsborgere, innvandrere som er norske statsborgere og norskfødte med innvandrerforeldre. Afrika, Asia, etc. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 60

Tabell 5.1.1 Deltakelse i diskusjoner om valget under valgkampen, etter personer uten innvandrerbakgrunn, personer med innvandrerbakgrunn og landgruppe stemt/ikke stemt og kjønn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 62
Tabell 5.1.2 Deltakelse i diskusjoner om valget under valgkampen, blant personer med innvandrerbakgrunn etter kjønn og landbakgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent. 63
Tabell 5.2.1 Viktige informasjonskilder i valgkampen, blant personer uten og med innvandrerbakgrunn etter aldersgruppe og landbakgrunn. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 64
Tabell 5.3.1 Deltakelse utenfor valgkanalen siste fire år. Etter stemt/ikke stemt, kjønn, alder, utdanning og innvandringskategori. Prosent 66
Tabell 5.3.2 Deltakelse utenfor valgkanalen siste fire år. Etter innvandringskategori og landgruppe. Prosent..... 67
Tabell 6.1.1 Viktig for valg av parti. Etter innvandringskategori og landregion. Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 68
Tabell 6.2.1 Partivalg etter innvandringskategori og landgruppe. Kommunestyrevalget 2015. Prosent 69
Tabell 6.3.1. Partivalg blant personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc., og norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn mellom 18-34 år. Kommunevalget 2015. Prosent..... 70
Tabell 6.3.2 Partivalg blant personer med innvandrerbakgrunn. Norske statsborgere. Etter landbakgrunn, utvalgte land. Kommunestyrevalget 2015. Prosent..... 70
Tabell 6.4.1. Partivalg blant utenlandske statsborgere, etter landbakgrunn. Utvalgte land. Kommunestyrevalget 2015. Prosent 70
Tabell 6.5.1 Partivalg etter landgruppe og kjønn, Kommunestyrevalget 2015. Prosent 71
Tabell 6.5 2. Partivalg etter landgruppe og aldergruppe..... 72
Tabell 6.5.3. Partivalg etter landgruppe og utdanning 72
Tabell 6.6.1. Partivalg blant personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia, Latin-Amerika og Oseania. Kommunestyrevalgene 2007-2015. Prosent 73
Tabell 6.6.2 Velgertilknytning etter partivalg. Etter innvandringskategori og landgruppe. Kommunestyrevalget 2015. Prosent..... 73
Tabell 6.7.1. Trossamfunn og livssynssamfunn blant stemmeberettigede, etter hvor ofte en deltar i religiøse møter og hvor viktig religion er i livet. Kommunestyrevalget 2015. Prosent eller gjennomsnitt (gj)..... 74
Tabell 6.7.2 Trossamfunn og livssynssamfunn blant stemmeberettigede etter landgruppe og landbakgrunn. Kommunestyrevalget 2015. Prosent. 75
Tabell 6.7.3. Partivalg etter oppgitt tros- eller livssynssamfunn. Kommunestyrevalget 2015.. 76
Tabell 6.7.4. Partivalg blant personer som oppgir at de er med i ulike trossamfunn. Etter hvor ofte en deltar i religiøse møter som gudstjeneste, messe, fredagsbønn eller tilsvarende. Kommunestyrevalget 2015 Prosent..... 77
Tabell 7.2.1 Representanter i kommunestyrer, etter andel stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn og Oslo. Norsk, uten innvandrerbakgrunn og innvandrerbakgrunn og landgruppe. Kommunestyrevalget 2015. Prosent 79
Tabell 7.3.1 Kandidater og representanter til kommunestyrevalget etter innvandrings-kategori, kjønn og landgruppe. Kommunestyrevalget 2007-2015. Antall..... 80
Tabell 7.3.2 Antall kandidater og representanter med innvandrerbakgrunn i kommunestyrene etter landbakgrunn med minimum 4 representanter. Sortert. Kommunestyrevalget 2015..... 81
Tabell 7.4.1 Representanter med innvandrerbakgrunn etter parti i norske kommunestyrer, etter landgruppe og kjønn. 2007-2015. Antall 82
Tabell 7.5.1 Gjennomsnitt antall personstemmer til alle kandidater etter landbakgrunn. Hele landet og Oslo. Kommunestyrevalget 2015..... 83
Tabell 7.5.2 Årsaker for å gi personstemmer etter innvandringskategori og landgruppe i kommunestyrevalget 2015. Present..... 84

Tabell A1 Standardfeil i prosentpoeng for observerte prosentandeler ved ulike utvalgsstørrelser, for enkelt tilfeldig utvalg 93
Tabell B1 Norske statsborgere innvandrere. Antall stemmeberettigede etter enkeltland. Antall i utvalget og valgdeltakelse etter kjønn og enkeltland 94
Tabell B2 Utenlandske statsborgere, innvandrere. Antall stemmeberettigede etter enkeltland. Antall i utvalget og valgdeltakelse etter kjønn og enkeltland..... 96
Tabell B3 Norske statsborgere, innvandrere. Valgdeltakelse etter botid. Landgruppe, utvalgte land og verdensdel. Kommune- og fylkestingsvalget 2015. Prosent ... 99
Tabell B4 Utenlandske statsborgere, innvandrere. Valgdeltakelse etter botid. Landgruppe, utvalgte land og verdensdel. Kommune- og fylkestingsvalget 2015. Prosent 100
Tabell B5 Partivalg blant personer som oppgir at de er med i ulike trossamfunn. Etter norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og personer med innvandrerbakgrunn etter landgruppe. Kommunestyrevalget 2015 Prosent 101
Tabell B6 Partivalg blant personer uten innvandrerbakgrunn og personer med innvandrerbakgrunn etter landgruppe og enkeltland. Kommunestyrevalgene 2015. Prosent 102

Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Akersveien 26, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-9528-7 (trykt)
ISBN 978-82-537-9529-4 (elektronisk)
ISSN 0806-2056

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Design: Siri Boquist

Statistisk sentralbyrå
2017/10
Innvandrere og kommunestyrevalget 2015